

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИМ
МАҚАН ЕСБОЛАТОВ АТЫНДАҒЫ АЛМАТЫ АКАДЕМИЯСЫ**
**АЛМАТИНСКАЯ АКАДЕМИЯ МВД РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ИМЕНИ МАКАНА ЕСБУЛАТОВА**

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ПРОБАЦИЯ
ИНСТИТУТЫН ЖЕТІЛДІРУ БАҒЫТТАРЫ**
дөңгелек үстел материалдары
(26.04.2024 ж.)

**НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНСТИТУТА
ПРОБАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН**
материалы круглого стола
(26.04.2024 г.)



Алматы 2024

ӘОЖ 343.1
КБЖ 67.4110
Қ18

Жауапты редактор:

Ж.Р. Дильбарханова – Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы
Алматы академиясы бастығының м.у.а., з.ғ.д., қауымдастырылған профессор (доцент),
полиция полковнигі

Редакция алқасы:

Ғ.Б. Чукумов (PhD).,

Қ18 Қазақстан Республикасындағы пробация институтын жетілдіру бағыттары: дөңгелек үстел мат-ры
(26.04.2024 ж.) = Направления совершенствования института пробации в Республике Казахстан: мат-лы круглого
стола (26.04.2024 ж.) – Алматы: Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясының
ҒЗЖРБЖҰБ, 2024. – 94 б. . – қазақша, орысша.

ISBN 978-601-360-126-7

Жинақта «Қазақстан Республикасындағы пробация институтын жетілдіру бағыттары» атты дөңгелек
үстелге қатысушылардың ғылыми баяндамалары берілген.

Жинақ құқық қорғау органдарының және басқа да жоғары заң оқы орындарының оқытушыларына,
докторанттарға және магистранттарға, сондай-ақ қалың оқырман қауымға арналған.

*Жинақтағы материалдар автордың редакциясымен берілді.
Материалы, публикуемые в сборнике, даны в авторской редакции*

ӘОЖ 343.1
КБЖ 67.4110

ISBN 978-601-360-126-7

©Қазақстан Республикасы ІІМ
М. Есболатов атындағы
Алматы академиясы, 2024

**Қазақстан Республикасындағы пробация институтын жетілдіру бағыттары
атты дөңгелек үстелдің
БАҒДАРЛАМАСЫ**

Өткізілетін орны:

Қазақстан Республикасы ІІМ
М. Есболатов атындағы Алматы академиясы
(Өтепова к-сі, 29)

15.00 – 15.10	Іс-шараға қатысушыларды тіркеу
15.10 – 15.20	Ашылуы. Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболат атындағы Алматы академиясы бастығының уақытша м.а. полиция полковнигі Ж.Р. Дильбарханова
15.20 – 15.30	Дөңгелек үстелінің модераторы: Қылмыстық құқық және криминология кафедрасы бастығының орынбасары полиция полковнигі А.Т. Маймақов
15.30 – 15.40	Алматы қ., Алматы облысы және Жетісу облысының Пробация қызметі басшылық бөлімінің бастығы полиция полковнигі М.А. Закирбаев
15.40 – 15.50	Қылмыстық құқық және криминология кафедрасы бастығы полиция полковнигі С.А. Сейлханова Бейне ролик тамашалау
15.50 – 16.00	Талғар ауданы Пробация қызметінің бастығы әділет майор А.К. Турежанова
16.00 – 16.10	Алатау ауданы Пробация қызметі бастығының орынбасары әділет капитан Д.А. Муратбекова
16.10 – 16.20	Қылмыстық құқық және криминология кафедрасының профессоры А.К. Батырбаев
16.20 – 16.30	Карасай ауданы Пробация қызметі бастығының орынбасары әділет капитан Р.М. Туякбаев
16.30 – 16.50	Кофе брейк
16.50 – 17.00	Қылмыстық құқық және криминология кафедрасының аға оқытушысы полиция подполковнигі А.Ж.Зулеева
17.00 – 17.10	Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің магистранты полиция майоры Ұ.М.Керимбекова
17.10 – 17.20	Жабылуы: Қылмыстық құқық және криминология кафедрасы бастығының орынбасары полиция полковнигі А.Т.Маймақов

ПРОГРАММА
круглого стола Направления совершенствования
института пробации в Республике Казахстан

Место проведение:

Алматинская академия МВД
Республики Казахстан им. М. Есбулатова
(ул. Утепова 29)

15.00 – 15.10	Регистрация участников мероприятия.
15.10 – 15.20	Открытие: вр.и.о. начальника Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова полковник полиции Дильбарханова Ж.Р.
15.20 – 15.30	Модератор круглого стола: Зам.начальника кафедры уголовного права и криминологи полковник полиции Маймаков А.Т.
15.30 – 15.40	Начальник ОРСП по г. Алматы, Алматинской, Жетысуйской областей, полковник полиции Закирбаев М.А.
15.40 – 15.50	Начальник кафедры уголовного права и криминологи полковник полиции Сейлханова С.А. Просмотр видеоролика.
15.50 – 16.00	Начальник СП Талгарского района майор юстиции Турежанова А.К.
16.00 – 16.10	Зам. начальника СП Алатауского района г.Алматы капитан юстиции Муратбекова Д.А.
16.10 – 16.20	Профессор кафедры уголовного права и криминологи Батырбаев А. К.
16.20 – 16.30	Зам.начальника СП Карасайского района капитан юстиции Туякбаев Р.М.
16.30 – 16.50	Кофе брейк
16.50 – 17.00	Ст. Преподаватель кафедры уголовного права и криминологии подполковник полиции Зулеева А.Ж.
17.00 – 17.10	Магистрант послевузовского факультета майор полиции Керимбекова У.М.
17.10 – 17.20	Закрытие: Зам.начальника кафедры уголовного права и криминологи полковник полиции Маймаков А.Т.

СПИСОК УЧАСТНИКОВ
круглого стола Направления совершенствования института
пробации в Республике Казахстан

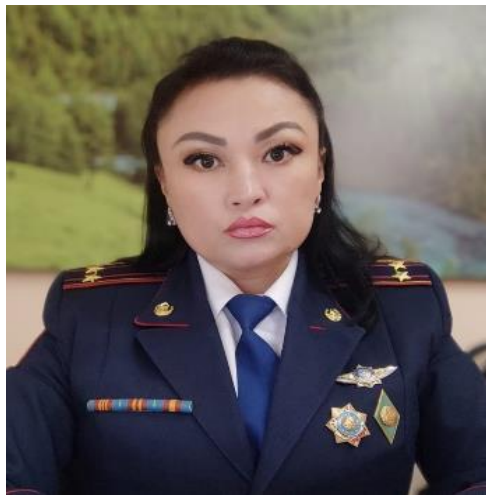
№	Ф.И.О.	Должность
1	Сейлханова Сайда Айдарбековна	Начальник кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, к.ю.н., полковник полиции
2	Маймаков Айболат Тлеубаевич	Заместитель начальника кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, м.ю.н., полковник полиции
3	Марат Айгуль Маратовна	Профессор кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, к.ю.н.,
4	Батырбаев Адылхан Кошкенович	Профессор кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, к.ю.н.
5	Абижанов Сырым Маратович	Доцент кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, доктор философии (PhD), подполковник полиции
6	Абажанова Асем Зейнулаевна	Старший преподаватель кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, м.ю.н., подполковник полиции
7	Зулеева Айнагүл Жанилбековна	Старший преподаватель уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, доктор философии (PhD), подполковник полиции
8	Таженова Салтанат Ирисмахановна	Старший преподаватель уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, м.ю.н., подполковник полиции
9	Айткеш Айбек Қанатұлы	Преподаватель кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, м.ю.н., м.э.н., капитан полиции
10	Тургунбаева Альбина Маратовна	Преподаватель кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, м.ю.н., капитан полиции
11.	Бапанов Талғат Абдирович	Старший преподаватель кафедры экономики, сервиса и права алматинского гуманитарно-экономического университета, к.ю.н.
12	Бапанов Мағжан Талғатұлы	Преподаватель кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, м.ю.н., майор полиции

13.	Абулкаирова Ботагоз Темирбулатовна	Старший преподаватель кафедры общественных дисциплин университета К. Сатпаева, PhD
14	Бапанова Тогжан Талгаткызы	Преподаватель специальных дисциплин, доктор философии (PhD) Юридического колледжа города Алматы
15	Акимжанов Талгат Курманович	Директор НИИ права университета «Туран», научный сотрудник НИЦ Алматинской Академии МВД РК им. М. Есбулатова, доктор юридических наук, профессор, заслуженный работник МВД РК, Почетный работник образования РК, полковник юстиции в отставке
16	Шидемов Азамат Гарифуллаевич	Начальник отделение по исследованию проблем противодействия преступности и совершенствованию законодательства НИЦ Алматинской Академии МВД РК им. М. Есбулатова, доктор философии (PhD), майор полиции
17.	Керимбекова Улдана Мухтаровна	Магистрант 1 курса научно-педагогического направления послевузовского факультета Алматинской академии МВД Республики Казахстан имени М. Есбулатова майор юстиции
18	Нурабаева Сандугаш Нургелдыевна	Преподаватель специальных дисциплин юридического колледжа г. Алматы, м.ю.н.
19.	Сулейменов Адлет Даулеханович	Заместитель начальника кафедры оперативно-розыскной деятельности Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, подполковник полиции
20.	Турежанова Арай Кемельтаевна	Начальник Службы пробации Талгарского района майор юстиции
21.	Тұяқбаев Рүстем Мәулетқазыұлы	Заместитель начальника отдела службы пробации Карасайского района ДУИС по г.Алматы, Алматинской области и области Жетісу

**«Қазақстан Республикасындағы пробация институтын жетілдіру»
атты дөңгелек үстелдің
ҚАТЫСУШЫЛАР ТІЗІМІ**

№	Т.А.Ә.	Лауазымдары
1	Сейлханова Сайда Айдарбекқызы	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының бастығы з.ғ.к., полиция полковнигі
2	Маймаков Айболат Тлеубаевич	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасы бастығының орынбасары з.ғ.к., полиция полковнигі
3	Марат Айгуль Маратовна	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының профессоры, з.ғ.к.
4	Батырбаев Адылхан Кошкенович	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының профессоры, з.ғ.к.
5	Абижанов Сырым Маратович	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының доценті, философия докторы (PhD), полиция подполковнигі
6	Абажанова Асем Зейнулаевна	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының аға оқытушысы, з.ғ.м., полиция подполковнигі
7	Зулеева Айнагүл Жанилбековна	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының аға оқытушысы, философия докторы (PhD), полиция подполковнигі
8	Таженова Салтанат Ирисмахановна	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының аға оқытушысы, з.ғ.м., полиция подполковнигі
9	Айткеш Айбек Қанатұлы	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының оқытушысы, з.ғ.м., э.ғ.м., полиция капитаны
10	Тургунбаева Альбина Маратовна	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының оқытушысы, з.ғ.м., полиция капитаны
11	Бапанов Талғат Абдирович	Алматы гуманитарлы-экономикалық университеті экономика, қызмет көрсету және құқық кафедрасының аға оқытушысы, з.ғ.к.

12	Бапанов Мағжан Талғатұлы	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасының оқытушысы, з.ғ.м., полиция майоры
13	Абулкаирова Ботагоз Темирбулатовна	К. Сәтпаев университетінің Қоғамдық пәндер кафедрасы аға оқытушысы PhD
14	Бапанов Тогжан Талғатқызы	Алматы қаласы Заң колледжінің арнайы пәндер оқытушысы, философия докторы (PhD)
15	Акимжанов Талғат Курманович	Құқық ҒЗИ директоры «Тұран» университеті, М. Есболатов атындағы ҚР ІІМ Алматы академиясының ҒЗО ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ІІМ еңбек сіңірген қызметкері, ҚР білім беру ісінің құрметті қызметкері, отставкадағы әділет полковнигі.
16	Шидемов Азамат Гарифуллаевич	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясының қылмысқа қарсы іс-қимыл проблемаларын зерттеу және заңнаманы жетілдіру бөлімінің бастығы, философия докторы (PhD), полиция майоры
17	Керимбекова Ұлдана Мұхтарқызы	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы жоғары оқу орнынан кейінгі факультетінің ғылыми-педагогикалық бағыттағы 1 курс магистранты әділет майоры
18	Нурабаева Сандугаш Нургелдыевна	Алматы қаласы Заң колледжінің арнайы пәндер оқытушысы, з.ғ.м.
19	Сулейменов Әділет Дәулетханұлы	Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы жедел-іздістіру қызметі кафедрасы бастығының орынбасары, полиция подполковнигі
20	Турежанова Арай Кемельтаевна	Талғар ауданы Пробация қызметінің бастығы әділет майоры
21	Тұяқбаев Рүстем Мәулетқазыұлы	Алматы қаласы, Алматы облысы және Жетісу облысы бойынша ҚАЖД Қарасай ауданының пробация қызметі бөлімі бастығының орынбасары



АБАЖАНОВА АСЕМ ЗЕЙНУЛАЕВНА

старший преподаватель кафедры уголовного права и криминологии
Алматинской академии МВД Республики Казахстан
им. М. Есбулатова подполковник полиции

**ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЛУЖБЫ ПРОБАЦИИ
В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН**

В отличие от условного тюремного срока, который откладывает исполнение приговора к лишению свободы на определенный период времени после вынесения судом приговора заключенному, при пробации само осуждение откладывается на период отсрочки. Если определенные условия не будут соблюдены, дело перейдет на стадию вынесения приговора за первоначальное преступление. Правонарушители, которым выдан приказ об испытательном сроке, обычно подлежат определенному надзору со стороны сотрудника службы пробации в течение установленного периода времени. Этот вид испытательного срока распространен во многих странах Западной Европы.

Создание системы пробации в Казахстане сегодня приобретает особое значение с точки зрения гуманизации уголовно-исполнительной системы. Более того, с экономической точки зрения расширение сферы наказания без изоляции осужденных за преступления позволило бы снизить нагрузку на госбюджет и налогоплательщиков. Службы пробации созданы по западным моделям и больше похожи на социальные институты, поддерживающие преступников, чем на правоохранительные органы. Основная задача таких служб – помочь правонарушителям вернуться к нормальной жизни. Сотрудники службы пробации приступают к работе сразу после задержания гражданина, сопровождают его на каждом этапе пути, заботятся о безопасности допрашиваемых и осужденных.

Для заключенных, готовящихся к освобождению, помощь на испытательном сроке поистине неоценима. Как вы знаете, сейчас наши бывшие заключенные получают только справки об освобождении. С таким документом очень сложно найти квартиру, устроиться на работу и почувствовать себя полноценным человеком. В результате люди, вышедшие из тюрьмы, расходятся кто куда: становятся «бомжами», воруют и думают, что их лучшая судьба – вернуться на «родину» с полным желудком. Службы пробации помогают сообществам адаптироваться к нормальному обществу и активно решать многие социальные проблемы.

Пробация – это условное неисполнение назначенного наказания либо условное неназначение наказания с помещением осужденного на определенный срок под индивидуальный надзор специального должностного лица (агента, помощника, уполномоченного по пробации). Последний осуществляет контроль за поведением поднадзорного, выполнением им определенных обязанностей и условий пробации и обеспечивает проведение исправительного курса. Как правило, пробация предполагает

соблюдение следующих условий: не совершения правонарушений и выполнение обязанностей, специально определенных судом в приговоре.

К их числу относятся: пройти соответствующий курс лечения, продолжить профессиональное обучение, воздерживаться от посещения запрещенных судом мест (увеселительных заведений, казино и пр.), не владеть огнестрельным и (или) другим оружием, возместить причиненный ущерб, сообщать о любом изменении места жительства и работы, являться по вызову инспектора по пробации.

В Республике Казахстан существует несколько ключевых законодательных документов, определяющих работу органов пробации. К ним относятся Конституция РК, Уголовно-исполнительный кодекс и Уголовный кодекс РК, а также международные ратифицированные договоры, заключенные Казахстаном. Особое внимание уделяется Закону РК «О пробации», который является основополагающим для деятельности службы пробации. Кроме того, служба пробации может заключать соглашения с общественными объединениями и юридическими лицами с целью совершенствования процесса реабилитации осужденных.

В рамках нормативной Концепции политики РК на период с 2010 по 2020 годы отмечается важность институционального развития отдельного органа, ответственного за реализацию уголовно-правовых мер, не связанных с полной изоляцией осужденных от общества. Это подчеркивает стремление к более гуманному и эффективному подходу к исполнению наказаний и реабилитации преступников [3].

Дополнительно, в контексте уголовно-правовой деятельности в Казахстане, важно учитывать принципы справедливости и правового равенства перед законом. Органы пробации работают на основе этих принципов, стремясь обеспечить справедливое и честное исполнение уголовных наказаний, а также помочь осужденным успешно реинтегрироваться в общество после отбытия наказания. Кроме того, в свете современных вызовов и изменений в уголовно-правовой сфере, органы пробации в Казахстане постоянно совершенствуют свою работу, адаптируясь к новым требованиям и тенденциям. Это включает в себя внедрение инновационных методов реабилитации, сотрудничество с международными партнерами для обмена опытом и знаниями, а также постоянное обучение и повышение квалификации специалистов, работающих в сфере пробации. Таким образом, органы пробации в Казахстане играют ключевую роль в реализации уголовно-правовых мер и обеспечении реабилитации осужденных, с учетом принципов справедливости, гуманизма и современных требований уголовного законодательства.

В рамках реформирования уголовно-исполнительной системы Республики Казахстан, Правительство страны включило в План нормативно-правовых работ разработку законопроекта «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам службы пробации». В основе данного законопроекта лежит Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам, относящимся к службе пробации», принятый Президентом РК 15.02.2012 года. Этот закон стал одним из первых законодательных актов, предусматривающих создание и функционирование службы пробации в структуре уголовно-исполнительной инспекции (УИИ).

Служба пробации является важным элементом уголовно-исполнительной системы, призванным обеспечивать контроль за поведением осужденных, отбывающих наказание вне мест лишения свободы (пробация). Пробация позволяет осужденным поддерживать социальные связи, продолжать образование и трудовую деятельность, не отрываясь от семьи и общества.

В соответствии с действующим законодательством, служба пробации осуществляет:

- осуществление надзора за осужденными к наказанию, не связанному с лишением свободы;
- контроль за соблюдением осужденными установленных судом правил поведения;
- проведение воспитательной и социальной работы с осужденными с целью их ресоциализации;
- оказание содействия осужденным в трудоустройстве, получении образования и других видах социальной поддержки;

– составление представления в суд об изменении вида, назначенного судом наказания или об освобождении от отбывания наказания.

Законопроект, разрабатываемый в настоящее время, направлен на совершенствование и актуализацию действующего законодательства в сфере пробации. Его основной целью является повышение эффективности службы пробации, обеспечение более эффективного контроля за поведением осужденных и снижение рецидивной преступности. В частности, законопроект предусматривает:

- расширение полномочий сотрудников службы пробации, в том числе в части применения мер принуждения к осужденным;
- усиление контроля за выполнением осужденными возложенных на них судом обязанностей;
- повышение эффективности программ ресоциализации осужденных;
- совершенствование механизмов взаимодействия службы пробации с другими государственными органами, общественными организациями и волонтерами;
- установление дополнительной правовой ответственности за нарушение установленных судом правил поведения.

Принятие и последующая реализация данного законопроекта способствуют повышению эффективности национальной службы пробации, снижению уровня рецидива преступлений и более успешной социализации осужденных лиц. В новую редакцию Уголовно-исполнительного кодекса Республики Казахстан была внесена статья 7-1, которая определяет сущность понимания категории «пробация» в рамках уголовно-исполнительной системы. Таким образом, данная статья устанавливает набор социально-правовых мер, которые разрабатываются и применяются службой пробации исключительно по отношению к конкретному условно осужденному во время испытательного срока с целью коррекции их поведения для предотвращения совершения новых преступлений [2].

Следующим шагом в развитии института пробации является принятие новых нормативных актов, а именно: Уголовного кодекса Республики Казахстан от 3 июля 2014 года, Уголовно-исполнительного кодекса РК от 5 июля 2014 года, Уголовно-процессуального кодекса РК от 4 июля 2014 года, и Закона РК от 30 декабря 2016 года «О пробации». В соответствии с последним, к основным принципам деятельности службы пробации относятся законность, гуманизм, уважение к достоинству лиц, находящихся под контролем, минимальное вмешательство в личную жизнь, демократизм, сотрудничество и социальная направленность [1].

1. Принцип законности означает, что деятельность службы пробации должна соответствовать положениям Уголовно-исполнительного кодекса Республики Казахстан и что социальные услуги службы пробации не могут быть дискриминационными или предоставляться осужденным в неаппетитной форме

2. Принцип гуманизма означает, что деятельность службы пробации должна быть скоординирована таким образом, чтобы обеспечить благополучие осужденного и сохранить его человеческое достоинство

3. Принцип уважения достоинства попечителя означает недопущение жестоких мер контроля и обращения с лицами, находящимися под надзором службы пробации, несовместимых с требованиями международно-правовых актов и законодательства Республики Казахстан.

4. Принцип минимального вмешательства в процессе пробации предполагает, что ограничения в частной жизни поднадзорного допускаются только при необходимости контроля и сбора информации о личности для социально-правового исследования. Служба пробации обязуется обеспечить конфиденциальность собранных данных, которые могут запрашиваться на основании судебного решения. Посещение поднадзорного лица в его жилище допускается только во время интенсивного надзора со стороны службы пробации.

5. Принцип демократизма включает в себя взаимодействие национальной службы пробации с гражданским обществом на договорной основе, привлечение общественных помощников и некоммерческих организаций для оказания помощи в адаптации поднадзорных лиц.

6. Принцип сотрудничества предполагает регулирование отношений между сотрудником службы пробации и поднадзорным лицом, с которым заключается соглашение о контроле и помощи. Поднадзорные лица обязуются выполнять требования испытательного срока на основании данного соглашения. Тем не менее, наличие такого соглашения не освобождает поднадзорного от обязанности соблюдать порядок и условия отбывания наказания, установленные уголовным и уголовно-исполнительным законодательством Республики Казахстан.

7. Принцип социальной направленности основан на преимущественном использовании службой пробации социальных технологий, которые обеспечивают необходимую социальную и психологическую поддержку пробационерам и способствуют их исправлению в процессе прохождения пробации [4].

Статья 1 Закона РК от 30.12.2016 №38-VI «О пробации» гласит, что пробация – это целая система различных видов деятельности и отдельно определяемых мер контрольного и социально-правового характера, направленных на исправление поведения лиц, которые определены законом, для предупреждения совершения ими новых преступлений [1].

Цель, службы пробации, определяется в обеспечении безопасности социума путем:

- 1) ресоциализации преступника;
- 2) исправления поведения лица, которое обвиняется или подозревается;
- 3) реабилитации осужденного лица и его последующей общественной адаптации, после освобождения из тюрьмы [5].

На основе цели определяются задачи пробации:

- 1) предоставление социальной и юридической помощи лицам, состоящим у службы пробации на учете;
- 2) выполнение определенных наказаний, законодательно установленных и не связанных с ограничением свободы;
- 3) проведение контроля за осужденным лицом, отбывающим наказание посредством ограничения его свободы личности или же условно осужденным, или освобожденным условно-досрочно от исполнения наказания в форме лишения свободы;
- 4) участие в подготовительном процессе освобождения осужденного лица, исполнявшего наказание в тюрьме. Международные договоры, которые были ратифицированы, имеют существенное преимущество над национальным Законом и не применяются только тогда, когда из этого договора вытекает, необходимость издания нового закона для его применения.

В настоящее время количество лиц, подвергающихся наказанию, не связанному с лишением свободы и находящихся под наблюдением уголовно-исполнительной инспекции, увеличивается. Для решения проблемы исполнения альтернативных мер наказания, не связанных с лишением свободы, была создана служба пробации. Эта служба занимается только лицами, которые были осуждены условно и на которых был наложен испытательный срок.

Суд определяет пробационный контроль при вынесении решения о применении условного осуждения. Пробационный контроль направлен на контроль за выполнением обязанностей, назначенных судом условно осужденному лицу, а также на оказание помощи в получении юридической и социальной поддержки во время испытательного срока. Служба пробации УИИ осуществляет контроль за этой деятельностью, исходя из места жительства условно осужденного лица. В целях коррекции поведения условно осужденных лиц, а также предупреждения возможности совершения ими очередных преступлений, пробационная служба осуществляет и разрабатывает необходимые меры по отношению к каждому условно осужденному лицу по предоставлению ему поддержки.

Кроме вышеуказанных законодательных актов также принято постановление Правительства РК от 23.10.2014г. «Об утверждении правил по предоставлению лицам правовой и социальной помощи, состоящим у службы пробации на учете». Оно определяет порядок оказания лицам, состоящим на учете службы пробации социально-правовой помощи.

Также приняты ведомственные нормативно-правовые акты, такие как: Приказ Министра внутренних дел РК от 15.08.2014 года «Об утверждении Правил по организации функционирования службы пробации»; Приказ Министра внутренних дел РК от 4.02.2017 года «Об утверждении Методики осуществления психологического и социального теста личности подозреваемого

и обвиняемого на этапе досудебной пробации и Методических основ подготовки досудебного доклада», а также ряд других правовых документов.

Согласно Постановлению Правительства РК №542 от 27.04.2012г., были закреплены Правила предоставления правовой и социальной помощи условно осужденным лицам, которые формируют особенности порядка оказания им такой социально-правовой помощи. При постановке на учет лица условно осужденного служба пробации, исследует его личность и определяет следующие параметры: уровень образования, показатели здоровья, место жительства и его наличие, трудовую занятость и определение сведений, которые нужны для определения размеров социально-правовой помощи.

Формирование и развитие института пробации в современном мире является вполне закономерной тенденцией развития уголовной сферы жизнедеятельности социума. Правовая сфера всегда была очень сложной и многоаспектной, зависящей от множества нюансов и смежных отраслей жизни общества. Существующая сегодня нормативно-правовая база регулирует основы института пробации, дает понятийное и сущностное определение этой категории права, а также принципы ее реализации на практике. Однако более детальный анализ определил перечень проблем, которые необходимо разрешить для повышения качества пробации в Республике Казахстан.

Проведя исследование вопросов, касающихся исполнения наказаний, которые не направлены на изоляцию осужденного от общества, и возможности создания в Республике Казахстан функциональной службы пробации, мы выделили ряд наиболее значимых направлений. Служба пробации, как наиболее эффективное направление деятельности, может быть основана на опыте работы уголовно-исполнительных инспекций КУИС МВД РК.

Литература

1. Закон Республики Казахстан «О пробации» от 30 декабря 2016 года №38 –VI-ЗРК.
2. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан (с изм. и доп. по сост. на 15.02.2012 год).
3. Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года, утверждённая Указом Президента Республики Казахстан №858 от 24 августа 2009 // Казахстанская правда. – 2009. – 27 августа. – №205.
4. Концептуальная организационно-правовая модель пробации в Республике Казахстан - Центр исследования правовой политики при поддержке Института Открытого Общества (Open Society Institute). – Электронный ресурс – URL:[http://lprc.kz/files/library/110/rus/Концептуальная организационно правовая модель пробации в Республике Казахстан.pdf](http://lprc.kz/files/library/110/rus/Концептуальная_организационно_правовая_модель_пробации_в_Республике_Казахстан.pdf) (дата обращения – 22.04.2024).
5. Пробация в Республике Казахстан. – Электронный ресурс – URL:<https://egov.kz/cms/ru/articles/probation>



АБИЖАНОВ СЫРЫМ МАРАТОВИЧ

доцент кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии
МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, доктор PhD подполковник полиции

ГЕРМАНИЯ ЕЛІНДЕГІ СОТТАЛҒАНДАРҒА КӨРСЕТІЛЕТІН ПОСТПЕНИТЕНЦИАРЛЫҚ КӨМЕК КӨРСЕТУ ТӘРТІБІ МЕН ОНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕЛУІ

Бас бостандығынан айыру институты қылмыстық жаза түрі ретінде әлемдегі барлық мемлекеттерде қолданылады. Мемлекеттердің ұлттық ерекшеліктері оның идеологиялық, әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуы сияқты елеулі айырмашылықтары жалпы халықпен қатар жазасын өтеп жатқандардың да өмірлерінің көп жақтарында көрініс табады [162, с. 284-292]. Бас бостандығынан айыру орындарынан (пенитенциарлық мекемелерден) босап шыққан адамдың әлеуметтік бейімделу мәселесі көптеген мемлекеттер үшін өзекті. Қазір кейбір шет мемлекеттерде оны нәтижелі жүзеге асырудың ұйымдастырушылық негіздері бойынша жеткілікті тәжірибе жинақталған [163, с. 33; 164-170 және т.б.]. Сондықтан, Қазақстан Республикасы ҚАЖ мекемелерінен босап шыққан адамдарды әлеуметтік бейімдеудің құқықтық және ұйымдастырушылық аспектілерін әрі қарай жетілдіру мақсатында кейбір шет мемлекеттер тәжірибесі мен оны құқықтық реттеу ерекшелігі назар аударуға лайық.

Германияда 1976 жылы қабылданған «Түзеу мен қауіпсіздік шаралары түрінде көрініс тапқан бас бостандығынан айыру түріндегі жаза орындау туралы» заңға (мұнан әрі – бас бостандығынан айыру түріндегі жаза орындау туралы Заң) сәйкес түрмелерде ұсталатын қамаудағы адамдарға бас бостандығынан айыру түріндегі жазасының алты айдан кем емес уақытын өтеген соң, ол әрі қарай жазасын өтеуден жалтармайды немесе демалыс уақытында жаңа құқық бұзушылықтар жасамайды деген шартпен жылына бір рет мерзімі 14 күнге дейін демалыс берілуі мүмкін. Өмір бойына бас бостандығынан айыруға үкім шығарылған адамдарға мұндай демалыс жазасының 10 жылын өтеген соң және ұсталудың «ашық» режиміне ауыстырылған жағдайда ғана беру қарастырылған.

Германия пенитенциарлық мекемелерінде тұтқындардың босап шығуларына дайындыққа айрықша назар аударылады. Босап шығуға дайындық кезінде қамаудағы адамдардың ұсталу режимі жұмсартылады немесе ол ашық режимге ауыстырылады. Дайындық кезеңінде «жабық» типтегі түрмелерден «ашық» типтегі бөлімшелер ашылады немесе қамаудағы адамды жаза өтеудің «ашық» режимі бар басқа мекемеге ауыстырады [174, с. 100]. «Бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны орындау туралы» заңға сәйкес қамаудағы адам жаза өтеуден жалтаруы ықтимал немесе бұл жұмсартуды жаңа қылмыстар жасау үшін теріс пайдаланады деп қауіптенбеген жағдайда режим түрі жұмсартылуы мүмкін [175, с. 255]. Германияда сотталғандар түрмелердің «ашық» бөлімшелеріне бостандыққа шығар алдында бір жыл бұрын ауыстырылады. Мұндай бөлімшелердегі сотталғандардың өз киім-кешектерін кию, туыстарымен және таныстарымен телефон арқылы сөйлесу құқықтары бар. Ашық режимде ұсталатын қамаудағы адамдарға түрмеден тыс жерде, қадағалаумен жұмыс істеуге рұқсат етіледі. Олар өздігінше жұмысқа барып, кешкісін қайтып келеді, аптасына бір күндерін отбасыларымен өткізе алады [175, с. 100]. Босап шыққанға дейін 3 ай ішінде тұтқынға бір аптаға дейінгі мерзімде, ал түрмеден тыс жерлерде жұмыс істейтін тұтқындарға босап

шыққанға дейін тоғыз ай уақыт қалғанда ұзақтығы алты күнге дейінгі мерзімде айрықша демалыс берілуі мүмкін.

Германияда бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны өтеу кезінде сотталғанның қалыпты өмірге оралуына дайындыққа, оларды қайта әлеуметтендіру арқылы бойларына әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыруға бағытталған шаралар көп. Қамаудағы адамды заңға бағынуға, ісіне жауапты болып, өмірін құра білуге үйретеді. Осы міндетті жүзеге асырудағы негізгі міндет мекеменің әлеуметтік қызметіне берілген. Әлеуметтік қызметкерлер – әлеуметтік қауіпті әрекеттер жасаушы қылмыскерлерді мәжбүрлі түрде оқшаулауды қамтамасыз етуші қоғам мен түрме арасындағы дәнекер. Әлеуметтік жұмысқа байланысты мамандар қызметінің негізгі қағидаты – сотталғандармен жұмыста оның ертелі кеш қоғамға қайтып оралып, оның толыққанды мүшесі болатындығын естен шығармау. Босап шығуға дайындық сотталғанның отбасымен байланысын орнату, оған тұратын жер мен жұмыс тауып беру сияқты шаралардан тұрады. Бұл қызметпен әлеуметтік қызметкер айналысады. Германия қылмыстық-атқару заңнамасында бас бостандығынан айыру орындарынан босаған адамдарға көмек көрсету туралы ұйғарым бар. Сотталғанды бостандыққа шығуға дайындау мақсатында әлеуметтік қызметкер оның жеке құжаттары мен экономикалық және әлеуметтік мәселелерін реттеуге көмектеседі. Қажетті жағдайларда әлеуметтік қызметкерлер жаза өтеу орындарынан босап шыққан адамдардың жұмысқа орналасуларына көмектеседі. Бұл мақсатта әлеуметтік көмек көрсету институттары құрылып, олар еңбек нарығы құрылымын зерделейді, босап шыққандарға отбасылық мәселелері мен қаржылық қиындықтарын шешуге жәрдемдеседі.

Сотталғанның жаза мерзімін өтеуіне байланысты түрмеде болу кезінде босап шыққаннан кейінгі бастапқы айларда өзі мен отбасын асырауына жетерлік қаражат жинап алуы үшін және қоғамда өмір сүруіне қажет қаражатсыз оралып, соған байланысты психологиялық комплекстері болмауы үшін жалақысының үшінші бөлігін ұстап қалып отырады. Бұл ақша сотталғанның меншігі болғандықтан, ешкім де бұл қаражатты оның қарызын төлеу үшін немесе ол келтірген нұқсанның өтеуі ретінде ала алмайды. Егер сотталған өз қарызын жаза өтеу кезінде өтей алмаса, оны тұрақты жалақысы бар жұмысқа орналасқан соң төлейді. Адам түрмеден міндетті түрде елдегі ең төменгі күнкөріс деңгейінде көрсетілген сомамен, яғни бостандықтағы өмірінің бастапқы кезеңіне қажет қаражатпен шығуы керек. Осы мақсатта жаза орындаушы мекеме сотталғандарды жұмыссыздықтан сақтандырады. Сақтандыру жарнасын сотталғанның іс жүзіндегі еңбекақысынан емес, өткен күнтізбелік жыл бойынша заң шығарушы тағайындаған көлемдегі зейнетақылық сақтандырудың орташа еңбекақысының 90% төлейді.

Германия пенитенциарлық мекемелерінде сыртқы әлеммен байланысты қолдау мен нығайтуға айрықша назар аударылады. Бұл міндет әлеуметтік қызметкерлер ұсынысы бойынша сотталғандарды демалыс кезінде (14 тәулік) түрмелерден өз үйлеріне алып кетіп, өз еріктері бойынша сотталғандардың жаза өтеу кезінде олармен қарым-қатынаста болатын арнайы байланыс жасау топтары көмегімен шешіледі. Мұндай арнайы байланыс жасау топтарына өздерін өнегелі азаматтар ретінде көрсеткен адамдар енеді. Қамаудағы адам босап шығу кезінде мекемеден тұратын жеріне жетуге қажет жол ақшасын, қажетті жағдайда киім-кешек түріндегі көмек пен жаза өтеу кезінде өз есеп шотына салған қаражатын ала алады.

Германияда сотталғандарды әлеуметтік бейімделуі қоғамдық ұйымдардың қатысуымен жүзеге асырылады. Қамауға алынғандарға түрменің әлеуметтік қызметімен қатар еріктілер (волонтерлер) де түрлі кеңестер беріп, тұтқындар үшін маңызды бірқатар мәселелерін шешуге көмектеседі. Жаза орындау мекемесінде мекеме әкімшілігіне сотталғандарды түзеуге ықпал ету сияқты көмек көрсетуге міндетті болып табылатын Қорғаушылар кеңесі жұмыс істейді. Қорғаушылар кеңесі қаланың 8-10 беделді азаматтарынан тұрады. Оларға жазаны орындауды, сотталғандардың еңбегін пайдалану және әлеуметтік қызметкерлердің сотталғандармен жүргізілетін тәрбие жұмыстарының ұйымдастырылуын бақылау жүктелген.

Германияның қылмыстық заңнамасында да шартты түрде мерзімінен бұрын босату институты бекітілген. Шартты түрде мерзімінен бұрын босатуды қолдану кезінде босап шығушы адам «шартты соттау бойынша сот көмекшісі» – пробация қызметкері қадағалауына беріледі [193, с. 207-208]. Сот көмекшілері ретінде пробацияның штаттық қызметкерлерімен қатар осы жұмысты қоғамдық жұмыс ретінде орындайтын азаматтар да бола алады. Алайда, тиісті қаржыландырудың

болмауына байланысты ерікті көмекшілер институты кеңінен тараған жоқ. Пробация қызметкерлері клиенттерімен кездесе отырып, оның мәселелерін анықтап, шешілуіне көмек көрсетеді және түзету бағдарламаларын жүзеге асырады. Сот тағайындаған өкімге сәйкес сотқа өз қамқорлығындағы адамның тұрмыс салты туралы ақпарат беріп тұрады.

Сөйтіп, Германиялық тәжірибені зерделеу арқылы олардың бас бостандығынан айыру орындарынан босап шығатын тұлғалардың әрі қарай жаңа қылмыстар жасауларының алдын алу мақсатында әлеуметтік бейімдеу үдерісін ұйым-дастыру мәселесіне қатысты бірқатар артықшылықтары бар деген ой тұжырымдаймыз.

Әдебиет

1. Гета М.Р. Концептуальная организационно-правовая модель probation в Республике Казахстан // Ежегодник Центра исследований правовой политики. – Варшава, 2011. – С. 98-99.
2. Attorney general's survey of release procedures. Vol. II, Probation. – Washington, 1939.
3. Закон Республики Казахстан О probation от 30 декабря 2016 года №38-VI ЗРК. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1600000038/z38_1.htm (дата обращения: 20.03.2024)
4. Рахимбердин К.Х. Гражданское общество Казахстана и его роль в гуманизации уголовной политики. – Усть-Каменогорск: Либриус, 2010. – С. 218
5. Кыстаубаева А.Б. Институт probation: современное состояние и перспективы развития в Республике Казахстан: дисс... д-ра философии PhD. – Нур-Султан, 2019. – С. 161
6. Шнарбаев Б.К., Мизанбаев А.Е. Пробация в Казахстане: исполнение наказания и осуществление probationного контроля (теоретические и практические аспекты). – Костанай; Костанайский филиал ФГБОУ ВПО «Челябинский государственный университет», 2016. – 136 б.



**АБУЛКАИРОВА
БОТАГОЗ ТЕМИРБУЛАТОВНА**
PhD, Satbayev University қоғамдық пәндер
кафедрасының аға оқытушысы



**БАПАНОВА
ТОГЖАН ТАЛГАТКЫЗЫ**
Алматы қаласы заң колледжінің арнайы
пәндер оқытушысы PhD

ПРОБАЦИЯ ҚЫЗМЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ШЕТ ЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Шетелдердің заңнамасында қылмыстық қудалауға ұшыраған адамдарды әлеуметтік оңалтумен және қайта интеграциялаумен ұштастыра отырып, бас бостандығынан айыруға байланысты емес жазаларды орындауға қатысты қолданылатын қылмыстық қадағалауды пробациялау деп түсіну болып табылады. Мақалада әр түрлі елдерде қолданылатын «пробация» терминінің анықтамасы зерттелді.

Кейбір елдерде пробация қылмыстық жазаның бір түрі ретінде қарастырылады, бірақ бас бостандығынан айырумен байланысты емес, басқаларында қылмыстық қадағалау, олардың мінез-құлқын бақылаумен бірге қылмыстық қудалауға ұшыраған адамдардың құқықтарын бейімдеу, қорғау ретінде қарастырылады. Соңғы жылдары елімізде жазаны орындау жүйесін жетілдіру, рецидивизмнің алдын алу, сотталғандарды моральдық тұрғыдан түзету және әлеуметтік бейімдеу жұмыстарының тиімділігін арттыру мақсатында көптеген шаралар жүзеге асырылуда.

Атап айтқанда, Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 30 желтоқсандағы «Пробация туралы» заңы негізінде пробация қызметі құрылып, өз қызметін бастады. Шет мемлекеттердің пробация институтын қолдану тәжірибесі көрсеткендей, бұл институт криминологиялық рецидивизммен байланысты қайталанатын қылмыстарды азайту арқылы жалпы қылмыстардың алдын алады, қылмыстық тұлғаны одан әрі криминализациялауды шектейді, «түрме тұрғындарының» азаюына тиімді ықпал етеді, мемлекеттік түзеу мекемесінің шығындарын азайтады (латынша *penitentiaria* – түзету).

Пробация қызметі алғаш рет Англияда 1887 жылы енгізілді, бұл «сынақ» дегенді білдіреді. Халықаралық тәжірибеде ол бас бостандығынан айыруға байланысты емес, яғни сот үкімімен немесе ұйғарымымен бас бостандығынан айыруға байланысты емес үкімдерге сотталған адамдардың үкімдерді орындауы мен бақылауын қамтамасыз етумен айналысады.

Сынақ мерзімін қолдану бойынша ең үлкен тәжірибе Біріккен Корольдікте жинақталды, онда бұл мекеме балама жазалардың негізі ретінде дамыды. Ал өткен ғасырдың 30-40-шы жылдарында шарықтау шегіне жеткен пробация қылмыскерлердің шамамен 30% – *applied* қолданылды. Қазіргі уақытта пробация қызметінің қызметі бірнеше функцияларды реттеуге баса назар аудара отырып, 1991 жылғы қылмыстық сот төрелігі туралы заңмен реттелді. Бірінші функция жеке тұлғаның қоғамнан бөлінуіне байланысты емес жазаларды орындаумен байланысты, оған жаппай жазалау және шартты түрде үкім шығару жатады. Сынақ мерзімі тағайындалған кезде сотталған адам сынақ мерзімінің бақылауына ауыстырылады, оның мерзімі 1 жылдан 3 жылға дейін болуы мүмкін. Бақылау сот үкімі оқылғаннан кейін немесе оған дейін күшіне енуі мүмкін, бірақ құқық бұзушының жеке басы анықталғаннан кейін ғана

Әлеуметтік-құқықтық оның жеке басын сипаттайтын арнайы баяндама дайындалғаннан кейін зерттеледі және жүзеге асырылады. Пробация қызметкерлерінің пікірінше, мұндай зерттеу адамды оңалту мүмкіндігі туралы мәселені шешу үшін қажет.

Ықтималдықтың тағы бір функциясы-қылмыс құрбандарына көмек көрсету. Х. Ривз өзінің зерттеуінде пробация қызметінің қызметкерлері жәбірленушілерден немесе олардың отбасыларынан «қылмыскердің бостандығына қаншалықты алаңдайтынын» анықтауы керек деп жазады [1]. Жәбірленушінің бұл мәселедегі мақсаты-егер құқық бұзушылық құрбаны қылмыскермен өмір сүрсе, алаңдаушылықты тергеу орналасқан жеріне, жұмысына, оның бүкіл ел бойынша қозғалысына және басқа факторларға алаңдай отырып, пробация қызметкері белгілі бір жағдайларда пробациялық бақылауға алынған адамға белгілі бір шектеулер қояды. Пробацияның тағы бір функциясы-пробация қызметі қызметкерлерінің медиация процестеріне қатысуы (тараптарды татуластыру кезіндегі медиация) және құқық бұзушылардың психологиялық мінез-құлқы түзету бағдарламаларын қолдану болып табылады. Жоғарыда айтылғандардан Ұлыбританияда пробация қызметі қылмыстың алдын алудың өте тиімді құралы болып табылатынын көруге болады. Қазіргі ағылшын қылмыстық заңнамасына сәйкес сынақ мерзімі бас бостандығынан айырудың балама түрі болып табылады. Заңнамалық сынақ мерзімі қолданылуы мүмкін қылмыс онша маңызды емес қылмыстарды, жеңілдететін мән-жайлардың болуын, қылмыскердің әлеуметтік ерекшеліктерін (оның жасын) анықтайды, глигидің жағдайы және бұрынғы өмір салты) осы қылмыстарды жасағаны үшін бас бостандығынан айыру жазасын онымен байланысты бірқатар негіздер болған жағдайда қолданбауға мүмкіндік береді [2]. Бұл сотқа қылмыс жасағаны үшін жазаны таңдау кезінде бас бостандығынан айырудың орнына кінәлі адамға қатысты сынақ режимін қолдану туралы шешім қабылдауға құқық береді, бұл үкім шығарудың кешігуін білдіреді. Құқық бұзушы сынақ мерзімінің ұзақтығын бұзған жағдайда, бірінші жасаған қылмысы үшін жаза тағайындалады, онда құқықбұзушы 14 жасқа толады, содан кейін сынақ мерзімі тек осы адамның келісімімен жүзеге асырылады [3].

Германияда пробация Институты өзінің құқықтық құрылымына сәйкес жазаны орындаудың шартты түрде кешігуі болып табылады. Германияның қылмыстық заңнамасына соттың мәліметінше, бір жылға дейін бас бостандығынан айырылған және сотталған адамдар болашақта қылмыс жасамауға, өз әрекеттеріне өкінуге және бұл туралы оң пікір білдіруге уәде берген жағдайда шартты түрде үкім шығарады. Кейде айналасындағылардың сотталушы туралы өте жақсы пікірлерін, сотталушының мәліметтерін, өмір сүру деңгейін, жасалған қылмыстардың себептері мен жағдайларын зерттей отырып, сот неғұрлым қатаң жаза тағайындауды, атап айтқанда, 2 жылға дейін бас бостандығынан айыруды кешіктіруі мүмкін. Неғұрлым ауыр жазаны кейінге қалдыру сотталған адам үшін 2 жылдан 5 жылға дейінгі сынақ мерзімін қарастырады және бұл мерзім өзгермелі, яғни оның қысқаруын емес ұзартылуы сотталушы болған кезеңде оған қойылған шарттардың орындалуына байланысты сот та болды [4].

Пробация сот тағайындаған көмекшінің бақылауымен жүзеге асырылады, сонымен қатар сотталушыға зиянды өтеу, қоғамдық жұмыстар сияқты қосымша міндеттемелер жүктеледі, бірақ қылмыстық заң нақты мүмкін емес міндеттерді жүктеуге тыйым салады.

Жапонияда сынақ мерзімі жазаның орындалуын кешіктіруге негізделген [4].

Жазаны орындауды тоқтата тұру келесі жағдайлар болған кезде қолданылады:

– үш жылдан аспайтын мерзімге бас бостандығынан айыру немесе 500 000 ¥ аспайтын айыппұл;

– айыпталушының бас бостандығынан айырылуына немесе одан да ауыр жазаға тартылуына байланысты соттылығының болмауы;

– айыпталушының бұрын соттылығы болған, бірақ оны қабылдағаннан кейін бес жыл ішінде басқа мәжбүрлі еңбекке тартылуымен бірге бас бостандығынан айыру жазасы бар егер үкім шығарылмаса немесе одан да ауыр жаза қолданылмаса.

Жапонияда да сынақ мерзімі үкім заңды күшіне енген күннен бастап 1 жылдан 5 жылға дейін. Пробация кезінде сотталған

егер сот белгілеген міндеттемелер барлық ережелермен орындалса, басқа әлеуметтік әрекеттерді жасамаңыз және соттың жазаны тоқтата тұруы жарамсыз болады;

егер бұл орындалмаса, жаза өз нәтижесін береді. Керісінше, егер сынақ мерзімінде сот белгілеген міндеттемелер бұзылса және ол қайтадан қылмыс жасаса, жазаны тоқтата тұру алынып тасталады және бұрын шығарылған үкім күшіне енеді [4].

АҚШ-тың қылмыстық заңнамасында сынақ мерзімі қылмыстық жазаның көрінісі болып табылады, оның негізін екі институт құрайды-шартты түрде үкім шығару және үкімнің орындалуын кешіктіру. Мекемені реттейтін федералдық заң 1925 жылы қабылданды және бүгінгі күнге дейін сынақ мерзімін тағайындау барлық штаттардың қылмыстық заңнамасында қарастырылған. Сынақ мерзімінде өлмеу шектеулері барлық штаттар үшін бірдей және, әрине, оларға ұзақ мерзімге бас бостандығынан айыру, өмір бойына бас бостандығынан айыру немесе өлім жазасы жатады. Бірақ штаттарда сынақ мерзімі бірдей емес. Бір мемлекетте ол бас бостандығынан айыру жазасына дейін қолданылады, екінші мемлекетте сынақ мерзімі соттың қарауында болады, тағы да кейбір мемлекеттерде белгілі бір қылмыстар үшін ең жоғары сынақ мерзімі нақты белгіленген.

Жоғарыда айтылғандардың қорытындысы бойынша келесі ұсыныстар әзірленді. Көптеген дамыған демократиялық мемлекеттерде сынақ мерзімі туралы заң қабылданды.

Қазақстан Республикасында сондай-ақ сот тағайындаған түзетуді, бас бостандығын шектеуді, белгілі бір құқығынан айыруды және қоғамдық жұмыстарға міндетті жазаларды орындауды реттейтін бірыңғай нормативтік құқықтық құжатты қабылдау қажет. Сондай-ақ шартты түрде сотталған және жазасын өтеуден бұрын шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған адамдардың мінез-құлқын бақылау. Мұндай заң соттың пробациялық бақылаудағы адамдарға қатысты шектеулері мен міндеттемелерін орындауын, пробациялық бақылауды жүзеге асыруды, пробациялық бақылаудағы адамдарды әлеуметтік қорғауды қарастырады бұл бейімделу шараларын анықтау мен жүзеге асыруды қамтитын жалғыз нормативтік құқықтық акт болады.

Әдебиет

1. Ривз Х. Великобритания: забота о пострадавших // Преступление и наказание, 1993. – №4/5. – С. 45-50.
2. Фредерик А. Британский опыт наказания пробацией // Ведомости уголовно-исполнительной системы. – 2013. – № 10. – С. 28-29.
3. Тыныбеков Н.Т. Регулирование института пробации в законодательстве зарубежных стран // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана, №7, – 2019. – С. 132–135.
4. Понятие пробации в уголовном праве современных зарубежных стран URL: <https://infopedia.su/17x305e.html> (Дата обращения: 19 ноября 2018г.).



АЙТКЕШ АЙБЕК КАНАТУЛЫ

преподаватель кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии
МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова м.ю.н, м.э.н., капитан полиции

НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНСТИТУТА ПРОБАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Институт пробации – это важное звено в системе уголовного правосудия, которое помогает осужденным адаптироваться к обществу после отбытия наказания и предотвращает их рецидив преступлений. В Республике Казахстан институт пробации находится на стадии развития, и в настоящее время существует несколько направлений, по которым он может быть улучшен.

Одним из важнейших направлений совершенствования института пробации в Казахстане является увеличение численности и повышение квалификации специалистов, работающих в этой сфере. Для эффективной работы пробационной службы необходимо обучение специалистов новым методикам и подходам к работе с осужденными, особенно с учетом специфики каждого конкретного случая.

Другим важным направлением совершенствования института пробации в Республике Казахстан является улучшение взаимодействия пробационной службы с другими органами уголовного правосудия, такими как суды, прокуратура и места лишения свободы. Совместная работа этих органов позволит более эффективно контролировать поведение осужденных и предотвращать совершение новых преступлений.

Также важным направлением совершенствования института пробации является развитие специализированных программ реабилитации осужденных, направленных на их социальную реабилитацию и успешное возвращение в общество. Такие программы могут включать в себя профессиональное обучение, психологическую поддержку, содействие в трудоустройстве и другие меры поддержки.

Таким образом, институт пробации в Республике Казахстан имеет большой потенциал для улучшения и развития. Необходимо активно работать над совершенствованием специалистов, совершенствованием взаимодействия с другими органами уголовного правосудия и развитием специализированных программ реабилитации. Только объединив усилия на всех этих направлениях, можно добиться успеха в борьбе с рецидивом преступлений и обеспечить социальную реабилитацию осужденных.

В современном обществе пробация является одним из важнейших инструментов реализации правосудия. Этот институт представляет собой систему мер по реабилитации осужденных, предупреждению рецидива преступлений и восстановлению общественной безопасности. В Республике Казахстан пробация также играет значительную роль в улучшении качества правосудия.

Однако, как и в любой другой стране, институт пробации в Казахстане нуждается в совершенствовании. На сегодняшний день существуют определенные проблемы, которые могут затруднять эффективную работу этого института. Для их решения необходимо определить основные направления совершенствования института пробации в Республике Казахстан.

Первым и, возможно, одним из самых важных направлений улучшения института пробации в Казахстане является повышение квалификации персонала. Сотрудники пробации должны иметь не только хорошее профессиональное образование, но и постоянно совершенствовать свои знания и навыки. Обучение сотрудников по современным методам работы с осужденными, психологическим и социальным аспектам реабилитации играет важную роль в их успешной профессиональной деятельности.

Вторым направлением улучшения института пробации в Казахстане может быть создание специализированных программ для осужденных. Эти программы могут включать в себя различные виды помощи – психологическую, социальную, трудовую. Осужденные должны иметь возможность пройти все необходимые этапы реабилитации, чтобы повысить их шансы на успешное возвращение в общество после отбытия наказания.

Третьим направлением совершенствования института пробации в Республике Казахстан может стать улучшение сотрудничества с другими институтами – судебной системой, правоохранительными органами, социальными службами. Только в тесном сотрудничестве всех этих институтов можно достичь наилучших результатов в реабилитации осужденных и предотвращении рецидива преступлений.

Четвертым направлением улучшения института пробации в Республике Казахстан может быть улучшение материально-технической базы. Современное оборудование и технологии помогут сотрудникам пробации более эффективно выполнять свои обязанности, а также повысят степень безопасности как для них самих, так и для осужденных.

Пятым направлением совершенствования института пробации в Республике Казахстан может быть развитие системы мониторинга

Таким образом, направления совершенствования института пробации в Республике Казахстан включают в себя внедрение новых технологий и методов мониторинга, улучшение профессиональной подготовки сотрудников и расширение сотрудничества с общественными организациями и международными партнерами. Эти шаги помогут повысить эффективность работы пробационной службы, обеспечить более качественное реабилитационное воздействие на осужденных и снизить уровень рецидива преступлений. Развитие института пробации играет ключевую роль в современной уголовно-правовой системе и способствует построению справедливого и гуманного общества.

Институт пробации – это один из ключевых элементов уголовно-правовой системы, который направлен на реабилитацию осужденных, снижение уровня рецидива преступлений и обеспечение безопасности общества. В Республике Казахстан институт пробации начал развиваться сравнительно недавно, однако уже можно отметить успешные изменения и дальнейшие перспективы данного направления.

Сегодня в Казахстане институт пробации активно совершенствуется и развивается, несмотря на возникшие проблемы. Благодаря усилиям государства и международных организаций, в стране созданы законодательные и организационные основы для работы пробационных служб. Бюджетные ассигнования на развитие института пробации значительно увеличены, что позволяет улучшить условия работы специалистов и расширить спектр оказываемых услуг.

Однако есть и отрицательные моменты. Недостаточная квалификация персонала, недостаточное оснащение пробационных служб, а также недостаток обучающих программ и методик – все это затрудняет эффективную работу института пробации. Кроме того, часто возникают трудности во взаимодействии с другими учреждениями уголовно-исполнительной системы.

Для успешного совершенствования института пробации необходимо уделить внимание ряду аспектов. Прежде всего, следует улучшить качество подготовки персонала, расширить сеть профессиональных образовательных программ и мастер-классов. Важно развивать сотрудничество с социальными партнерами, укреплять связи с другими правоохранительными органами, чтобы обеспечить обмен информацией и координацию действий.

Также важно улучшить механизмы контроля деятельности пробационных служб, чтобы обеспечить соблюдение прав и законных интересов осужденных. Внедрение современных информационных технологий в работу пробационных служб также поможет повысить их эффективность и результативность.

Сегодня в Казахстане институт пробации активно совершенствуется и развивается, несмотря на возникшие проблемы. Благодаря усилиям государства и международных организаций, в стране созданы законодательные и организационные основы для работы пробационных служб. Бюджетные ассигнования на развитие института пробации значительно увеличены, что позволяет улучшить условия работы специалистов и расширить спектр оказываемых услуг.

Однако есть и отрицательные моменты. Недостаточная квалификация персонала, недостаточное оснащение пробационных служб, а также недостаток обучающих программ и методик – все это затрудняют эффективную работу института пробации. Кроме того, часто возникают трудности во взаимодействии с другими учреждениями уголовно-исполнительной системы.

Для успешного совершенствования института пробации необходимо уделить внимание ряду аспектов. Прежде всего, следует улучшить качество подготовки персонала, расширить сеть профессиональных образовательных программ и мастер-классов. Важно развивать сотрудничество с социальными партнерами, укреплять связи с другими правоохранительными органами, чтобы обеспечить обмен информацией и координацию действий.

Также важно улучшить механизмы контроля деятельности пробационных служб, чтобы обеспечить соблюдение прав и законных интересов осужденных. Внедрение современных информационных технологий в работу пробационных служб также поможет повысить их эффективность и результативность.

В заключение, можно сказать, что нынешнее состояние института пробации в Республике Казахстан показывает его потенциал и перспективность. Однако для полноценного развития данного направления необходимо усилие всех заинтересованных сторон – государства, общественных организаций, профессиональных сообществ. Только совместными усилиями можно достичь желаемых результатов и обеспечить безопасность общества.

Литература

- 1 Закон Республики Казахстан о пробации от 30 декабря 2016 года №38-VI ЗРК
- 2 Комментарий к Закону Республики Казахстан О пробации Кызылов М.А., Абдиров Н.М., Акылбай С.Б. и др. Научно-практическое пособие. – Костанай: Костанайская Академия МВД, 2017. – С. 240.
- 3 Уголовный кодекс Республики Казахстан от 03 июля 2014 года №226 – V ЗРК // <http://www.zakon.kz>. (20.03.2021)
- 4 Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года №231-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 07.03.2023г.)
- 5 Уголовное право Республики Казахстан 2020 года Рахметов С.М.
- 6 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Казахстан в новой реальности – время действий» (01.09.2020 года)



АКИМЖАНОВ

ТАЛГАТ КУРМАНОВИЧ

директор НИИ права университета «Туран»,
научный сотрудник НИЦ Алматинской
Академии МВД РК имени М. Есбулатова,
доктор юридических наук, профессор,
заслуженный работник МВД РК, почетный
работник образования РК,
полковник юстиции в отставке



ШИДЕМОВА

АЗАМАТ ГАРИФУЛЛАЕВИЧ

начальник отделение по исследованию
проблем противодействия преступности и
совершенствованию законодательства НИЦ
Алматинской Академии МВД РК
им. М. Есбулатова, доктор философии
(PhD), майор полиции

**РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ ПРОБАЦИИ
В РЕАЛИЗАЦИИ ЦЕЛЕЙ УГОЛОВНОГО НАКАЗАНИЯ**

Пенитенциарная пробация являясь одним из четырех видов probation (досудебная проба; приговорная проба; пенитенциарная проба; постпенитенциарная проба) имеет большое значение в реализации целей уголовного наказания, закрепленных в ст. 39 УК РК (Наказание применяется в целях восстановления социальной справедливости, а также исправления осужденного и предупреждения совершения новых уголовных правонарушений как осужденным, так и другими лицами. Наказание не имеет своей целью причинение физических страданий или унижение человеческого достоинства.) [1, с. 39]

В соответствии со ст. 12 Закона РК «О probation» 30 декабря 2016 года
№38-VI к видам probation относятся:

1) досудебная проба – деятельность и совокупность мер по подготовке досудебного доклада;

2) приговорная проба – деятельность и совокупность мер по установлению и осуществлению probationного контроля в отношении лиц, осужденных к ограничению свободы, а также осужденных условно, и оказанию им социально-правовой помощи;

3) пенитенциарная проба – деятельность и совокупность мер по ресоциализации лиц, отбывающих наказание в виде лишения свободы в учреждениях уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы;

4) постпенитенциарная проба – деятельность и совокупность мер по установлению и осуществлению probationного контроля в отношении лиц, освобожденных из учреждений уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы, и оказанию им социально-правовой помощи [2].

Как видим, пенитенциарная проба предусматривает собой деятельность и совокупность мер по ресоциализации лиц, отбывающих наказание в виде лишения свободы в учреждениях уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы, то есть речь идет о такой важной правоприменительной функции государства как – исполнение наказаний.

Исполнение уголовных наказаний является важной государственной функцией, поскольку приговор, лицу, признанному виновным в совершении уголовного правонарушения, выносится от имени государства, а его исполнение осуществляется за счет государства и возложено на уполномоченный государственный орган.

К сожалению, как показывает практика исполнения уголовных наказаний, особенно с учетом происходящих резонансных «негативных» событий в данной сфере, которые благодаря средствам массовой информации, становятся достоянием всего гражданского общества, система исполнения наказания нуждается в переосмыслении и дальнейшем совершенствовании.

И это неслучайно, так как гражданское общество за тридцать лет суверенного развития страны изменилось, а система наказаний и их исполнение, формы и методы работы, в том числе труд и обучения осужденных, остались прежними и поэтому они постоянно входят в противоречие с гражданским обществом.

Как нам представляется, правовое государство предполагает создание такого правового поля, которое будет обеспечивать защиту прав и законных интересов в первую очередь своих граждан.

Данное положение вытекает из положений ст.1 Конституции РК, согласно которой Республика Казахстан утверждает себя демократическим, светским, правовым и социальным государством, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы [3, с. 4].

Реализации задачи по обеспечению прав и законных интересов граждан в ходе исполнения наказания является важной государственной задачей, которая вытекает из положений Конституции РК и основанной на ней уголовно-исполнительном законодательстве Республики Казахстан.

О роли уголовного права достаточно емко было записано в утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года №674 «Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года», где в п. 4.10 [4].

Большое внимание развитию уголовного законодательства РК и его института наказания было уделено в послании от 1 сентября 2022 года Президентом страны К.К. Токаевым который отметил, что следует провести ревизию Уголовного и Уголовно-процессуального кодексов, избавиться от всего, что фактически не работает или препятствует правосудию [5].

При осуществлении пенитенциарной probation следует принимать во внимание, что осужденные, это особая категория представителей гражданского общества, совершивших общественно опасные деяния, предусмотренные Особенной частью УК РК и признанные виновными в совершении преступлений.

Как нам известно, граница между законопослушными и осужденными, за совершенные преступления носит условный характер, так как любой законопослушный гражданин может оказаться на скамье подсудимых, а также любой осужденный, временно ограниченный в своих правах, может успешно вернуться к нормальной жизни.

Более того, защита прав и законных интересов осужденных находится под защитой государства.

Например, в ч.2 ст. 39 УК РК записано такие положения, что «наказание не имеет своей целью причинение физических страданий или унижение человеческого достоинства» [1, с. 37], а в ч.3 УИК РК указано «исполнение наказаний и иных мер уголовно-правового воздействия не имеет своей целью причинение физических страданий или унижение человеческого достоинства» [6, с. 12], которые обязывают неукоснительное соблюдение прав и законных интересов осужденных в период исполнения наказания.

Также требование об обеспечении прав и законных интересов осужденных нашло отражение в п. 1) ст. 5 (Принципы уголовно-исполнительного законодательства Республики Казахстан) УИК РК «соблюдение прав, свобод и законных интересов человека и гражданина» [6, с.12], в ч.1 «Республика Казахстан уважает и охраняет права, свободы и законные интересы осужденных, обеспечивает законность применения средств их исправления, а также правовую защиту и личную безопасность [6, с. 13]» и ч.2 «Осужденные имеют права, свободы и несут обязанности граждан Республики Казахстан с ограничениями, установленными Конституцией, Уголовным

кодексом и иными законами Республики Казахстан» [6, с. 14] ст. 9 (Основы правового положения осужденных) УИК РК.

Совершенно прав Б.К. Шнарбаев, отмечая что основные права осужденных отражают общегражданские права конституционные права, являются незыблемыми и принадлежащими каждому осужденному вне зависимости от вида наказания или индивидуальных факторов. Умаление основных прав осужденных может привести к произволу со стороны администрации учреждений и органов уголовно-исполнительной системы [7, с. 44].

Достаточно емкое понимание правового статуса осужденных дает С.М. Зубарев, по мнению которого правовой статус осужденного определяется как юридически закрепленное положение осужденного в обществе. В основе правового статуса лежит фактический социальный статус, т.е. реальное положение осужденного в современной системе общественных отношений. Право, как социальный регулятор лишь закрепляет это положение, вводит его в законодательные рамки. [8, с. 89]

Но чтобы обеспечить право и законные интересы осужденных, требуется обеспечить личную безопасность осужденных (ст. 12 УИК РК) [6, с. 14-15].

Поэтому охрана прав и законных интересов осужденных, их личности, жизни и здоровья – такая же задача государства, как и защита всех законопослушных граждан государства.

Тем более речь идет о значительной группе людей. В настоящее время в Казахстане в 64 исправительных учреждениях отбывают наказание 30 827 осужденных, в 16 следственных изоляторах содержатся под арестом 5 805 человек. С таким количеством «тюремного населения» Казахстан занимает 100-е место в мировом тюремном рейтинге (Ранее на заре независимости – первая половина 90-годов, Казахстан по индексу численности «тюремного» населения с количеством почти 100 тысяч заключенных занимал 3-е место в мире после США и России).

По данным Комитета УИС МВД РК за период суверенного развития Казахстана, через исправительные учреждения прошло свыше миллиона семисот тысяч человек.

Реализации задачи по обеспечению прав и законных интересов граждан в ходе исполнения наказания является важной государственной задачей.

Поэтому Комитет уголовно-исполнительной системы МВД РК и его структурные подразделения на местах, стремятся, как и все гражданское общество вернуть всех осужденных, к нормальной жизни и законопослушному образу поведения, то есть речь идет об усилении именно пенитенциарной probation.

Однако, по ряду причин объективного и субъективного характера, данная задача не всегда реализуется успешно.

Обозначим основные аспекты исполнения наказания, решение которых, на наш взгляд, позволит изменить систему исполнения наказания и улучшить, и укрепить защищенность прав и законных интересов осужденных.

Первое. Пенитенциарная probation затрагивает не только закрепленные в Уголовном кодексе (ст.39 УК РК) цели наказания и Уголовно-исполнительном законодательстве (ст.4 УИК РК) цели уголовно-исполнительного законодательства, но и предусматривают комплекс мер по возвращению осужденного в общество.

Поэтому, проблема исполнения наказания вообще, и в частности пенитенциарная probation, нуждаются в переосмыслении и дальнейшем совершенствовании. Особенно такие аспекты как режим содержания (речь о возможности трудовом использовании отдельных категориях осужденных за пределами исправительного учреждения, более тесная связь с родственниками, близкими и т.д).

Так, как гражданское общество и само государство за тридцать лет суверенного развития страны существенно изменилось в лучшую сторону, однако, система исполнения наказаний осталась на практически прежнем уровне (материальная база, условия отбывания наказания, формы и методы работы, режим содержания и др.)

И осужденный гражданин, попадая в исправительное учреждение, о котором по причине закрытости системы исполнения наказания он не имел достаточного представления, испытывает не только дискомфорт, но и определенный стресс. И данное состояние осужденного через его родственников и ближайшего окружения передается всему гражданскому обществу, представителем которого он является, вызывая не только недовольство, но иногда даже протестные настроения среди граждан.

Второе. Реализации пенитенциарной probation в полном объеме мешает и создавшийся кризис в системе исполнения наказания (слабая материальная база, низкая заработная плата, непрестижность профессии, тяжелые и вредные условия работы и т.д.), когда «верхи», то есть сама система исполнения наказания не может, а «низы», то есть осужденные, не хотят жить по старому (пытки, режим и условия содержания, издержки в уголовном и уголовно-исполнительном законодательстве, отсутствие высокооплачиваемой работы, слабая система профессионального обучения, недостаточное медицинское обслуживание и многое другое.).

О сложном материально-техническом состоянии пенитенциарной системы Республики Казахстан проинформировал экс. председателя КУИС МВД РК генерал-майор юстиции Ж.Б. Ешмагамбетов 17 февраля 2021 года на заседании Комитета по конституционному законодательству, судебной системе и правоохранительным органам Сената Парламента РК, что несмотря на предпринимаемые меры по модернизации пенитенциарной инфраструктуры и строительству новых тюрем, все еще остается проблемой ветхость зданий и сооружений в большинстве исправительных учреждений, решение которой требует выделения бюджетных средств.

«Сейчас функционируют 9 учреждений с покамерным содержанием, в которых содержатся около 4 тысяч осужденных. Основные фонды действующих учреждений УИС представляют собой здания и сооружения барачного типа 30-70-х годов постройки прошлого столетия. Требуется реконструировать 42 исправительных учреждения [9].

Поэтому для решения комплексной задачи по улучшению материальной базы системы исполнения наказания, следовало бы проработать и утвердить на правительственном уровне типовое положение для каждого вида учреждения уголовно-исполнительной системы определенного в статье 89 УИК РК (учреждения минимальной, средней безопасности, средней безопасности для несовершеннолетних, максимальной, чрезвычайной, полной, смешанной безопасности) [6, с. 48] с учетом установленного режима содержания осужденных и строго его придерживаться.

Третье. Для эффективной реализации пенитенциарной probation, следует особое внимание уделить об обеспечении осужденных трудом, причем высоко оплачиваемым. В условиях рыночных отношений, государство должно создавать условия для осужденных, чтобы они могли трудиться в период исполнения наказаний и получать достойную зарплату.

Основной причиной большинства происходящих происшествий в учреждениях уголовно-исполнительной системы, которые сразу освещаются в средствах информации, является банальная незанятость осужденных, низкий процент охвата последних оплачиваемым трудом, обучением.

Необходимо коренным образом изменить, сложившуюся систему производственных отношений, чтобы она была гибкой, полезной, выгодной и приносила пользу всем сторонам производственных отношений, то есть осужденным и государству.

Создать в учреждения уголовно-исполнительной системы по опыту бывшего СССР мощные и эффективные производства (кирпичные заводы, заводы по изготовлению строительных материалов, цементные заводы и др.), позволяющие осужденным работать и зарабатывать деньги, при этом они не только бы хорошо зарабатывали и возмещали причиненный ущерб, но и приносили большую прибыль для государственного бюджета.

Организовать на республиканском уровне размещение государственных заказов на созданных предприятиях (заводы, фабрики и т.д.) учреждений уголовно-исполнительной системы, предусмотреть льготное налогообложение на выпускаемую продукцию, льготное кредитование производства, создание необходимых условий для активного привлечения в производство частного капитала и для индивидуальной трудовой деятельности осужденных, обеспечить условия трудовой деятельности, в том числе и оплату труда осужденных в соответствии с трудовым законодательством, освободив их от возмещения средств, затраченных на их содержание, а также предусмотреть увеличение гарантированных отчислений на лицевые счета и т.д.

Реализация указанных предложений позволит систему исполнения наказаний перевести из дотационной в прибыльное предприятие, приносящее доход как отдельно взятому осужденному, так и в целом, государству.

Это позволит обеспечить, чтобы осужденный после своего освобождения не становился очередным бременем для государства, а имея свои накопления, полученные в период отбывания

наказания, легко входил в новую полноценную жизнь, а не возвращался, по причине отсутствия средств, к криминальному прошлому.

Более того, систему производственных отношений было бы целесообразно связать с прогрессивной системой исполнения наказания, а также с условиями условно-досрочного освобождения, что позитивно сказалось бы на эффективности пенитенциарной probation и реализации целей уголовного наказания.

Четвертое. Усилить пенитенциарную probation, а вместе с ней и саму систему исправления осужденных через их обучение.

Предлагается ввести новые формы обучения осужденных, предусматривающих подготовку по программам послесреднего и даже высшего образования, а также подготовку и переподготовку по узким, востребованным специальностям.

Можно организовать обучение осужденных таким образом, чтобы обучение в вузе или колледже осужденного по дистанционной технологии в условиях изоляции осуществлялась за счет государства, путем предоставления МОН РК образовательных грантов с выплатой стипендий обучающимся, а учеба осужденного приравнивалась бы к их труду.

На наш взгляд, при современном уровне экономического развития государства и относительно небольшой численности населения Республики Казахстан, это не утопия, а вполне разрешимая задача, польза от которой будет иметь не только экономическое, но и социальное значение.

Пятое. Для повышения эффективности осуществления пенитенциарной probation необходима серьезная коррекция старых сложившихся с годами отношений между осужденными и сотрудниками исправительных учреждений и формирование новых отношений.

Как показывает практика исполнения наказаний, особенно проведенные опросы бывших осужденных, в этой сфере предостаточно проблем. Это несоблюдение режима содержания со стороны осужденных, нарушения со стороны персонала исправительных учреждений (коррупционные действия, пытки, различного рода злоупотребления и др.), которые стали в последнее время предметом обсуждения в средствах массовой информации и рассмотрением на самом высоком государственном уровне в Республике Казахстан.

По мнению известных ученых, в системе исполнения наказания сложился императивный характер метода правового регулирования, так как наказание представляет собой меру государственного принуждения, то его исполнение предопределяет характер способа правового регулирования – императивный, предполагающий неравенство субъектов правоотношений (метод «власть – подчинение». [10, с. 14]

Выдающийся итальянский ученый Ч. Ломброзо еще в свое время справедливо отмечал, что тюремная бюрократия, отличающаяся если не слепотой, то всегда близорукостью, считает обитателей тюрем, а в особенности одиночных камер, за настоящие человеческие обрубки, без рук, без ног, без голоса, а между тем в числе этих несчастных есть люди, одаренные более тонкими чувствами, чем можно было предположить. Их деятельность, их голос и даже самые затаенные помыслы выступают повсюду: на стенах, на кроватях, на посуде для питья, на их коже и даже на влажном песке, который они топчут во время своих прогулок [11, с. 195].

Следует отметить, что исполнение наказания не должно становиться дополнительным или новым видом наказания для осужденного, как это порой часто происходит на практике.

Создать при учреждениях уголовно-исполнительной системы отделы (группы), которые занимались бы в рамках пенитенциарной probation проблемами осужденных. Например, оказывали бы содействие осужденному в решении их проблем, возможности установлении при их наличии и необходимости обстоятельств, свидетельствующих о их невиновности и т.д. Примеров, необоснованного осуждения невиновных лиц к лишению свободы, нарушения прав и законных интересов осужденных у нас предостаточно. Так, например, количество оправданных судами осужденных, начиная с 2015 года по настоящее время превысило 4500 человек.

Такой подход позволил бы перестроить сложившиеся отношения сотрудников учреждений уголовно-исполнительной системы с осужденными из антагонистических в союзнические.

Шестое. Через пенитенциарную probation следует усилить внимание на решение вопросов их социальной реабилитации.

Чтобы закрепить положительные результаты исполнения наказания, снизить, а в перспективе максимально сократить совершение уголовных правонарушений как в период отбывания

наказания (пенитенциарная преступность), так и после отбытия наказания (рецидивная преступность).

При дефиците населения и большой территории Казахстана надо государству бороться за каждого своего гражданина вставшего на преступный путь и осужденного к такому виду наказания как лишение свободы, и стремиться вернуть его на служение обществу и государству с наименьшими потерями.

Седьмое. Для повышения эффективности пенитенциарной probation необходимо продолжить работу по дальнейшему совершенствованию действующего уголовного и уголовно-исполнительного законодательства Республики Казахстан, которые имеет не только опосредованное, но и прямое отношение к обеспечению прав и законных интересов осужденных.

1. Следует продолжить работу по дальнейшему максимальному исключению такого вида наказания как лишение свободы из отдельных статей Особенной части УК РК, за деяния, не представляющие серьезную общественную опасность, заменив его другими видами наказаний, не связанных с изоляцией от общества, так как по мнению академика В.Н.Кудрявцева, «стратегия изоляции преступника от общества изживает себя» [12, с. 169].

Более того, по мнению многих специалистов, в том числе и автора статьи, лишение свободы как вид наказания является мало эффективным, так как осужденный после отбытия наказания становится не лучше, а хуже.

2. Законодательно предусмотреть некоторые ограничения на применение лишения свободы.

Например, предусмотреть пункт в статье 46 УК РК, что лишение свободы не назначается в отношении лиц достигших пожилого возраста (старше 63 лет), женщин воспитывающих двух или более детей, несовершеннолетних, совершивших впервые преступления небольшой и средней тяжести, инвалидов первой и второй группы и т.д.

3. Снизить предельные сроки лишения свободы. Согласно статье 46 УК РК 2014 года лишение свободы за совершенные умышленные преступления не свыше 10 лет, за неосторожные преступления до 5 лет, по совокупности преступлений до 12 лет и по совокупности приговоров не более 15 лет.

4. Пересмотреть порядок исполнения наказаний для отдельных категорий осужденных за преступления в сфере экономической деятельности.

Так основываясь на интересным в теоретическом и полезном в практическом плане предложении новой теоретической модели российских ученых под научным руководством Заслуженного деятеля науки Российской Федерации, доктора юридических наук, профессора В.И. Селиверстова об организации отбывания лишения свободы осужденными за экономические и должностные преступления. [13, с. 37; 14, с. 25], следовало бы применить данную идею и в Республике Казахстан.

Так, осужденных за экономические или некоторые коррупционные преступления направлять не в общие исправительные учреждения на «съедение» уголовным элементам или коррумпированным сотрудникам уголовно-исполнительной системы и этим самым поддерживая криминальный мир, а направлять их для отбывания наказания на весь установленный срок в какое-либо заброшенное селение, где разместить структуры, похожие на колонии-поселения (учреждения минимальной безопасности), чтобы дать возможность осужденным работать на благо общества и государства.

При таком подходе будет доволен сам осужденный, будет большая польза выбранному селению, а самое главное будет обеспечена гуманность уголовного законодательства и реализованы в полном объеме цели уголовного наказания.

5. Внести изменения в порядок условно-досрочного освобождения, установленный в части 3 статьи 72 УК РК, то есть сократить сроки фактического отбытия осужденным за преступления небольшой тяжести – до 0,5 года, средней тяжести до 1 лет, тяжкие – до 2 лет, особо тяжкие до 3 лет.

Такая замена не означает массового и обязательного освобождения всех осужденных. Речь идет только, о той категории осужденных, которая исправилась и не нуждается в дальнейшей изоляции.

По данным правоприменительной практики институт УДО реализуется всего на 35-40 процентов.

Данный подход даст возможность стимулировать осужденных к исправлению, существенно снизить численность тюремного населения, повысить ответственность сотрудников исправительных учреждений за свою работу и улучшить защиту прав и законных интересов осужденных.

Реализация внесенных предложений по усилению роли пенитенциарной probation позволит обеспечить не только выполнение целей уголовного наказания, что является важной государственной функцией, но и поможет создать новую модель исполнения наказания, при которой будут в первую очередь неуклонно обеспечиваться права и законные интересы осужденных как основное требование современного правового государства, а также повышено качество исполнения такого важного направления правоохранительной деятельности - как исполнение наказаний.

Литература

1. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Практическое пособие. – Алматы: «Издательство «Норма-К», 2024. – С. 276.
2. Закон Республики Казахстан «О probation» 30 декабря 2016 года №38-VI.
3. Конституция Республики Казахстан. Практическое пособие. – Алматы: ТОО «Издательство «Норма-К», 2023. – С. 48.
4. Об утверждении Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года. Указ Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года №674
5. Справедливое государство, единая нация, благополучное общество: Послание Президента Республики Казахстан К.-Ж.К. Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2022 года // «Казахстанская правда». – 2022. – 2 сентября.
6. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан: Практическое пособие – Алматы: «Издательство «Норма-К», 2022. – С. 100.
7. Уголовно-исполнительное право Республики Казахстан. Учебник. Б.К. Шнарбаев, А.Е. Мизанбаев. – Костанай: Костанайский филиал ФГБОУ ВО «Челябинский государственный университет», 2017. – С. 512.
8. Уголовно-исполнительное право: учебник для вузов /С.М. Зубарев, В.А. Козакова, А.А. Толкаченко. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2013. – С. 455.
9. Информации Международного информационного агентства (МИА) «Казинформ» от 17 февраля 2021 года со ссылкой на итоги заседания Комитета по конституционному законодательству, судебной системе и правоохранительным органам Сената Парламента РК
10. Уголовно-исполнительное право /Под ред. В.М. Анисимкова, В.И. Селиверстова. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. – С. 413.
11. Ломброзо Ч. Преступление. Новейшие успехи науки о преступнике. Анархисты: монография /сост. И предисл. В.С. Овчинского. – М.: ИНФРА-М, 2018. – С. 314.
12. Кудрявцев В.Н. Стратегия борьбы с преступностью. – М.: Юрист, 2003. – С. 352.
13. Отбывание лишения свободы осужденными за экономические и должностные преступления: первый вариант теоретической модели/ под научн. Ред. д.ю.н., проф. В.И. Селиверстова. – М.: ИД «Юриспруденция», 2018. – С. 72.
14. Отбывание лишения свободы осужденными за экономические и (или) должностные преступления: итоги теоретического исследования. – М.: ИД «Юриспруденция», 2019. – С. 464.



**БАПАНОВ
ТАЛҒАТ АБДИРОВИЧ**

Алматы гуманитарлы-экономикалық
университеті экономика, қызмет көрсету
және құқық кафедрасының аға оқытушысы,
з.ғ.к.



**БАПАНОВ
МАҒЖАН ТАЛҒАТУЛЫ**

Қазақстан Республикасы ІІМ
М. Есболатов атындағы Алматы академиясы
қылмыстық құқық және криминология
кафедрасының оқытушысы, з.ғ.м.,
полиция майоры

ПРОБАЦИЯ ЖӘНЕ ШАРТТЫ ТҮРДЕ СОТТАУ: ТҮСІНІГІ, АЙЫРМАШЫЛЫҒЫ

Қазақстандағы қазіргі уақыттағы пробацияның дамуы 2012 жылы 15 ақпанда қабылданған «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне пробация қызметі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы қабылданғаннан бастау алады. Пробацияның даму векторына қылмыстық-атқару жүйесінің 2011 жылы Әділет министрлігінен қайтадан Ішкі істер министрлігіне ауысуымен байланысты бетбұрыс әсер етті. Бұл оқиға бастапқы сынақ үлгісіне елеулі түзетулер енгізді, оның жобасы кейбір ережелерді алып тастау арқылы жеңілдетілді. Нәтижесінде, осы кезеңде өкілеттіктері қысқартылған пробация қызметі құрылды.

2016 жылғы 30 желтоқсанда қабылданған «Пробация туралы» жеке Заң пробацияның қазақстандық моделіне белгілі бір жүйені береді, оның түрлерінің логикалық тізбегін құрады және негізгі ұйымдастырушылық ережелерді белгілейді. Пробацияның негізгі мақсаты бұрынғыдай әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету болып қала береді, енді ол тек сотталған және бұрын сотталғандарға ғана емес, күдіктілер мен айыпталушыларға да қатысты болады. Жалпы, заңды әзірлеушілер отандық пробация қызметін халықаралық стандарттарға жақындатуға елеулі қадамдар жасады.

Дегенмен, пробация туралы кең мағынада, яғни қызмет ретінде емес, құқықтық институт ретінде айтатын болсақ, онда сыртқы ұқсастыққа қарамастан, шетелдік және қазақстандық үлгілерді салыстырмалы талдау белгілі бір принципті айырмашылықтарды көрсетеді. Ең маңызды айырмашылық пробацияның сипатында. Шетелдік заңнамада және құқық қолдану тәжірибесінде бұл мән бетінде жатыр. «Пробация» сөзі ағылшын тіліндегі «probation» сөзінен шыққан және сөзбе-сөз аударғанда «сынау» дегенді білдіреді. Бұл бос сөз емес, тестілеу режимі бүкіл сынақты, оның барлық түрлерін қамтиды. Пробация идеясы қылмыскерге бас бостандығынан айырудан құтылу немесе жазасын жеңілдету мүмкіндігін беру арқылы, бірақ пробацияны сәтті аяқтаған жағдайда «түрмедегі халықты» азайту болып табылады. Бұл сынақ соттың оған жүктейтін міндеттері арқылы көрінеді:

- жәбірленушіге келтірілген зиянды өтеу және оны көпшілік алдында кешірім сұрау;
- әлеуметтік маңызы бар объектілерде еркін жұмыстарды орындауға;

- емделуге;
- ішімдік ішпеу;
- белгілі бір қызметпен айналыспау немесе керісінше белгілі бір пайдалы қызметпен айналыспау;

- оқудан өту;
- белгілі бір орындарға немесе мекемелерге бармау;
- белгілі бір мекен-жайда тұру және белгілі бір уақытта үйден шықпау;
- шақырылған кезде пробация қызметіне келу және т.б. [1].

Заң әдебиетінде әлемде пробацияның әмбебап үлгісінің жоқтығы және әр елдің өзіндік көзқарастары бар екені жиі айтылады. Бұл рас, бірақ ішінара. Барлық белгіленген шетелдік модельдердің ортақ іргелі ерекшелігі бар - бұл сынақ режимі. Яғни, тестілеусіз сынақ болмайды. Бас бостандығынан айырудың мәні оқшаулану болып табылатыны сияқты, пробацияның мәні сынау екені дау тудырмайды.

Бірақ тестілеудің сипаты мен көлеміне, оның мерзіміне, бақылауға немесе көмек көрсетуге баса назар аударуға, қайта әлеуметтендіру бағдарламаларының мазмұнына, қалпына келтіретін сот төрелігіне бағдарлану дәрежесіне, қайта сынақтан өту мүмкіндігіне, электрондық бақылау құралдарын пайдалануына және олардың түрлері, пробация қызметінің ведомстволық тиістілігі және т.б., содан кейін мүлдем басқа тәсілдер бар. Мұнда әлемде бар модельдердің барлық алуан түрлілігі көрінеді.

Қазақстандағы пробация туралы айтатын болсақ, Қазақстан Республикасында соңғы жылдары жүргізіліп жатқан гуманизация саясатының нәтижесінде қоғамнан оқшаулауға байланысты емес жазаға кесілген және қылмыстық-атқару инспекцияларының есебінде тұрған адамдардың саны артып келеді және бұл үрдіс алдағы уақытта да жалғасын табуы әбден мүмкін.

Пробация мен шартты түрде соттау бір-біріне өте ұқсас және көптеген ортақ белгілері бар. Бірақ пробация – шартты түрде соттаудың неғұрлым жетілдірілген түрі. Пробация режимінде шартты түрде соттаудан айырмашылығы жауапкершілікке байланысты талаптар күшейтілген. Енді сотталған адамға жай ғана жаңа құқық бұзушылық жасамау жеткіліксіз, одан белсенді оң әрекеттерді жасау талап етіледі, қажет болған жағдайда оған көмек көрсетіледі.

Қазақстан Республикасында қылмыстық заңнама шартты жазаның құқықтық сипатын айқындамайды, дегенмен, осыған қарамастан, шартты түрде соттаудың негізгі мақсаты сотталған адамның қылмыстық жазаны іс жүзінде өтемей-ақ түзелуіне мүмкіндік беру болып табылады.

Сотталғандардың қылмыс жасауының алдын алуға ықпал ету әдістерінің бірі пробациялық бақылау мерзімін ұзарту, жазаны бас бостандығынан айырумен ауыстыру, қамауға алу, жазаны өтеуді кейінге қалдыруды және шартты түрде соттаудың күшін жою болып табылады.

Шартты түрде соттау жазасын қолдану осы мәселені шешумен қатар басқа да маңызды көрсеткіштерге, атап айтқанда қоғамнан оқшауланып жазасын өтеп жатқан адамдардың қысқаруына әсер етеді, нәтижесінде оларды түзеу мекемелерінде ұстауға жұмсалатын бюджет қаражатын үнемдеуге әкеледі. мекемелер, сондай-ақ жалпы және арнайы профилактика мәселелерін тиімді шешуге ықпал етеді.

Шартты түрде сотталған адамдарды сынақ мерзімі ішінде соттар белгілі бір міндеттерді орындауға міндеттейді.

Осылайша, егер сот бас бостандығынан айыру, түзеу жұмыстары немесе әскери қызмет бойынша шектеу түріндегі жаза тағайындау кезінде сотталған адамның жазасын өтемей-ақ түзелуі мүмкін деген қорытындыға келсе, тағайындалған жазаны тоқтатты деп есептеп, бір жылдан үш жылға дейінгі сынақ мерзімін белгілейді. Оны тағайындау кезінде кінәлінің жеке басы, жасалған қылмыстың сипаты мен қоғамдық қауіптілік дәрежесі, оның ішінде қылмысты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар, сондай-ақ сотталған адам өзінің түзелгенін мінез-құлқымен дәлелдеуге тиіс кезең есепке алынады [2].

ҚР Қылмыстық-атқарушы кодексінің 174-бабының 4-бөлігіне сәйкес, шартты түрде сотталған адамдар пробация қызметінің алдында өзінің мінез-құлқы туралы есеп беруге, сот жүктеген міндеттерді орындауға, тіркелу үшін, сондай-ақ шақыру бойынша пробация қызметіне айына екі рет (ауылдық жерде тұратындар бір рет) келіп тұруға міндетті. Дәлелсіз себептермен келмеген жағдайда, шартты түрде сотталған адамға күштеп әкелу қолданылады [3]. Осылайша, сотталған адам пробациялық бақылауға алынады.

Елімізде пробациялық бақылауды жүзеге асыру Қазақстан Республикасының 2014 жылғы Қылмыстық кодексімен, 2016 жылғы «Пробация туралы» ҚР Заңымен, Қазақстан Республикасы Ішкі істер Министрлігінің 2014 жылғы бұйрығымен бекітілген Пробация қызметінің жұмысын ұйымдастыру қағидаларымен реттеледі.

Бұл бақылаудың мәні мынада: пробация қызметі есепте тұрған тұлғаларды жүйелі түрде қадағалауы керек. Қызмет пробация бақылауындағы адамдардың есебін жүргізеді, олардың тұрғылықты жерін белгілейді, олардың денсаулық жағдайына, білім деңгейіне, жұмысқа орналасуына бақылауды жүзеге асырады, сондай-ақ әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету үшін қажетті басқа да мәліметтерді жинақтайды; әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетудің жеке бағдарламасын әзірлейді, көрсетілген көмекті көрсету және алудан бас тарту тәртібін түсіндіреді, шартты түрде сотталған адамға сот жүктеген міндеттерді орындау тәртібін және орындамаған кездегі зардаптарды, пробациялық бақылаудың тәртібі мен шарттарын түсіндіреді.

Осы саладағы заңнаманы талдау, сондай-ақ уәкілетті органның көптеген баяндамалары мен есептері қазақстандық модельдің негізгі мәні қылмыскерді қайта әлеуметтендіру болып табылатынын көрсетеді. Бұл идея 2016 жылғы 30 желтоқсандағы «Пробация туралы» жаңа Заңда да қамтылған, оның 1-бабында пробацияның мақсаты қоғамның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге жәрдемдесу болып табылады:

- күдіктінің, айыпталушының мінез-құлқын түзеу;
- сотталған адамды әлеуметке қосу;
- қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесінің мекемесінен босатылған адамды әлеуметтік бейімдеу және оңалту арқылы қоғамның қауіпсіздігін қамтамасыз етуге жәрдемдесу [1].

Аталмыш заңның 5-бабына сәйкес, пробацияның негізгі нысандары пробация қызметінің есебінде тұратын адамдарға пробациялық бақылау және әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету болып табылады.

Қорыта айтқанда, пробация салааралық мекеме болып табылады және оны қылмыстық-атқару заңнамасы және қылмыстық-атқару жүйесі шеңберінде ғана құруға болмайды; пробация режимі ең алдымен Қылмыстық кодексте белгіленіп, Қылмыстық іс жүргізу кодексінің нормаларымен қамтамасыз етілуге тиіс.

Қазақстанда пробация қызметі Қазақстан Республикасының қылмыстық-атқару жүйесі облыстық департаменттерінің құрылымында мұндай дербестікке ие емес, оның бөлімшелері тек департамент мәртебесіне ие. Бұл бөлімдер ұйымдастырушылық, кадрлық, материалдық-қаржылық және т.б. түзеу колониялары мен тергеу изоляторларының басым бағыты болып табылатын басқарма басшыларына толығымен бағынады, одан туындайтын барлық зардаптары бар.

Осыған байланысты, ең тиімді үлгісі Пробация қызметі қызметкерлері мен әлеуметтік оңалту бағдарламалары мен процестері, оның ішінде қоғамдық ұйымдардың бағдарламалары арасындағы тығыз қарым-қатынасты көздейтін дербес Пробация қызметін құру қажет. Мұндай көзқарас Пробация қызметінің өзін кадрлармен қамтамасыз етудің түбегейлі жаңа тәсілін және оны қаржыландырудың басқа жолдары мен әдістерін енгізуді талап етеді, бұл қылмыстардың қайталануының тиімді алдын алуға ғана емес, сонымен қатар қылмыстың алдын алу мәселелері бойынша органдар арасындағы салауатты бәсекелестікке ықпал етеді. Біздің ойымызша, арнайы органның құрылуы Пробация қызметін өз функцияларының мазмұнына байланысты

шартты түрде сотталғандарды қайта әлеуметтендіру мен әлеуметтік бейімдеуге нақты көмек көрсете алмайтын қылмыстық-атқару жүйесінен бөлуге мүмкіндік береді.

Алайды бұл Қазақстанда пробация қызметі мүлде жоқ немесе мүлде дамымаған деген сөз емес. Бұл сала аясында Қазақстан шетел тәжірибесін тереңірек зерттеп, өз заңнамасын түзету арқылы менталитетімізді, құқықтық мәдениетімізді және мемлекеттік және қоғамдық құрылым жүйесін ескере отырып, үздік әлемдік стандарттарды енгізуді жалғастыруда.

Әдебиет

1. «Пробация туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2016 жылғы 30 желтоқсандағы №38-VI ҚРЗ. [Электронды ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1600000038#z1>

2. Саламатов Е.А. Проблемы казахстанской пробации. [Электронды ресурс]. URL: <https://www.zakon.kz/stati/4838204-problemy-kazakhstanskojj-probacii.html>

3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі №234-V ҚРЗ. [Электронды ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000234#z174>



БАТЫРБАЕВ АДЫЛХАН КОШКЕНОВИЧ

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы
қылмыстық құқық және криминология кафедрасының профессоры, з.ғ.к.

ШЕТ МЕМЛЕКЕТТЕРДЕ ПРОБАЦИЯНЫ ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІ

«Пробация туралы» Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 30 желтоқсандағы №38-VI заңында пробация дегеніміз – санаттары заңмен айқындалған адамдардың қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу үшін олардың мінез-құлқын түзеуге бағытталған бақылау және әлеуметтік-құқықтық сипаттағы қызмет түрлері мен жеке айқындалатын шаралар жүйесі [1].

Пробация институтының пайда болуы англо-саксон құқығы елдерінде бұрынғы сотталғандарды қайта тәрбиелеу тәжірибесімен байланысты. Оны құру бастамасы АҚШ, Бельгия, Франция, Ұлыбританияға тиесілі. Бұрынғы сотталғандарды қолдау жүйесін құрудың алғашқы тәжірибесі туралы мәселе 1872 жылы Лондонда өткен бірінші түрме конгресінде белсенді түрде талқыланды [2].

Пробация институтын құрудың бастамашысы Фредерик Райнер болды, Англикан шіркеуінің қоғамының еріктісі. Ол сот билігінде болған адамдарға моральдық және материалдық қолдау көрсетуді ұсынды. Соның нәтижесінде мемлекет көлемінде 1887 жылы алғаш рет сотталғандарды сынау туралы заңы қабылданды.

Қазіргі кезеңде пробация институты халықаралық келесі құжаттардан орын алған: БҰҰ 29 қараша 1985 жылғы минимальды стандарт туралы ережесінің бір бөлігі кәмелетке толмағандарға пробацияны қолдануға арналған, 1990 жылы 14 қарашадағы түрмеге жабуға байланысты емес шараларға қатысты Токио ережесі, 2010 жылғы пробация туралы Европа кеңесінің ережесі.

Қазіргі кезде пробация институты әртүрлі нұсқаларда АҚШ және Европа елдерінде қолданылады. Ол жаза түрі ретінде, сотталғандарды түзеу процессі ретінде және қылмыстық жазаны орындау жүйесі ретінде қолданылады.

Пробация қызметі шет мемлекеттерде әртүрлі органдардың жүйесінде болады, соттың, әділет министрлігінің және прокуратураның құрамында болады.

Пробация қызметінің жұмысында жасалған қылмыстың сипаты ескерілмейді. Түзелу мүмкіндігі қылмыс жасаған кез келген субъектіге беріледі. Ең бастысы, адам жақсы жағына өзгеруге және оған бар күшін салуға дайын екендігін білдіру. Пробацияға мұндай көзқарас сотталушының қоғамдағы өмірге әлеуметтік-психологиялық қайта бағдарлануына және қылмыс жасаудан бас тартуға дайын болуына бағытталған.

Шетелдегі пробация қызметін салыстырмалы-құқықтық талдау оны әртүрлі аспектілерде қарастыруға мүмкіндік береді:

– сотталғанның қоғамда болу шартында, арнайы қызметтің қадағалауында белгілі бір мерзімге тағайындалған шектеулерді бұзу бас бостандығына әкелетін қылмыстық жаза түрі ретінде;

– сотқа жасалған іс-әрекеттің сипатына сәйкес үкім шығаруға көмектесу мақсатында қылмыскердің жеке басын зерттеуді қамтитын сотталғанды түзету процесі ретінде (осы адамға пробация қолдану мүмкіндігі); қадағалау шарттарын, түзетудің жеке бағдарламасын және оны іске асыру жөніндегі шараларды айқындау мақсатында қылмыскердің жеке басының психологиялық-әлеуметтік ерекшеліктерін анықтау (пробация туралы шешім шығарылған жағдайда), қоғамдық ұйымдардың, ерікті көмекшілердің қатысуы (мұндай қатысу сотталған адамның қоғамдағы әлеуметтік байланыстарын дамытуға ықпал ететін негізгі факторлардың бірі ретінде қарастырылады);

– осы қылмыстық жазаны орындау жүйесі ретінде: пробация қызметі қызметкерлерінің сотқа дейінгі функциясын (құқық бұзушы туралы ақпарат жинау, қылмыскердің жеке басы туралы алдын ала әлеуметтік баяндама жасау); пробация қызметі қызметкерлерінің процестік қызметін (сот отырыстарына қатысу, сотқа әлеуметтік баяндама ұсыну), сондай-ақ (соттан кейінгі) сүйемелдеу функциясын шығару және күшіне ену фактісі бойынша қамтиды сот үкімінің заңды күшіне енуі (сотталғандарды қадағалауды және оны арнайы бағдарлама негізінде қайта әлеуметтендіруді жүзеге асыру) [3].

Шет мемлекеттерде пробация қызметкерлеріне келесідей талаптар қойылады: оларды лауазымға тағайындауда ізгілігіне, кәсібилігіне және жеке басының сапалық қасиетіне назар аударылады.

Кейбір еуропалық мемлекеттерде Дания, Австрия, Испания, Норвегия, Ирландия, Шотландия, Люксембург, Мальта және т.б. мемлекеттерде қызметкер психология, құқық, теология, әлеуметтік ғылым, әлеуметтік педагогика, криминологиядан бакалавр білімдері болуы керек.

Ирландия, Франция және т.б. мемлекеттерде кандидаттар педагогикалық, психологиялық және әлеуметтік жұмыстан тәжірибелері болуы керек.

Данияда 95% пробация қызметкерлері кәсіби әлеуметтік қызметкерлер болып келеді, олар Данияның үш жылдық мектебінде: әлеуметтік саясатты, социология, психология, әлеуметтік құқық, криминология және әлеуметтік қызметтің теориясы мен тәсілдерін оқиды.

Шетел мемлекеттерінде пробациялық қызметке еріктілер тартылады, олар қызметі үшін матеиальдық ақшалай еңбекақы алады.

Швецияда еріктілер 40% сотталғандарға қадағалау жүргізеді, бұл пробациялық қызметкерлерге ауыр қылмыс жасағандармен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Швецияда бір қызметкерге 25 сотталған келеді.

Англияда пробацияның жаппай қолданылуы өткен ғасырдың 30-40 жылдарынан бастау алады, пробация 30% сотталғандарға қолданылатын болған. Қазіргі кезеңде пробация қызметін Англияда құқық бұзушыларға қарау туралы Ұлттық қызмет атқарады, ол әділет министрлігіне бағынышты және 42 пробация қызметі жұмыс істейді және оларда негізгі және қосымша көмек көрсететін қызметкерлердің саны 15000 жетеді, сондықтан әрбір қызметкерге 13-14 құқық бұзушы келеді және қызметкерлердің басым көпшілігінің педагогикалық және заңдық білімдері бар. Құқық бұзушылар пробацияда 1 жылдан 3 жылға дейінгі мерзімде сынақ мерзімінде болады. Англияда пробацияның екінші функциясы жәбірленушіні қорғау болады. Англияда жәбірленген адамнан немесе оның туыстарынан құқық бұзушыны пробацияны қолданып босатуда жәбірленушіге қауіп төнема деген сұрақтар қойылад, егер жәбірленуші құқық бұзушыдан қауіптенетінін көрсететін болса, құқық бұзушының жүріп-тұруына шектеу қойылады.

Англияда пробацияның тағы бір функциясы медиация арқылы жәбірленуші мен құқық бұзушыны татуластыру болады, яғни пробация қызметкерлері құқық бұзушының мінез-құлқын коррекциялайды.

АҚШ –та пробация қызметі соттың құрамында болады және шартты сотталғандарға тағайындалады.

Жалпы басқаруды АҚШ жоғарғы сотының жанындағы әкімшілік офис жүргізеді жергілікті жерде басқаруды жергілікті сот жүргізеді. АҚШ – та пробация интенсифіті қолданылады, 1750 пробация қызметі жұмыс істейді, оның жартысы кәмелетке толмағандарға арналған пробация. АҚШ-та құқық бұзушыға пошта және телефон арқылы бақылау жүргізіледі, пошта пробациясында құқық бұзушы ай сайын өзінің өмірі туралы және өмірінде қандай өзгерістер болғандығы туралы хабарлап отырады, ал телефон пробациясында пробация қызметкері құқық бұзушыдан өзіне керекті әртүрлі сұрақтар қою арқылы оның мінез-құлқына бақылау жүргізеді және қортытынды жасайды.

Одан басқа электронды бақылаулар және белгілі бір міндеттер жүктейді, мысалы, зиянның орнын толтыру. Пробациялық бақылау 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзімде қолданылады, кейбір штаттарды өмір бойғы пробация тағайындалады. Пробациялық бақылауда жүрген адам құқық бұзатын болса пробация қызметкері ордерсіз оны қамауға алуға құқығы бар.

Америка халқының арасында зерттеу жүргізу халықтың және жәбірленушілердің пробациялық бақылауда болғанын қалайды, өйткені салық төлеуші халық мемлекеттің қаржысын бекер шашуды қаламайды, АҚШ-та бір түрмеге жабылған адамға бір жылда 20000 доллар жұмсалады, ал пробацияда жүрген адамға жылына 1000 доллар жұмсалады.

АҚШ және Европа елдерінде пробация қызметі сотқа дейінгі және сотта сотталушы адамның жеке басына әлеуметтік зерттеу жүргізеді, зерттеу сотталушының айналасымен және сотталушымен тікелей байланыста жүргізіледі, зерттеу нәтижесі бойынша пробация қызметкерлері сотқа баяндама жасайды, баяндаманың қорытындысы бойынша сот сотталушыға пробациялық бақылау тағайындауы мүмкін немесе оны ескермей бас бостандығынан айыру жазасын белгілеуі мүмкін.

Жапонияда өткен ғасырдың 70-жылдарында қылмыстық-атқару жүйесі медитация мен өзін-өзі тану арқылы қылмыскердің мінез-құлқын түзетуге бағытталған «найкан» әдісін тиімді қолданды [4]. Ол жапондықтардың рухпен тәрбиеленгеніне негізделген буддизм әрқашан әлеммен және бір-бірімен қарым-қатынастарын зорлық-зомбылықсыз түрде үйлестіруге тырысады. Белгілі бір дәрежеде бұл қылмыскерге рухани құндылықтарды білуге, өмірдің жана мағынасын алуға, яғни түзету жолына түсуге мүмкіндік берді [4].

XX ғасырдың аяғында бұрын сотталғандар арасындағы рецидивтің жоғары деңгейі аясында (түрмеден шыққаннан кейін үш жыл ішінде 57%-ға дейін) мұндай психотерапиялық бағдарламалардан бас тартылды және мемлекеттің күш-жігері қылмыскерді бас бостандығынан айыруға байланысты емес жазалар түрлерін кеңейту арқылы қылмыскерлерді қылмыстық айналымнан тезірек шығаруға бағытталды. Осылайша пробация институтының жапондық моделі Әділет министрлігінің қарауына жататын жазаны орындауды кейінге қалдыруды «қорғаныс қадағалау жүйесі» түрінде пайда болды. «Қорғау қадағалау» пункттері арқылы қадағалау кәмелетке толмаған қылмыскерге, жезөкшелікпен айналысатын әйелдерге, сондай-ақ жазаны орындау кейінге қалдырылған сотталғандарға және шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған адамдарға қатысты 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзімде жүзеге асырылды. Пробация институтының жапондық моделінің ерекшелігі қоғамның әртүрлі салаларындағы еріктілердің «қорғаныстық қадағалау» пункттерінің жұмысына кеңінен қатысу болды. Кейбір мәліметтерге сәйкес, «қорғаныс қадағалау» пункттерінің штаттық қызметкерлері мен еріктілердің қоғамдық көмекшілер арасындағы арақатынасы жылдар бойы 1:50 тұрақты шамада болды. Бұл шамамен 1 мың қызметкерге 50 мың ерікті келеді дегенді білдіреді.

Пробация қызметіне еріктілерді тарту тәжірибесі Швецияда кеңінен қолданылады, онда 1998 жылдан бастап түрмелер мен пробацияның бірыңғай тәуелсіз қызметі бар. Географиялық Швеция алты аймаққа бөлінген, олардың әрқайсысында түрме және пробация қызметі бөлімдері бар. Пробация елдің барлық әкімшілік аумақтық округтерінде 31 бірлік мөлшерінде пробация бөлімдерімен ұсынылған. Пробация бөлімдері қызметкерлерінің негізгі қызметі шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған адамдармен жеке жұмыс жасау және алдағы жазаға қатысты әлеуметтік сипаттамаларды дайындау болып табылады. Қадағалау шартты түрде сотталған, жазасын өтеуден мерзімінен бұрын босатылған адамдарға ғана емес, сонымен қатар міндетті

жұмыстарға сотталғандарға да жүзеге асырылады. Пробациялық қадағалауға еріктілерді тарту пробациялық бөлімдерде мыңдаған адамнан тұратын штаттық қызметкерлерге қарқынды қадағалаудағы сотталғандардың күрделі санатына басты назар аударуға мүмкіндік береді. Бұл ретте штаттық қызметкерге орташа жүктеме жылына 25 сотталғаннан аспайды.

Қорытындылай келе пробация қызметі әртүрлі мемлекеттерде әртүрлі органдардың құрамында болады. Пробация қызметі бас бостандығынан айыру жазасына балама ретінде қолданылады және мемлекеттік қаржыны үнемдеуге мүмкіндік береді.

Әдебиет

1. «Пробация туралы» Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 30 желтоқсандағы №38-VI заңы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1600000038>
2. Степаненко А.В., Васильченко Ф.А. Сущность института пробации в зарубежных странах <https://na-journal.ru/5-2022-pravo-obshchestvo/3682-sushchnost-instituta-probatsii-v-zarubezhnyh-stranah>
3. Слабкая Д.Н., Новиков А. В. Гуманизация уголовного законодательства. Зарубежный опыт функционирования служб пробации <http://www.publishing-vak.ru/file/archive-law-2020-3/13-slabkaya-novikov.pdf>
4. Инчаков И.М. Зарубежная криминология. – М., 1997 – С. 383.



ЗУЛЕЕВА АЙНАГУЛЬ ЖАНИЛБЕКОВНА

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясының
қылмыстық құқық және криминология кафедрасының аға оқытушысы
философия докторы (PhD), полиция подполковнигі

ҚЫЛМЫСТЫҚ СОТ ТӨРЕЛІГІНДЕГІ ПРОБАЦИЯ ЖҮЙЕСІНІҢ ТИІМДІЛІГІ

Пробация бұл сотталғандарға белгілі бір жағдайларда және пробация офицерінің бақылауымен бостандықта қалуға мүмкіндік беретін балама шара. Пробацияның негізгі сотталған адамды түзеу және оның одан әрі қылмыстық әрекеттерге қатысуына жол бермеу [1]. Жалпы тәжірибеде пробацияның мынандай түрлерін қарастыруға болады:

– шартты пробация: сотталған адам пробация қызметкері немесе сот белгілеген белгілі бір ережелер мен тәртіпті сақтай отырып, бостандықта қалады. Бұл жүйе АҚШ, Ұлыбритания, Канада, Австралия және т.б. көптеген елдерде кең таралған. Жауапкер сот белгілеген белгілі бір шарттарды, мысалы, заңды бұзбау, оңалту курстарына қатысу және т.б.

– шартсыз пробация: сотталған адам белгілі бір мерзім ішінде барлық пробация талаптарын орындаған жағдайда бас бостандығынан айырудан құтыла алады. Кейбір юрисдикцияларда сот ешқандай қосымша шарттар қоймастан пробацияны тағайындай алады. Бұл сот сотталушыны қоғамға қауіп төндірмейді немесе одан әрі оңалтуды қажет етпейді деп есептеген жағдайда қолданылуы мүмкін.

– қоғамдық жұмыстардағы пробация: сотталған адам бас бостандығынан айыру орнына белгілі бір сағаттық қоғамдық жұмыстар атқарады.

– электронды мониторингі бар пробация: сотталған адам электрондық бақылауда болады, бұл пробация қызметкерлеріне оның қозғалысын бақылауға мүмкіндік береді. Сотталушыны GPS бақылау білезіктері сияқты арнайы құрылғылар арқылы электронды түрде бақылайтын. Бұл пробация әртүрлі елдерде, соның ішінде АҚШ пен Ұлыбританияда қолданылады.

Осы түрлердің әрқайсысы үшін мемлекеттік органдар, үкіметтік емес ұйымдар және жалпы қоғам арасындағы ынтымақтастықты жақсарту қажет. Жоғарыда көрсетіліп кеткен пробация түрлерін ашып және қандай елдерде қолданатынын қарастырдық, дегенмен біздің елімізге де электронды сияқты пробация түрін енгізу үшін, заңнаманы жетілдіру, қадағалау және оңалту жүйелерін жақсарту, технологияларға инвестиция салу және әділет қызметкерлерін оқыту арқылы шешуге болады деп ойлаймыз.

Көрсетілген түрлерден басқа, олардың заңнамасы мен әлеуметтік-мәдени ерекшеліктеріне байланысты әртүрлі елдерде қолдануға болатын жүйенің басқа да нысандары бар.

1. Интенсивті пробация: Пробацияның бұл түрі кәдімгі пробацияға қарағанда қатаң қадағалауды және соттау үшін көбірек міндеттемелерді қамтиды. Бұған пробация қызметкерімен жиі кездесуге, қарқынды оңалту бағдарламаларына қатысу және мінез -құлықтарына қатаң шектеулер кіруі мүмкін.

2. Дағдыларды оқытумен пробация: Бұл тәсіл сотталғандарға жазасын өтегеннен кейін қоғамға сәтті енуіне көмектесетін дағдыларды үйренуге және дамытуға мүмкіндік береді. Бұған

кәсіби дағдыларын оқыту, қаржылық басқару дағдылары және жұмыс іздеуге қолдау көрсету кіреді.

3. Терапия арқылы пробация: Кәмелетке толмаған сотталғандар үшін олардың жасы мен даму қажеттіліктеріне бағытталған арнайы пробация бағдарламалары белгіленуі мүмкін [2].

Пробация жүйелерінің бұл түрлері толық тізім емес, қылмыстық саясаттың ерекшеліктері мен қоғамның қажеттіліктеріне байланысты әртүрлі елдерде тәсілдер комбинация қолдануы мүмкін. Әрбір елдің қылмыстық сот төрелігі саласындағы өзіндік ерекшеліктері мен қиындықтары бар, сондықтан пробация жүйесінің тиімділігі салыстыру әрбір елдің контекстік ерекшеліктерін ескеру керек. Әрі қарай зерттеулер мен тәжірибе алмасу Қазақстандағы және басқа елдердегі пробация жүйесін жақсартуға, сондай-ақ қылмыстық сот төрелігі мен қоғамдық қауіпсіздік саласындағы ортақ мақсатқа жеткізуге ықпал етеді. Талқылауды жалғастыра отырып, Қазақстандағы және басқа елдердегі пробация жүйесінің тиімділігін салыстырудың келесі аспектілерін қарастыруға болады.

Жетістік факторлары – оңалту бағдарламаларының сапасы сияқты әртүрлі елдердегі пробацияның сәттілігіне әсер етуі мүмкін негізгі факторларды анықтау, сотталғандарды қадағалау деңгейі, ресурстардың қолжетімділігі және қоғам тарапынан қолдау көрсету және пробация жүйесінің тиімділігіне олардың қажетті нәтижелерге қол жеткізудегі рөліне әртүрлі факторлардың әсерін бағалау.

Басқа елдердің тәжірибесі – Қазақстан контекстінде қолдануға болатын басқа елдердің сәтті пробациялық бағдарламалары мен тәжірибелерінің мысалдарын зерттеу. Сонымен қатар шетелдік модельдерін енгізу кезінде туындауы мүмкін кедергілерді талдау және оларды жеңуді мүмкін стратегиялары.

Халықаралық ынтымақтастық – пробация саласындағы халықаралық ынтымақтастық нығайту үшін мүмкіндіктерді қарау, бірлескен зерттеулер және техникалық көмек жобалары оның ішінде тәжірибе алмасу, қызметкерлерді оқыту. Халықаралық стандарттар мен үздік тәжірибелерді енгізу есебінен қазақстандық пробациялық жүйені жақсарту үшін әлеуетті бағалау.

Әлеуметтік және экономикалық аспектілер – әлеуметтік және экономикалық факторлардың кедейлік, жұмыссыздық, білім беру және денсаулыққа қол жетімділік деңгейін қоса алғанда, пробациялық тиімділікке әсерін тигізу. Сотталғандарды табысты оңалтуды және олардың көпшілікке интеграциялануын қамтамасыз ету үшін әлеуметтік қызметтермен және коммерциялық емес ұйымдармен ынтымақтастық мүмкіндігін бағалау. Осы аспектілерді зерттеу Қазақстандағы және басқа елдердегі пробациялық жүйенің күшті және әлсіз жақтарын жақсы түсінуге, сондай-ақ оны жақсарту мен жетілдірудің әлеуетті стратегияларын анықтауға көмектеседі.

Пробация жүйесі қылмыстық сот төрелігінде маңызды рөл атқарады және бірнеше мақсаттарға жетудің тиімді құралы бола алады[3].

Қылмыстың қайталануын азайту-пробация сотталғандарға қоғамда бақылауды және қолдауда қалуға мүмкіндік береді, бұл олардың қылмыстық әрекетке қайта оралуын болдырмауға көмектеседі. Оңалту бағдарламасы мен пробация шеңберінде көрсетілген қызметтердің айырмашылығы сотталғандарға қоғамға бейімделуге және қайталанған құқық бұзушылықтардан аулақ болуға көмектеседі.

Экономикалық тиімділік бойынша пробация әдетте сотталғандарды түрмеде ұстауға қарағанда арзанырақ болып келеді. Бұл пробация жүйені басқару ресурстары пайдалану және мемлекет үшін тиімдірек болуы мүмкін.

Оңалту мүмкіндігін арттыру кезінде пробация жүйесі сотталғандарға олардың мінез-құлқын түзетуге және олардың қоғамға қайта кіруін жеңілдетуге бағытталған түрлі оңалту қызметтері мен бағдарламаларына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Әлеуметтік оңалтудың артықшылығы сотталғандардың отбасыларымен және әлеуметтік ортамен байланысын сақтауға ықпал етеді, бұл оларға әлеуметтік байланыстарды сақтауға көмектеседі және реинтеграциясын сәтті оңалту мүмкіндігін нығайтады.

Дегенмен, пробация жүйесінің тиімділігі әртүрлі факторларға, соның ішінде бағдарламалар мен қызметтердің сапасына, ресурстардың қолжетімділігіне, пробация

офицерлерінің кәсіпқойлығына және қоғамның мәдени және бірлескен ерекшеліктеріне байланысты болуы мүмкін.

Пробация мен қылмыстың негізгі аспектілері:

1. Психологиялық аспектілерге сотталғандардың жеке сипаттамалары, яғни психологиялық зерттеулер эмпатия, өзін-өзі бақылау және мотивация сияқты жеке қасиеттері пробацияның сәттілігіне және қылмыстың қайталану ықтималдығына әсер етуін мүмкін екенін көрсетеді. Келесі түрі психологиялық оңалту-психологиялық қолдау және оңалту бағдарламалары сотталғандардың жазасын өтегеннен кейін өмірге сәтті бейімделуіне шешуші роль атқаруы мүмкін.

2. Криминологиялық аспектілердің ішінде тәуекел факторлары және қорғаныс факторлары, ол криминологиялық зерттеулер жұмыссыздық, алкогользм, білім деңгейінің төмендігі сияқты бірқатар қауіп факторларын анықтайды, бұл қылмыстың қайталану ықтималдығын арттыруы мүмкін, сонымен қатар сәтті оңалту ықпал ететін қорғаныс факторлары. Осы пробациялық бағдарламалардың тиімділігі, криминологиялық зерттеулер әртүрлі бағдарламаларды және олардың ең тиімді тәсілдерді анықтау мақсатында қылмыстардың қайталану деңгейіне әсерін талдайды.

3. Жеке көзқарас, пробацияға көзқарас сотталушының сипаттамаларына және жасалған қылмыстың сипатына байланысты даралануы мүмкін. Психологиялық аспектілер сотталушының қажеттіліктері мен тәуекелдерін бағалауды, оңалту жоспарын әзірлеуді және проблемаларды шешуді, сондай-ақ қойылған мақсаттарға қол жеткізуде қолдау көрсетуді білдіреді.

4. Құрбандар мен қоғамның қажеттіліктерін есепке алу пробация бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру кезінде қылмыс құрбандарының қажеттіліктері мен қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі қоғамның мүдделерін ескеру қажет[4].

Психологиялық аспектілерге жәбірленушілермен және олардың отбасыларымен қылмыстың салдарын жеңілдету және қалпына келтіру үшін жұмыс істеу кіреді.

Криминологиялық және психология саласындағы зерттеулер пробацияның әртүрлі аспектілерін және оның сотталғандардың мінез құлқына әсерін түсінуде шешуші рөл атқарады.

Жалпы пробацияның ғылыми-криминологиялық және психологиялық аспектілері осы баламалы жазалау шарасын тиімді іске асыру және оның негізгі мақсатына - қылмыстардың қайталануын болдырмау және сотталғандарды әлеуметтік оңалту үшін маңызды.

Пробациялық жүйенің шақырулары біріншіден ресурстардың жетіспеушілігі ол қаржыландыру мен ресурстарға шектеулі қол жетімділік пробация және оңалту бағдарламаларының тиімділігін шектеуі мүмкін.

Екіншіден қоғамды қолдаудың болмауы яғни пробациядағы сотталғандарға қоғамның теріс көзқарасы олардың оңалтуын және әлеуметтік бейімделуін қиындатуы мүмкін [5].

Пробациялық бақылаудағы адамдар арасындағы құқық бұзушылықтардың динамикасын зерделеу пробация жүйесінің тиімділігін бағалаудың міндетті аспектісі болап табылады. Осыған байланысты динамикалық мәліметтерді талдауға қосуға болатын бірнеше ұсыныстар:

1. Пробация жүйесінің маңызды аспектісі оның өзгеретін әлеуметтік-мәдени және құқықтық жағдайларға бейімделу қабілеті болып табылады.

2. Пробациялық бақылаудағы сотталғандар арасындағы құқық бұзушылық динамикасын талдау белгілі бір кезеңдегі осы санаттағы қылмыс деңгейінің көрсеткіштерін анықтауға мүмкіндік береді

3. Шартты түрде сотталғандардың құқық бұзушылық динамикасын талдау арқылы жеке оңалту және қадағалау жоспарларын олардың сот талқылауының нақты талаптарына жауап беретіндігіне көз жеткізуге болады.

4. Пробация кезінде сотталғандар арасындағы құқық бұзушылықтардың динамикасына жүйелі талдау жүргізу қолданылатын бақылау және алдын-алу әдістерінің тиімділігін бағалаудың негізгі құралы болып келеді[6].

Қорыта айтқанда пробация балама жаза ретінде сотталғандарды сәтті әлеуметтік оңалту және қылмыстың қайталануын азайту мүмкіндігіне ие. Алайда, тиімділікке қол жеткізу үшін оңалту ресурстарына қолжетімділікті, қоғам тарапынан сапалы қадағалау мен қолдауды

қамтамасыз ету қажет. Пробация тәжірибесін одан әрі зерттеу және жақсарту оның қылмыстық сот төрелігіндегі тиімділігін арттыруға ықпал етуі мүмкін.

Пробацияның бұл түрлері түрмедегі кептелістерді азайтуға және айыпталушыларға қоғамда екінші мүмкіндік беруге көмектесетініне қарамастан, жеткіліксіз қадағалау, техникалық мәселелер және оңалту ресурстарының жеткіліксіздігі олардың тиімділігіне нұқсан келтіруі мүмкін.

Дегенмен, бұл мәселелер шешілмейтін емес. Жақсартылған заңнама, технологиялар мен ресурстарды инвестициялау, қадағалау мен оңалтудың анағұрлым тиімді жүйелерін дамыту пробацияны тиімдірек етуге және сотталушылардың қоғамға сәтті қайта қосылуын жеңілдетуге көмектеседі.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 28 желтоқсанда қабылданған «Қазақстан Республикасының Қылмыстық атқару кодексі» кодексі //№36-VI.
2. Қазақстан Республикасының пробация туралы заңы: Заң, 2016.— №38-VI
4. Аюбаев М.А. Актуальные проблемы законодательного регулирования осуществления досудебной пробации и пробационной деятельности в сфере оказания социально-правовой помощи: учебное пособие. Костанай 2022 год
5. Аюбаев М.А. Әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету саласындағы сотқа дейінгі пробацияны және пробациялық қызметті жүзеге асыруды заңнамалық реттеудің өзекті мәселелері: оқу құралы. 2022 год
6. Клейберг Ю.А. Рахимбаев Е.Н. Абдилда Д.А. Жайлау Ж. Ювенальная криминология: Учебник для вузов с кейсами. 2022 год
7. Клейберг Ю.А. Рахимбаев Е.Н. Абдилда Д.А. Жайлау Ж. Ювенальная криминология: Учебник для вузов с кейсами. 2022 год



КЕРИМБЕКОВА УЛДАНА МУХТАРОВНА

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы
Алматы академиясы жоғары оқу орнынан кейінгі факультетінің
ғылыми-педагогикалық бағыттағы 1 курс магистранты әділет майоры

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ПРОБАЦИЯ ИНСТИТУТЫН ЖЕТІЛДІРУ БАҒЫТТАРЫ

Пробация қылмыстың алдын алу құралы ретінде Англияда 1887 жылы «бірінші рет сотталғандарды сынау туралы» Заңның қабылдануына байланысты классикалық шартты соттау негізінде пайда болды.

Қазақстан ТМД және Орталық Азия елдерінің ішінде алғашқы болып probationның толық жүйесін қабылдаған – ел. Елімізде түзету мекемелерінен шыққандарға әлеуметтік-құқықтық көмек беру ісі жолға қойылған. Жалпы алғанда Пробация қызметі – қылмыстық жазаларды қоғамнан оқшауламай орындауды қамтамасыз ету жөніндегі атқарушылық және өкімдік функцияларды жүзеге асыратын және өзінің есебінде тұрған сотталғандардың әлеуметтік-құқықтық көмек алуына, қайта әлеуметтендіруге жәрдем көрсететін, сондай-ақ күдіктіге қатысты сотқа дейінгі баяндаманы жасайтын қылмыстық-атқару жүйесінің органы. Пробация Еуропа елдерінен енгізілген жас әрі жаңа тәжірибе және қазіргі таңда көптеген өзгерістерді енгізуді қажет ететін жүйе.

Мысалы, Англияда Пробация туралы бұйрықты шығару, егер сот probation қызметкерінің қылмыскерді қадағалауы қоғамды қорғау үшін немесе оның жаңа қылмыс жасауының алдын алу үшін кінәліні қайта әлеуметтендіру үшін «қажет» деген қорытындыға келсе мүмкін болады. Сотталған адам probation режимінде болуы тиіс сынақ мерзімі алты айдан үш жылға дейін. Пробация туралы бұйрықта сотталушының мінез-құлқына «оның жақсы мінез-құлқын қамтамасыз ету және жаңа қылмыстың алдын алу» (тұрғылықты жері немесе басқа талаптар, соттың қалауы бойынша) талаптары белгіленуі мүмкін. Пробация туралы бұйрық сотталушы осы талаптарға бағынуға дайын болған жағдайда ғана шығарылуы мүмкін. Сот оған үкімде белгіленген талаптарды орындамаудың немесе жаңа қылмыс жасаудың салдарын түсіндіруі керек. Сотталушы келіспеген жағдайда, ол неғұрлым қатаң шараларға (бас бостандығынан айыруды қоса алғанда) ұшырауы мүмкін.

Швецияда probation сот айыппұл түріндегі жаза жеткіліксіз деген қорытындыға келген жағдайларда тәуелсіз қылмыстық-құқықтық шара ретінде тағайындалуы мүмкін (ҚК 28-тарауының 1-бабы) 2. Тәуелсіз шара ретінде шведтік probation нұсқасының ерекшелігі-оны бірқатар қылмыстық-құқықтық шаралармен біріктіруге болады: айыппұл төлеу, тегін қоғамдық пайдалы жұмыстарды орындау, қысқа мерзімді бас бостандығынан айыру. Пробацияның мазмұны сотталған адамға жүктелген бірқатар міндеттермен анықталады: бақылаушыға тұрғылықты жері, жұмысы туралы хабарлау, онымен үнемі байланыста болу, келтірілген залалды өтеу және тұтастай алғанда «жақсы өмір сүру» (ҚК 14-бабы 26-бабы Швейцарияның Қылмыстық кодексі, егер жаза мерзімі 18 айдан аспаса, бас бостандығынан айыруға шартты түрде соттауды қолдану

мүмкіндігін қарастырады. Шартты соттауды тағайындаудың алғышарты болашақта сотталған адамның қылмыс немесе теріс қылық жасамайтындығына, сондай-ақ егер сотталған сот шешімі бойынша немесе тараптардың келісімі бойынша келтірілген зиянды өтесе, соттың сенімінің болуы болып табылады. Сот бұл шешімді қабылдаған кезде сотталушының бұрынғы өмір салты мен сипаты ескеріледі. Шартты түрде сотталған кезде сот сынақ мерзімін екі жылдан бес жылға дейін белгілейді. Сот күзет қадағалауын белгілей алады, оның мәні сотталушыға сынақ мерзіміндегі мінез-құлқына, оның кәсіптік біліміне, тұрған жеріне, дәрігерлік бақылауына және т.б. қатысты белгілі бір нұсқаулар беру болып табылады. Сот алкогольдік ішімдіктерді тұтынуға тыйым салуды белгілей алады және белгілі бір мерзім ішінде қылмыстық әрекеттен келтірілген зиянды өтеуге міндеттей алады.

Осылайша, бұл елдерде пробацияның жалпы белгілері бар, бұл оны әмбебап құбылысқа айналдырады.

Еуропаның, Американың, кейбір Азия мен Африка мемлекеттерінің көпшілігінде түрмеге қамаудың көптеген баламаларын орындайтын арнайы орган-пробация қызметі.

Батыс үлгісіндегі пробация қызметі қылмыстық қудалау институтынан гөрі құқық бұзушылық жасаған адамдарға көмек көрсетуге бағытталған әлеуметтік институт болып табылады. Мұндай қызметтің басты миссиясы-қылмыскерге қалыпты жағдайға оралуға көмектесу. Пробация қызметкерлері азамат қамауға алынған сәттен бастап жұмысқа қосылады және оны тергеудегі, содан кейін сотталған адамның қорғалуына қамқорлық жасай отырып, барлық кезеңдерде жүргізеді.

АҚШ-тағы Пробация – бұл соттың үкім шығаруды кейінге қалдыруы немесе оның кінәлі адамға қатысты қолданылуын тоқтата тұруы (егер маңызды шарттар болса және белгілі бір мерзімге). Пробация қызметі шартты түрде сотталғандарды қадағалауды жүзеге асыратын сот жүйесінің бөлігі болып табылады. Пробация қызметі АҚШ Жоғарғы Сотының жанындағы әкімшілік кеңсенің басшылығымен, ал жергілікті жерлерде тікелей басшылықты жергілікті соттар жүзеге асырады. Американдық доктринаға сәйкес, түрмеде отырған адамдар мен пробациядағы адамдар арасындағы қатынас 1:2 құрайды. Мұндай ұйымдастырушылық жергілікті пробация қызметтерінің арқасында мүмкін болады, олардың саны 1750 бірліктен асады, олардың жартысы көмелетке толмағандарды қадағалауға арналған. Қадағалау әдістері әртүрлі. Мысалы, «пошта» пробациясы деп аталатын пробация қолданылады, онда сотталған адам ай сайын өз өмірінің қысқаша сипаттамасы және ондағы өзгерістер бар пошта картасын жіберуі керек.

Сотталған адамның пробация қызметінің қызметкерімен жүйесіз кесте бойынша телефон арқылы сөйлесуі арқылы жүзеге асырылатын «телефон» пробациясы да өз таралымын алды, онда сотталған адам пробация қызметі талдайтын белгілі бір сұрақтарға жауап береді. Әлеуметтік-құқықтық бақылаудың осы түрлерінің нәтижелері қадағалаудың «бұлыңғырлығын» анықтады, бұл кейбір американдық Штаттарда қарқынды қадағаланатын пробацияны енгізуге әкелді. Кейбір штаттарда пробациялық қадағалау өмір бойы тағайындалады. Пробация қызметкерінің арнайы өкілеттіктері бар, мысалы, пробация шарттары бұзылған немесе шартты түрде сотталған жағдайда қадағалаушыны тиісті ордерсіз тұтқындауы мүмкін.

Қазақстан II органдарының Қылмыстық атқару жүйесінің тікелей басқаруына кіретін пробациялық басқару қызметкері есепке алынған әрбір адамға қатысты жаңа қылмыстық құқық бұзушылықтардың жасаудың алдын алу мақсатында олардың мінез құлқын одан әрі түзету үшін жеке әзірленентін және жүзеге асырылатын әлеуметтік-құқықтық сипаттағы шаралар жүргізу кешені.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық-атқару кодексінің 3-бабы 8) тармағына сай пробация қызметі – қылмыстық жазалардың қоғамнан оқшауламай орындалуын қамтамасыз ету, сондай-ақ пробацияны ұйымдастыру және оның жұмыс істеуі жөніндегі атқарушылық және өкімдік функцияларды жүзеге асыратын қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесінің органы болып табылады.

ҚАЖ комитетінің мәліметінше сотталған қайта қылмыс жасауына олардың түзеу жолына түсуге деген ниетінің жоқтығы, тұрақты жұмыс орының болмауы, ішімдікке салынуы түрткі болады.

Есептегі адамның әлеуметті жағдайы анықталған соң оған қажетті қандай да бір әлеуметтік, медициналық немесе құқықтық көмек түрлері көрсетіледі.

Статистикалық мәліметтерге келетін болсақ, өткен жылмен салыстырғанда пробация қызметтері есептерінен өткен адамдардың саны 1940-тан 2004-ке, яғни 64 тұлғаға немесе 3,2% өсіп отыр. 25.03.2024 жылдың жағдайы бойынша пробация қызметінде 1549 (2022 ж. – 1538) адам есепте тұр. /Мен талдау үшін Шымкент қаласы және түркістан облысы бойынша Қылмыстық атқару департаментінің мәліметіне сүйендім/

Шымкент қаласы және Түркістан облысы бойынша Қылмыстық-атқару жүйесі департаментіне қарасты Шымкент қаласында 5 (Әл-Фараби, Еңбекші, Абай, Қаратау, Тұран) аудандық пробация қызметтері бар, онда жалпы 58 қызметкер жұмыс атқаруда. Статистикалық мәліметтерге келетін болсақ, өткен жылмен салыстырғанда пробация қызметтері есептерінен өткен адамдардың саны 1940-тан 2004-ке, яғни 64 тұлғаға немесе 3,2% өсіп отыр.

Жазаның өтеу шарттары мен міндеттерін бұзған 111 тұлғаға қатысты жазбаша ескерту жарияланып, 64 (2023 ж. – 29) тұлғаға қатысты сот органдарына жазаларын бас бостандығынан айыру жазасына ауыстыру туралы іс-құжаттар жолданды. Нәтижесінде 23 (2023 ж. – 12) тұлғаның жазалары өзгертілді.

Бірақ, тәжірибе көрсеткендей сот тарапынан пробация қызметімен бас бостандығынан айыру жазасын ауыстыру туралы ұсынылған іс-құжаттарын қанағаттандырмай, бас тартуда 18 (2023 ж.-6). Соның салдарынан сотталғандар жауапкершіліктерді сезінбей, қайта қылмыстар жасап, қоғамға кері әсерін тигізуде.

Сотталғандар арасында қайта қылмыстық құқық бұзушылықтарға келетін болсақ, өткен жылмен салыстырғанда 3 айда қайта қылмыс саны 15-тен 14-ке төмендеген.

1) Сотталғандарды ақылы жұмысқа орналастыру жұмыстары өз деңгейінде жүргізілмеуде. 3 айдың қорытындысы бойынша 742 (318) тұлға жұмысқа орналастырылса, өзін-өзі жұмыспен қамтылғаны.

Осылайша, орын алған 14 қылмыстың 9 тұлғасы жұмыссыз жүргендермен жасалған.

2) 2023-2024 жылдарға арналған «ЖОЛ КАРТАСЫ» жоспарында жұмыспен қамту қызметіне бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған сотталғандарға біржолғы қаржылай әлеуметтік жәрдемақыларды төлеу мәселесін қарастыру жүктелген. Алайда бұл бағыттағы жұмыстар өз нәтижесін бермей отыр.

Ал, Түркістан облысының пробация қызметінде есепте тұратын тұлғаларға осы бағыт бойынша 14 миллионнан астам қаражат бөлінген. Батыс Қазақстан облысында аудан маслихатының әлеуметтік-көмек көрсету, оның мөлшерлерін белгілеу және мұқтаж азаматтардың жеке-леген санаттарының тізбесін айқындау туралы комиссия отырысының шешімімен 10 АЕК көлемде әлеуметтік көмектер төленуде.

3) Пробация қызметінің есебінде тұрған сотталғандардың көбісі сот орындаушылармен есеп шоттары бұғатталған. Соның салдарынан сотталғандарды 3 айлық қысқа мерзімді оқу курсына жолдау кезінде стипендия алуға өз кедергісін келтіруде, ал жұмысқа орналасқанда айлық жалақысын алуға қиындықтар туғызады. Атаған есеп шоттарды ашып, өз шешімін таптық дегенде, сотталғанның заңнамаға сәйкес тапқан қаражатынан 50 пайызы мемлекет пайдасына қайтарылуда. Мәселен, 4 баласы бар сотталған 100 мың айлыққа белгілі бір жұмысқа ресми түрде орналасса, оның себепті сотталғандар ресми жұмысқа орналасудан бас тартуда.

Жоғарыда аталғанның негізінде пробация қызметінің қазіргі өзекті мәселерінің бірі болып:

- жұмысқа орналастыру жұмыстарының төмен демен деңгейде жүргізілуі
- сотталған азаматтардың есеп шоттарының басым бөлігі бұғатта болуы.
- Үкім бойынша пробация бақылауында тұрған азаматтардың көп болуына байланысты штат бойынша қызметкерлер санын артыру және психолог маманын артыру.

– техникалық базал мен құрылғылардың қажеттілігі./электронды брослет, тіркеу терминалдары/

ҚАЖ комитетінің мәліментінше сотталған қайта қылмыс жасауына олардың түзеу жолына түсуге деген ниетінің жоқтығы, тұрақты жұмыс орының болмауы, ішімдікке салынуы түрткі болады.

Есептегі адамның әлеуметті жағдайы анықталған соң оған қажетті қандай да бір әлеуметтік, медициналық немесе құқықтық көмек түрлері көрсетіледі.

Қортындылай келганде Қазақстан Республикасының пробация қызметінің жұмысын Тұрғылықты атқару органдары, әкімшілік органы, жұмыспен қамту органдарымен және Жергілікті учаскалық инспекторымен бірлесе істейтін үлкен жүйе және оны атқару барсында туындайтын мәселелер әлі күнге дейін зерделеніп өзгеріс енгізуді талап ететін жүйе деп есептеймін.

Әдебиет

1. «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам службы пробации». Указ Президента Республики Казахстан №556-IV ЗРК.

2. Интернет ресурсы <https://shymkala.kz/index.php/>

3. Интернет ресурсы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1600000038>



МАЙМАҚОВ АЙБОЛАТ ТІЛЕЙБАЙҰЛЫ

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы қылмыстық құқық және криминология кафедрасы бастығының орынбасары полиция полковнигі

ПРОБАЦИЯ ҚЫЗМЕТІН ӘЛЕМДІК ТӘЖІРБИЕГЕ СҮЙЕНЕ ОТЫРЫП ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛЫ

Пробация қызметі бүгінгі қоғамға кеңесіп дұрыс шешім шығарудың мемлекетке де адамзатқа да тиімді жолдарын іздеп табу заман талабы болып тұр. Өйткені ақылсыз әрекет шығынның тиімсіздігін көрсетіп отыр. Өйткені заман қылмысты құрықтау емес олардың қылмыс жасаудағы себебін табу арқылы тиімді шешімдер шығару керектігін түсіне бастады. Бұл әлемдік тәжірибелерді ортақ пайдаланып адамзат баласының құқықтарының сақталуына деген қадамдар болып саналады.

Құқықтық мәдениетті қалыптастыру арқылы қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу үшін олардың мінез-құлқын түзеуге бағытталған бақылау және әлеуметтік-құқықтық сипаттағы қызмет түрлері мен жеке айқындалатын шаралар жүйесін жолға қою керек.

Құқықтық, моралдық, этикалық, саяси, діни сананы бір жолға қоя отырып таныстырып жалпы ел азаматтарының парасатты ой пікірінің қалыптасуына түсінік беру керек. Өйткені бүгінгі таңда жаһандану заманында ұлттық менталитетіміздің шошақайлық пен даңғаралыққа, жеңіл ойлап, жеңіл сөйлеуге деген таным қалыптасып келе жатқандай. Әлем мойындаған ұлттық құндылықтарымыздың жойылып келе жатқаны, жастардың оқиын, білейін, көрейін, ізденейін деген мінезінен көрі меңіреулік қалыптасып келеме деген ойдан қорқыныш билейді. Өйткені есте сақтау қабілетінің, талпыну қасиетінің, еңбекпен тапқан малдың қадірін білудің, үнемдей білудің, адамзат баласына деген жанашырлық, шынайылық, ниеттестік сезімдердің жастар бойыннан кемшін көрінуі ертеңгі ұрпақтың жауапкершілікті сезіну қабілетінің жоғалуына әкеліп соқпайтынына кім кепіл бере алады. Қыздың қалың малының өтемі төмендеген атейістік заманның қыз қадірін білмеу кезеңіне келген сияқты. Өйткені басқасын ала саламын деген жауапкершіліктің болмауы отбасындағы ажырасу, зорлық зомбылықтың күшейуіне әкеле бастаған кезеңінде өмір сүріп отырмыз. Себебі сол қымбат алған машинасын күтіп ұстап жүрген орта пайда болды. Ол дүниеге жеңілген ұрпақ десе де болады. Ал қыздың да қадірі қалың малы көп болған кезде болатын шығар деп ойлаймын. Оңай тапқан олжа оңай кетеді, тер төгіп тапқан заттың қадірі жоғалмайды. Өйткені соңғы мәлімет бойынша жылына некеге тұрған 1000 адамға шаққанда 300-ден аса ажырасу орын алуда. Ол қаншама отбасыға, қаншама аманатқа жасалып жатқан қиянат екенін ол мемлекеттің болашағына зиян екенін түсіне білу керек. Отан отбасынан басталады десек, бұл жағдай Отанға мемлекетке деген опасыздық болады. Пробацияны жеңіл тұтып, кейіннен опық жеп жүрген жастар аянышты. Кезінде Мұхтар Әуезов абайтану мәселелеріне тоқталғанда ізденуді талап ететін зерттеулер туатынын көрегендікпен айтып кеткен екен. Соның ішінде заңға байланысты пікірлері. Абайдың құқықтық дәстүріне реформаторлық көзқарасы тұрмыстың неке, қылмыстық, азаматтық және басқа да мәселелер

бойынша Абай жазған ережесін айтқанда халықтың барлық пікірі ескеріліп қабылданған заңның мемлекеттің дамуына жоғары әсері болатынын айтқан. Абай төтенше билер съезінде төбе би болып сайланып орыстың шығарған заңы бізге тура келмейді деп айтқан екен. Сонда қазақтың ғұрпына, әдетіне, тұрмысына лайықты заң шығар дегенде «Билер ережесі» арқылы Қазақ заң жүйесіне үлес қосқан заңгер деп танысақ та болады.

Ата заңымызда Қазақстан Республикасының ең қымбат қазынасы адам, адамның өмірі деді. Адамдардың өміріне құқық бұзушы да құқық қорғаушы да жауапкершілікпен қарап жанашырлық таныта білуі керек. Өзін аямаған өзгені де аямайды деген. Ал Қазақ халқында өзіңе қатал болсаңда өзгеге жұмсақ бол дейді.

Бұл дегеніміз, азаматтардың әртүрлі жағдайлармен қателікке жол беріп, қылмыстық жауапкершілікке тартылғаннан кейін адам психологиялық дағдарыстарға ұшырайды. Яғни олар қоршаған ортадағылармен және де өздері де қоғаммен моральдық жағынан да іштей болсын шеттетіледі. Осы кезде ондай тұлғаларды қоғамнан шектемей оларды барынша қоғамға қайта бейімдеу бойынша жүзеге асырылатын іс-шаралармен жұмыстар жиыны, адам мен азаматтың құқықтарын, бостандықтарын және заңды мүдделерін сақтау; заңдылық; ізгілік; сотталғандарға қатысты әлеуметтік-құқықтық көмек көлемін айқындау және жүзеге асыру кезінде сараланған және қоғамға пайдалы белесенді мінез-құлқын қалыптастыруды пробация қызметі реттейді.

Пайғамбарымыз хадисінде «Байланыс үзгенмен табыс, саған сараңдық жасағанға жомарт бол, зұлымдық жасағанды кешір» деген екен. Сондықтан мен өзімнің «Жастарға өсиет» деген термемде қоғамдағы адамдарды бір қылығымен өмір бойы жек көріп немесе жақсы көріп кетуге болмайтынын көрсетемін. Кейде жаман деген жақсы, жақсы деген жаман болып шығып жатады.

Ешкі менен қара қой қаны бірдей,
Жақсы жаман адамның жаны бірдей.
Хауа анадан бәріміз бір туған соң,
Ақпыз, қара, сарымыз бәрі-бірдей.....

Абайдың ойынша имандылыққа сендіру арқылы қылмыстық әрекеттердің тамырына балта шабуға әбден болады. Тек сол бағытта жұмыла жұмыс істеу парыз дейді.

Ал енді осы жерде болған бір оқиға туралы баяндап кетсем. Бірде 25 жыл бойы түрмеге жатқан азамат елге келіп қайта қалыптасу кезінде қайта ұрлыққа ұрынып қалады. Сол кезде ел іші ертеден тентегін өзі тезге салып ағайын арасы бір тентек жүрсе жүреді де деп аяушылық танытатын болған. Осындай бір оқиғада жаңағы кісіні менің әкем ауылдық кеңестің әкімі болып тұрғанда алдына алып келеді. Сол кезде ол кісі қатты ұялып кірмей-ақ қойуын өтінеді. Жоқ халық қоймай кіргізеді. Әкем қарапайым ғана інісі кіріп келгендей қарсы алып

– Інім ел ағасы болдың, енді бұл қылығыңа не дейсің? Қазір бұрынғы заман емес заң бар заман басқа, атадан қалған барымта екен деп жүрген жоқсың ба дейді.

– Жоқ көке.

– Енді бұлың қалай жауап берші, ағаң ретінде түсінікпен қарап көрейін дейді.

– Сонда ол кісі,

– Аға темекі шеккен кісі темекісін бірден қоя аладыма, арақ ішкен кісі бірден арақ ішуін қоя аладыма? Мен кей күндері ұйықтай алмай қиналғанда көршінің кірленін (тазигін) білдірмей әкетіп үшінші көшедегі ерлі зайыптылардың кереуетінің астына білдірмей қойып кетіп содан рахаттанып ұйықтаймын, мені кешіріңізші енді қайталамаймын деген екен. Сол екен уәжді сөзді шынайы айтып тұрғанын байқаған әкем ұстап келгендерге шығып ешқайсың індемендер болды ұрланғаның түгел болса түсінікпен қараңдар. Інім бала шағаңа еге бол, адал істе береке бар деген. Алдыма алғаш келдің енді жаман әрекетіңмен көрмейтін болайын деп шығарып салыпты. Содан кейін құрдастары үйге шайға кірсейші десе кешке келемін деп әзілдейді екен. Алайда құрдастары сол күндері таңға дейін ұйықтай алмай қалып қораға қарап жүретінбіз деп әзілдеп айтып жүрді. Міне адамның жүрегіне жол табу арқылы жазалау, қамап жазалаудан да ауыр екенін білген қазақ халқының менталитеті «Малым жанымның садағасы, жаным арымның садағасы» деген қағиданы берік ұстаған.

Қазақстан бүгінгі таңда «түрме тұрғындарын» қысқарту деген игі мақсатты көздей отырып, халықаралық тәжірибеге жүгінді. Бұл тілек адамды заңға бағынатын қоғамнан оқшаулау арқылы түзеуге болмайтындығы туралы тезистің негізділігін мойындаумен

байланысты. Сонымен қатар, өмір көрсеткендей, бас бостандығынан айыру жазасын кеңінен қолдану қоғамды қосымша қылмыстандыруға ғана әкелді.

Бас бостандығынан айыру жазасын өтеген әрбір адам үшін, түрме қалыбын санасына еріксіз сіңіреді. Сондықтан халықаралық тәжірибені зерделеу және тұтқындар санын азайтудың тиімді тетіктерін іздеу логикалық тұрғыдан ұлттық заңнамаға пробация сияқты кең таралған құқықтық институттың әкелінуіне және енгізу әрекетіне әкелді. Қазақстанда пробация қазіргі нысанында 2012 жылғы 15 ақпандағы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне пробация қызметі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданғаннан кейін пайда болды. Пробацияның дамуы қылмыстық-атқару жүйесінің 2011 жылы Әділет министрлігінен қайтадан Ішкі істер министрлігіне берілуімен ауысуымен байланысты бетбұрыс әсер етті. Бұл оқиға бастапқы сынақ үлгісіне елеулі түзетулер енгізді, оның жобасы кейбір ережелерді алып тастау арқылы жеңілдетілді. Нәтижесінде, осы кезеңде өкілеттіктері қысқартылған пробация қызметі құрылды. 2016 жылғы 30 желтоқсанда қабылданған «Пробация туралы» тәуелсіз Заң пробацияның қазақстандық моделіне белгілі бір жүйені береді, оның түрлерінің логикалық тізбегін құрады және негізгі ұйымдастырушылық ережелерді белгілейді. Пробацияның негізгі мақсаты бұрынғыдай әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету болып қала береді, енді ол тек сотталған және бұрын сотталғандарға ғана емес, күдіктілер мен айыпталушыларға да қатысты болады. Жалпы, заңды әзірлеушілер отандық пробация қызметін халықаралық стандарттарға жақындатуға елеулі қадамдар жасады. Ал, соған қарамастан, егер пробация туралы кең мағынада, яғни қызмет ретінде емес, құқықтық институт ретінде айтатын болсақ, онда сыртқы ұқсастыққа қарамастан, шетелдік және қазақстандық үлгілерді салыстырмалы талдау белгілі бір принципті айырмашылықтарды көрсетеді. Құқықтық мәліметтерге тоқталмай, біз оларды қамтуға тырысамыз. Ең маңызды айырмашылық пробацияның сипатында. Шетелдік заңнамада және құқық қолдану тәжірибесінде бұл мән сыртында жатыр. «Пробация» сөзі ағылшын тіліндегі «пробация» сөзінен шыққан және сөзбе-сөз аударғанда «сынау» дегенді білдіреді. Бұл бос сөз емес, тестілеу режимі бүкіл сынақты, оның барлық түрлерін қамтиды. Пробация идеясы қылмыскерге бас бостандығынан айырудан құтылу немесе жазасын жеңілдету мүмкіндігін беру арқылы, бірақ пробацияны сәтті аяқтаған жағдайда «түрмедегі халықты» азайту болып табылады. Бұл сынақ соттың оған жүктейтін міндеттері арқылы көрінеді: жәбірленушіге келтірілген зиянды өтеу және оған жария түрде кешірім сұрау, әлеуметтік маңызы бар объектілерде тегін жұмыс істеу, емдеуден өту, алкогольдік ішімдіктерді қолданбау, белгілі бір қызметпен айналысу немесе керісінше, белгілі бір пайдалы қызметпен айналысу, оқудан өту, белгілі бір орындарға немесе мекемелерге бармау, белгілі бір мекен-жайда тұру және белгілі бір уақытта үйден шықпау, шақырылған кезде пробация қызметіне хабарлау, т.б. Пробацияны қадағалау Біріккен Ұлттар Ұйымының 1990 жылғы 14 желтоқсандағы қамаумен байланысты емес шаралардың минималды стандартты ережелеріне (Токио ережелері) (Токио ережелері) сәйкес ерікті болып табылады. Кейбір елдерде сотталушының шартты мерзімге келісімі бойынша бас бостандығынан айыру қысқа мерзімді болып табылады, мысалы, АҚШ-тың Гавайи штатының соттары бастапқыда бас бостандығынан айыру және сынақ мерзімін белгілейді; Бұл тәсіл қылмыскердің өз бостандығын сақтауға, ал егер түрмеде болса, оны босатуды тездетуге деген табиғи ұмтылысына негізделген, сондықтан ол көптеген шектеулер мен міндеттерге келіседі. Енді сотталғанның жай ғана жаңа құқық бұзушылық жасамауы жеткіліксіз, одан белсенді оң әрекеттер талап етіледі, қажет болған жағдайда оған көмек көрсетіледі; Бұл әрекеттердің, дәлірек айтқанда, сынақтардың ерекшелігі неде? Батыс елдерінде «әрбір қылмыскер қоғам алдындағы борышын өтеуі керек» деген жалпы тезис бар. Сондықтан, онда қоғамдық жұмыстарды әлеуметтік маңызы бар объектілерге: қалалық саябақтарға, хоспистерге, қарттар үйлеріне, шіркеулерге және т.б. тағайындау кеңінен қолданылады. Мұндай жағдайларда әрбір сотталған адам, әсіресе таныстарымен, көршілерімен, достарымен, туыстарымен және т.б. кездессе, табиғи ұят сезімін бастан кешіреді. Бірақ жұмыстан бас тарту шартты жазаны бас бостандығынан айырумен алмастыруға әкеп соғады. Бұл өте күшті профилактикалық салдары бар сынақ элементтерінің бірі. Мәселен, 2016 жылғы 25 сәуірде Астанада «Қазақстандағы қылмыстық сот төрелігін жетілдіру» жобасы аясында өткен сарапшылық кеңесте жарияланған

еуропалық криминалистердің зерттеулерінің нәтижелеріне сәйкес, мұндай жұмысқа тартылғандар арасындағы қылмыстардың қайталануы жартысын құрайды. Басқа санаттағы сотталғандармен салыстырғанда пайызы төмен. Еуропалық пробация үлгілерінің тағы бір ерекшелігі қалпына келтіруші сот төрелігіне баса назар аудару болып табылады. Осыған байланысты Токио ережелері құқық бұзушылардың қоғам алдындағы жауапкершілік сезімін арттыруды негізгі мақсат ретінде көрсетеді. Құқық бұзушы келтірілген зиянды толығымен өтеп қана қоймай, жәбірленушіден көпшілік алдында кешірім сұрауға міндетті. Қоғам алдында кешірім сұрау өте маңызды болып саналады, өйткені ол қылмыскерде ұят сезімін тудырады және жәбірленушіді агрессияны азайтады. Сонымен қатар, бұл болашақта бұрын сотталған азаматтың қоғамға жанжалсыз оралуына ықпал етеді. Ал зорлық-зомбылық құрбандары үшін, шетелдік ғалымдардың пікірінше, көпшілік алдында кешірім сұрау қылмыскердің көзіне қарауға, жинақталған эмоцияларды тастауға және қорқыныштан арылуға мүмкіндік береді. Жалпы, қылмыскерлерді қоғамдық жазаға тарту, ұятқа қалдыру адамзаттың өзі сияқты ескілік. Бұл орта ғасырларда қазақтардың дала құқығында да болған. Өздеріңіз білетіндей, біздің ата-бабаларымыз арасындағы жазаның негізгі түрі айып (мал түріндегі өлшем бірлігі бар айыппұл) болғанымен, ең қорқынышты жаза – рудан жария түрде шығару саналған. Халықты менсінбеушілікпен байланысты болғанның бәрі өшпес ұят деп саналды, Қоғамдық ұяттан қорқу күшті ішкі байланыстарды тудырады. Қазақ халқында бұны бірақ ауыз сөзбен өлімнен ұят күшті деген үш сөзге сидырып жібереді.

Батыс өркениеті жазалаудың бұл элементінен бас тартпаса және қылмыскерлерді қала алаңында ортағасырлық келекелеуден қоғамдық жұмыстарға және халықтан кешірім сұрауға көшкен болса, онда біз олардың санасы өте тез толтырылатын колонияларға жасыруға тырысамыз одан түрме мәдениеті қалыптасып сол тұрғыда қоғамда өзін солай ұстауға тәрбиелейтін ортаның қалыптаспауына кім кепіл береді. Пробация режимі қылмыстық заңнаманы белгілі бір түзетуді талап етеді. Мысалы, Германияда қылмыстық жазаның негізгі түрлері – бас бостандығынан айыру және айыппұл да қосымша жаза – көлік жүргізуге тыйым салу; Қалғанының бәрі қауіпсіздік шаралары мен түзетулерге қатысты. Бұл шаралар өте алуан түрлі және сот олардың таңдауында шектелмей, оларды біріктіре алады, ең бастысы олар құқық бұзушыны қайта әлеуметтендіруге бағытталған. Мысалы, айыппұл, қоғамдық (қоғамдық) жұмыспен бас бостандығын шектеу бір мезгілде тағайындалуы мүмкін, бұл біздің Қылмыстық кодекстің шарттары бойынша мүмкін емес, өйткені олар жазаның дербес түрлері болып табылады және бөлек тағайындалады. Дәл әртүрлі міндеттер мен шектеулердің үйлесуі сотталған адамға көптеген қолайсыздықтар туғызады, бірақ бас бостандығынан айыру немесе оның мерзімін қысқарту үшін ол сынаққа, яғни пробацияға келіседі. Пробациялық бақылауда болу уақыты сотталған адамға және тиісінше оның барлық сот қаулыларын орындауына байланысты, мысалы, бастапқы белгіленген мерзімге қарамастан, талап арыз толық қанағаттандырылғанға дейін қысқартылуы немесе ұзартылуы мүмкін.

Пробация қызметіне, өз кезегінде, құқық бұзушының сот жүктеген міндеттерін орындауын қадағалау жүктеледі. Шетелдік пробация кезіндегі әлеуметтік, құқықтық және басқа да көмек, біздің тәжірибемізден айырмашылығы, соттың құқық бұзушыға жүктеген міндеттеріне көбірек бағытталған. Мысалы, егер сот жәбірленушіге жария түрде кешірім сұрау міндетін жүктеген болса, онда пробация қызметі мұндай татуластыруды ұйымдастыруға жәрдемдеседі. Немесе сот белгілі бір мерзімде келтірілген зиянды өтеуді міндеттеме ретінде анықтаса, онда құқық бұзушы бұл мәселені шешудің әртүрлі нұсқалары ұсынылады: жұмысқа орналасуға жәрдемдесуден бастап банктік несие алуға заңгерлік көмекке дейін.

Мысалы, егер сот жәбірленушіге жария түрде кешірім сұрау міндетін жүктеген болса, онда пробация қызметі мұндай татуластыруды ұйымдастыруға жәрдемдеседі немесе сот белгілі бір мерзімде келтірілген зиянды өтеуді міндеттеме ретінде анықтаса, онда құқық бұзушы бұл мәселені шешудің әртүрлі нұсқалары ұсынылады: жұмысқа орналасуға жәрдемдесуден бастап банктік несие алуға заңгерлік көмекке дейін.

Бұл ретте адамның мұндай көмектен дәлелді себепсіз бас тартуы автоматты түрде сот жүктеген міндеттерді орындаудан бас тарту болып табылады. Бұл адамның тестілеуден өте

алмағанын және пробацияның ауыстырылғанын немесе бас бостандығынан айырумен алмастырылуын білдіреді.

Жалпы пробация қызметінің түпкі мақсаты – жазаға тартылған адамның қателігін, мінін бетіне басу емес, орын алған қылмыстың себеп салдарын зерттеп, мүмкіндігінше сотталушының қайталап қылмыс жасамауы үшін оның әлеуметтік жағдайын, парасатын ақыл өресін дамыту арқылы еліміздің қымбат қазынасы екенін сезіндіріп жақсартуға психологиялық тұрғыдан көмек беру. Мемлекеттің экономикалық тұрғыда ысырапқа жол бермей тиімді жұмыс жүргізуінің алғы шарттары.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз 2022 жылғы толықтырулар мен өзгертулермен.
2. 2016 жылғы 30 желтоқсандағы №38-VI қабылданған Қазақстан Республикасының «Пробация туралы» Заңы.
3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексі 2014 жыл 04.07
4. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жыл 03.07
5. Қазақстан Республикасының Қылмыстық атқару кодексі 2014 ж 05.07.
6. Өзбекұлы С. «Абай және адам құқығы» Алматы 1995жыл.
7. «Қазақстан 2050» Стратегиясы
8. Шпекбаев А. 2014 жылғы 24.01. ОКҚ брифинктегі баяндамасы.
9. Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік құқығы.
10. Маймақов А. «Сақшылық өмір сабағы» оқу құралы – Алматы 2024 жылы
11. Практика применения пробации в зарубежных странах Тыныбеков Н.Т. <https://cyberleninka.ru/article/n/praktika-primeneniya-probatsii-v-zarubezhnyh-stranah?ysclid=lvxmmmnei5m195202405>
12. «Пробация қызметінің қоғамға тиімділігі» Бибігүл Қанатбаева. <https://egemen.kz/article/220794-probatsiya-qyzmetininh-qoghamgha-tiimdiligi?ysclid=lvxmnx02wo592085192>
13. «Сущность института пробации в зарубежных странах» А. Степенко, Ф. Васильченко. <https://na-journal.ru/5-2022-pravo-obshchestvo/3682-sushchnost-instituta-probaciivzarubezhnyhstranah?ysclid=lvxmp0em6e331152854>



МАРАТ АЙГУЛЬ МАРАТОВНА

профессор кафедры уголовного права и криминологии
Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова

ЗАРУБЕЖНЫЕ АСПЕКТЫ ИНСТИТУТА ПРОБАЦИИ

Институт пробации существует не так давно в нашем государстве. Имеет свои специфические: сущность, свойства, особенности.

В Законе Республики Казахстан «О пробации», дается следующее его определение: пробация - это система видов деятельности и индивидуально определяемых мер контрольного и социально-правового характера, направленных на коррекцию поведения лиц, категории которых определены, для предупреждения совершения ими новых уголовных правонарушений [1].

По мнению М.Р. Гета: «Пробация в широком смысле понимается как форма социально-правового контроля, объединяющая меры воспитательного воздействия на преступников, находящихся на свободе в условиях испытания» [2, с. 4].

Интеграция Казахстана в международное правовое сообщество, присоединение к основным международным правовым актам, защищающим права осужденных, гуманизация уголовного законодательства Республики Казахстан являются основными факторами развития института пробации в государстве. Однако, успешная правоприменительная практика в сфере пробации возможна лишь в случае четкой правовой регламентации данного института в отечественном законодательстве.

Институт пробации положительно закрепился во многих странах, в связи с чем, возникла необходимость изучить его некоторые зарубежные аспекты.

Так, к примеру, в Великобритании служба пробации включается в работу с момента, когда правонарушитель попал в полицию, с сопровождением его затем на суде и после. Главная задача пробации - помочь преступнику вернуться к нормальной жизни. Сотрудники службы пробации готовят рекомендации суду, чтобы судьям было легче вынести справедливый приговор. Понятно, что суд не всегда соглашается с рекомендациями. По статистике, в 70 случаях из 100 мировой суд принимает решение, которое советует ему служба пробации. Вышестоящий Королевский суд не соглашается чаще - примерно в 50 случаях из 100 [3, с. 40-46].

В США существует 885 служб пробации для взрослых и столько же для несовершеннолетних. Все службы пробации независимо от уровня (штат, округ, город) находятся в двойном подчинении. Общий контроль за их деятельностью осуществляет Административный офис при Верховном суде США, через свой отдел пробации, а непосредственное руководство - местные суды, подразделения службы пробации созданы на различных уровнях (штат, округ, город), однако наиболее общей является служба на уровне округа. Американский чиновник службы пробации при осуществлении надзора за поведением подопечного одновременно является и полицейским, и патронажным служащим. В случае допущения нарушения условий пробации или условного

осуждения он может арестовать поднадзорного без соответствующего ордера. Здесь распространена «почтовая» пробация: осужденный один раз в месяц посылает открытку, сообщая о своей жизни и произошедших изменениях, поэтому такой надзор часто является номинальным и даже формальным. Также достаточно популярен «механизм телефонных роботов», используемый в целях осуществления всестороннего контроля над жизнедеятельностью испытуемых. Суть такого способа контроля, заключается в периодическом поступлении на домашний номер телефона осужденного звонков центрального компьютера по бессистемному графику. В процессе таких телефонных переговоров лицам, находящимся под надзором, задаются различные вопросы, полученные ответы записываются в память компьютера, а - затем изучаются и анализируются сотрудниками службы пробации.

Кроме всего, с 1982 года в США стала широко практиковаться пробация с интенсивным надзором. Интенсивный надзор характеризуется как «более жесткий», требующий высокого уровня вовлеченности, осужденного в процесс собственного исправления. Наряду с ограничениями, на поднадзорного возлагаются определенные обязанности: осуществить реституцию (возместить ущерб) потерпевшему, оплатить стоимость проведенного контроля, периодически проходить тестирование, выполнять определенные общественные работы и (или) участвовать в принудительных образовательных программах и др. Статистические данные свидетельствуют о том, что в США количество поднадзорных службы пробации за последние 10 лет увеличилось на 64%. [4, с. 45].

Следующая страна с положительным опытом в исследуемой области – Швеция. Где с 1998 года функционирует единая Служба тюрем и пробации. Помимо центрального аппарата служба осуществляет управленческие функции при помощи пяти региональных управлений. В свою очередь им подчиняются 36 местных административных отделений, в рамках территории каждого из которых находятся, как правило, тюрьма, следственный изолятор и служба пробации. Всего в Швеции 35 тюрем, 31 пробационный отдел и 25 мест предварительного заключения па 3 000 человек» В стране широко распространена практика привлечения к осуществлению функций надзора волонтеров, что позволяет штатным инспекторам службы уделять больше внимания самой сложной категории-осужденных. Средняя нагрузка одного инспектора составляет 25 человек. Общий годовой бюджет Службы тюрем и пробации более пяти млн. крон, при этом на нужды службы пробации выделяется около 25% бюджетных средств.

Служба пробации исполняет наказания в отношении условно-осужденных, осужденных к пробации (всех видов), осужденных к обязательным работам, а также осуществляет контроль за досрочно освобожденными от отбывания наказания. При исполнении пробации с интенсивным надзором сотрудник службы совместно с поднадзорным разрабатывает расписание его повседневной жизни (время ухода на работу и возвращения с работы, время прогулки с ребенком или с собакой, время посещения магазинов и т.д.). Этот график, должен неуклонно соблюдаться поднадзорным, и все свои незапланированные перемещения он обязан согласовывать с инспектором службы. [5, с. 59].

Отличилась особенностями пробации и Финляндия, где с августа 2001 года в составе Департамента уголовной политики Министерства юстиции стало действовать Агентство уголовных наказаний, одним из отделов которого является служба по уголовному надзору. Служба по уголовному надзору включает 21 районное управление и 11 местных отделений. Служба исполняет такие виды наказаний, как условное осуждение, общественные работы, надзор за несовершеннолетними (аналог пробации), а также осуществляет надзор за лицами, освобожденными от отбывания наказания условно-досрочно. В задачу инспектора входит контроль поведения поднадзорных показания им социальной поддержки [6, с. 212-218].

Небезынтересна своими особенностями пробация в Дании. В 1973 году была образована Государственная служба, объединяющая в себе функции службы тюрем и службы уголовного надзора. Служба тюрем и надзора является агентством в составе Министерства юстиции. В структуре агентства функционирует Управление тюрем и надзора, которое возглавляет генеральный директор. В его подчинении находятся 51 тюрьма, 23 местных центра по надзору, 7 хостелов и Центр подготовки сотрудников Службы тюрем и уголовного надзора. Общая численность персонала службы составляет около 4100 человек, в то же время в местных центрах по

надзору в 2000 году было занято всего около 350 штатных сотрудников. В основном это социальные работники и административный персонал. В штат службы входят: ведущие, старшие и рядовые инспектора службы, а также служащие, выполняющие административно-техническую работу. Надзорная служба в своей деятельности широко использует помощь волонтеров. Около 95% инспекторов, но надзору являются профессиональными социальными работниками, обладающими знаниями социальной политики, социологии, психологии, права социального обеспечения, гражданского права, уголовного права, криминологии, медицины. Средний возраст сотрудника службы составляет 44 года: 20% инспекторов службы принадлежат к возрастной группе до 40 лет, 40% – от 40 до 49 лет, и 40% – более 50 лет.

В ведении Службы уголовного надзора Дании находится и семь хостелов на 167 человек. В 2000 году штат этих учреждений составлял 80 сотрудников, которые также являются преимущественно социальными работниками и педагогами: Основная функция хостелов заключается в предоставлении лицам, в них содержащимся, социальной и педагогической помощи, которая может позволить им по возвращении домой вести нормальный образ жизни. Целевая группа этих учреждений – осужденные, помещенные под надзор (часть - в связи с необходимостью условий особой опеки и содержания), и осужденные, отбывшие заключительную часть срока лишения свободы [6, с. 180-191].

Хотелось отметить, что одной из важнейших составляющих деятельности службы пробации во всех развитых странах – это не только сотрудничество с государственными учреждениями и органами местного самоуправления, но и с частными лицами, общественностью, а именно: с добровольцами (волонтерами) для оказания содействия в социальной адаптации поднадзорных. Законодательная регламентация института пробации имеет широкое применение в мировом сообществе и для достижения поставленных целей и эффективного использования государственных ресурсов службы пробации в своей деятельности наделяются полномочиями по:

- предоставлению суду досудебного донесения (доклада, отчета) о личности обвиняемого или подсудимого, содержащее резюме личных качеств обвиняемого или подсудимого и данные о его социальном положении, а также заключение, касающееся выбора возлагаемых на осужденного уголовного наказания или испытательного срока и пробационных обязанностей; досудебное донесение состоит из фактов биографии обвиняемого или подсудимого и социально-психологического прогноза;
- оказанию помощи лицам, освобожденным из мест лишения свободы;
- осуществлению программ коррекции социального поведения поднадзорных лиц;
- организации процесса примирения между преступником и жертвой преступления (институт медиации);
- осуществлению надзора за лицами, условно освобожденными от уголовной ответственности, условно осужденными с оказанием им необходимой помощи;
- представлению в суд периодических донесений о поднадзорном, содержащих обзор исполнения приговора и информацию о его поведении;
- контролю за несовершеннолетними, к которым применены воспитательные меры воздействия, оказание им помощи в социальной интеграции;
- по взаимодействию с общественностью.

Особое внимание заслуживает сотрудничество с частными лицами (волонтерами – добровольцами) и общественными неправительственными организациями для оказания содействия в социальной адаптации поднадзорных. Этой характерной особенностью исполнения пробации отличилась Америка, где наблюдается довольно широкое привлечение к осуществлению надзора граждан добровольцев. Так, Н.С. Тимашев отмечает, что «всю американскую жизнь определяет одна отличительная особенность: сравнительная слабость государственного начала и, в соответствии с этим, сила начала общественного, что объясняется историческими условиями образования великого северо-американского союза. В деле борьбы с преступностью общество в Америке играет гораздо большую роль, нежели где бы то ни было» [7, с. 60-61].

В США добровольное участие граждан в осуществлении пробации закреплено законодательно. Так, 19 января 1968 года в штате Флорида было принято первое в стране положение, предусматривающее привлечение граждан к осуществлению надзора за лицами, подвергнутыми

режиму probation и освобожденными условно досрочно из исправительных учреждений штата. Позднее аналогичные положения были приняты и в ряде других штатах. По свидетельству директора американского национального информационного центра по привлечению граждан к деятельности судов, к осуществлению надзора привлекается большое количество добровольцев, еще в 70-е годы их количество превышало 50 тысяч человек. В некоторых штатах США общественные организации берут на себя до 98 % нагрузки инспекторов службы по оказанию помощи осужденным в ресоциализации [8, с. 86].

В этом плане также показателен пример Японии, где с 1977 года проводятся ежегодные компании по защите общества от преступности. Эти компании призваны объединить население в противостоянии криминальным явлениям, способствовать воспитанию в людях чувства сопричастности в деле борьбы с правонарушениями. Подобная сопричастность японского общества к проблемам предупреждения преступности проявляется в частности в том, что практически вся деятельность службы защитного надзора по контролю за условно осужденными осуществляется силами добровольных помощников. Соотношение штатных сотрудников службы и добровольцев весьма показательно: 876 человек работают на постоянной профессиональной основе, а число добровольных помощников составляет примерно 47 тысяч человек [9, с. 140].

Значимость привлечения к данной работе общественности и добровольцев специально подчеркивается в Минимальных стандартных правилах ООН в отношении мер, не связанных с тюремным заключением (Токийские правила). Так, согласно п.п. 17-19 Правил следует поощрять участие общественности, поскольку в нем заложены большие возможности и поскольку оно является одним из важнейших факторов укрепления связей между правонарушителями, в отношении которых приняты меры, не связанные с тюремным заключением, и с их семьями и обществом. При этом указывается, что добровольцы тщательно подбираются и принимаются на работу с учетом их склонностей и интереса к данной работе. Они проходят должную подготовку для выполнения их конкретных обязанностей, и им предоставляется возможность обращаться за помощью и советом к компетентному органу и получать у него консультации. Добровольцы страхуются против несчастного случая, телесного повреждения и общественной ответственности при исполнении своих обязанностей. Им возмещаются дозволенные расходы, которые они несут при выполнении своей работы [10].

Участие гражданского общества позволило быкратно повысить эффективность работы по осуществлению надзора и ресоциализации поднадзорных лиц, находящихся вне пенитенциарных учреждений, полагали бы желательным более детально изучить данный международный опыт и использовать его в Казахстане, внося соответствующие изменения и дополнения в действующее законодательство. Кроме того, считали бы необходимым предусмотреть ежегодные гранты для неправительственных организаций, осуществляющих свою деятельность в данной сфере.

Опыт зарубежных стран по применению института probation показывает, что он эффективен в противодействии общей преступности, воздействует на снижение повторной преступности, ограничивает дальнейшую криминализацию личности преступника и активно способствует уменьшению «тюремного населения», что сокращает расходы на содержание пенитенциарной системы государства.

Литература

1. Закон Республики Казахстан от 30 декабря 2016 года №38-VI «О probation» // ИС ПА-РАГРАФ
2. Гета М.Р. Концептуальная организационно-правовая модель probation в Республике Казахстан: аналитическая записка, подготовленная Центром исследования правовой политики при поддержке Института Открытого Общества (Open Society Institute). – Алматы, 2011.
3. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии). Сборник законодательных материалов. /Под ред. И.Д. Козочкина. – М.: Изд. «Зерцало», 2001.

4. Хуторская, Н.Б. Организация и деятельность службы пробации за рубежом /Альтернативы тюремному заключению в Российской Федерации, Материалы международной конференции. – М.: PRI, 2001.
5. Дворянсков Р.В., Сергеева В.В., Баталиев Д.Е. Применение альтернативных видов наказания в Западной Европе, США и России (сравнительно-правовое исследование). – М.: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», PRI. 2004.
6. Обзор законодательства скандинавских и балтийских стран по службе пробации (уголовному надзору). Серия «Права человека», СПб., 2005.
7. Тимашев Н.С. Условное осуждение. - СПб: Тип. – М., Кварц, 1914. // Интернет ресурс:http://modernlib.ru/books/ns_timashev/uslovnnoe_osuzhdenie/
8. Стручков Н.А., Майоров В.В. Законодательство об исполнении уголовного наказания в зарубежных социалистических странах. Выпуск 2. – М. Академия МВД СССР, 1978. – С. 88.
9. Узда К. Преступность и криминология в современной Японии – М.; Прогресс, 1989. – 256с.// Интернет ресурс: http://www.juristlib.ru/book_6344.html
10. Материалы международной научно-практической конференции // Вместо тюрем – пробация и электронные браслеты // Генеральная Прокуратура Республики Казахстан. – Астана, 28 марта 2013г.



НУРАБАЕВА САНДУГАШ НУРГЕЛДЫЕВНА

Алматы қаласы заң колледжінің арнайы пәндер оқытушысы з.ғ.м.

**ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ПРОБАЦИЯ ИНСТИТУТЫНЫҢ
ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ДАМУ ҮРДІСІ**

Қазақстан Республикасында пробация қылмыстық саясатты ізгілендірудің аса маңызды факторына айналып қана қоймай, бас бостандығынан айыру түріндегі жазаның баламалары арасында жетекші орынға ие болды. Пробация институты қазақстандық қоғам үшін маңызды әлеуметтік-саяси мәнге ие болады. Орталық Азия мемлекеттерінің құқықтық дамуына сенімді түрде жол ашатын заманауи пробацияны қарастыра отырып, бұл құқықтық институтты әртүрлі өлшемдерде көруге болатындығын атап өтпесек болмайды. Пробация институты негізінен алғанда балама пенитенциарлық емес санкция ретінде, сонымен қатар, сотталғандарды қайта әлеуметтендіру құралдарының кешені ретінде, сондай-ақ, әлеуметтік-құқықтық бақылау нысаны ретінде қарастырылады. Заң ғылымы әдебиеттерінде бұл ұғымның классикалық пробация негізінде ерекше құқықтық институт ретінде пайда болып, бас бостандығынан айыру түріндегі жазаның ең маңызды баламасы ретінде дамып, XX-XXI ғасырлар тоғысында қылмыскерлерді әлеуметтендірудің жүйелі моделі ретінде түрлендірілгенін дұрыс атап көрсетеді [1, 98-99 б.]. Пробацияның мұндай өзгеруі оның заңды сипатына, пробация механизмінде тікелей үйлесетін бақылау мен әлеуметтік көмектің ерекшеліктеріне жүгіну қажеттілігін тудырады.

Осылайша, 1939 жылы АҚШ Әділет министрлігінің шолуында қылмыстық-құқықтық ықпал етудің мақсаттары болып табылатындығына назар аударылған. Пробация адамды әлеуметтік тұрғыда қолайсыз түрме атмосферасына орналастыру арқылы қарастырылса, қол жеткізу ықтималдығы жоғарырақ болады делінген [2, 447 б.]. Осылайша, әлемде пробацияның өте кең таралуы әртүрлі мемлекеттердегі қоғамның моральдық және әлеуметтік-экономикалық тұрғыда бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны қолданбай, қылмыстардың неғұрлым тиімді алдын алуға ұмтылуынан туындады. Сонымен, 2015 жылы Қазақстан Республикасының жаңа қылмыстық және қылмыстық-атқару кодекстері әрекет ете бастады, онда Орталық Азия аймағы елдерінің ішінде алғаш рет пробация институты бекітілді. Осылайша, пробацияның доктриналық моделінен бас бостандығынан айырудың осы баламасының нормативтік-құқықтық құрылысына көшу жүзеге асырыла бастады.

Қазіргі таңда 2016 жылғы 30 желтоқсанда «Пробация туралы» заңнамасы әрекет етіп тұр [3]. Осы заңнамалық актіде пробация қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін санаттары заңмен айқындалған адамдардың мінез-құлқын түзетуге бағытталған, олардың алдын алу мақсатында бақылау және әлеуметтік-құқықтық сипаттағы қызмет пен жеке айқындалған

шаралар жүйесі екендігі атап өтілген. Заң шығарушы пробацияның негізгі мақсатын қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге көмектесу деп жариялады. Біздің ойымызша, қоғамның қауіпсіздігін қамтамасыз ету десе жақсырақ болар еді, өйткені «қоғамдық қауіпсіздік» термині қылмыстық-құқықтық қорғау объектілерінің бірінің атауын білдіреді. Яғни, басқа объектілер, мысалы, мүлік, жеке тұлға, экономикалық қызмет пробация мақсаттары үшін ештеңені білдірмейді ме? – деген сұрақ туындайды. Осы орайда, заң шығарушы бұл мақсаттарды негізсіз тарылып жіберді. Аталған іс-әрекет, әрине, дұрыс емес деп саналады деп ойлаймыз.

«Пробация туралы» ҚР Заңында оның қағидаттары, пробациялық бақылау адресаттары келтірілген, «пробация пробациялық бақылау және пробация қызметінде есепте тұрған адамдарға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету нысандарында жүзеге асырылады, - деп көзделген (Заңның 5-бабының 1-бөлігі) [3]. Сотталғандарды қайта әлеуметтендіруге көмек көрсету үшін жағдай жасауда көрініс тапқан пробация доминанты Қазақстан Республикасының қаралып отырған заңында өзінің көрінісін алғанын атап өткен жөн. Алайда, осы нормативтік құқықтық актіде қандай да бір себептермен пробациялық бақылау субъектілерінің қатарында пробация қызметімен қатар полиция қызметкерлері көрсетілгені таң қалдырады (Заңның 5-бабының 2-бөлігі) [3].

Бірақ олардың құқық қорғау қызметінде мүлдем басқа міндеттері бар. Полиция қылмыстарды ашады, олардың жасалуын тоқтатады, құқық бұзушыларды ұстайды. Құқықтық мәжбүрлеу шаралары оның функцияларын жүзеге асыру процесінде маңызды орын алады. Пробация қызметі құқық бұзушыларды қайта әлеуметтендіруге жәрдемдесу өкілеттігін іске асырады.

Әрине, оның қызметінде мәжбүрлеу де қолданылады, бірақ оның көлемі өте аз және негізінен сотталғандардың пробация шарттарын сақтауын бақылауға және оның заңдық шектеулерінен жалтарудың жолын кесуге қатысты. Пробация қызметінің негізгі миссиясы қадағалаудағы адамдарға әлеуметтік және басқа да көмек көрсету болып табылады, оның алғы шарты пробация қызметкерлері мен олардың «клиенттері» арасындағы сенім болып табылады. Мұндай сенім полиция қызметкерлері мен қылмыскерлер арасында әрқашан болуы екіталай. Пробацияның әлемдік тәжірибесі полицияға қатысты пробациялық бақылаудың өкілеттіктерін қарастырмай, полиция мен пробация қызметінің функцияларын айтарлықтай айқын ажырататынын атап өтейік. Мұндай өкілеттіктердің берілуі қылмысты ашатын мемлекеттік органдар бір мезгілде олардың жасалуына кінәлілерді бақылайтын немесе жазаны жүзеге асыратын жағдайдан айтарлықтай ерекшеленбейді. Полиция пробация қызметіне көмек көрсететін орган бола алады. Мысалы, пробациялық бақылаудан қасақана жалтарған адамдарды іздестіру немесе сотталғандардың болуына тыйым салынған орындарға барған кезде пробация қызметкерлерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша қызметтер атқарады. Дегенмен, ол да көмек болып табылады. Полицияға сотталғандарға қатысты бақылау және әлеуметтендіру өкілеттіктерін беру, біздің ойымызша, орынсыз және оның міндеттеріне қайшы келеді.

Сонымен қатар, екіншіше орай, сотталғандарды қайта әлеуметтендіру бағдарламаларын құрудың және кейіннен қолданудың ұйымдастырушылық-құқықтық механизмі заңда көрсетілмеген. Заң шығарушы сотқа дейінгі баяндамаға егжей-тегжейлі назар аударды, бірақ іс жүзінде әлеуметтендіру бағдарламаларын елемеді, оларды жүзеге асыру үшін сотқа дейінгі баяндама көп жағдайда дайындалуда. Пробация органдарының қызметкерлері осындай бағдарламалардың түрлері мен мазмұнын, оларды әзірлеу негіздері мен тәртібін және іске асыру нысандарын нақты түсінуі керек болып табылады. Соған қарамастан, пробацияны құқықтық реттеудегі белгілі бір кемшіліктерге қарамастан, ол Қазақстан Республикасының Қылмыстық және қылмыстық-атқару саясатын ізгілендірудің маңызды факторына айналды. Бұл ретте 2020 жылғы сәуірде бас бостандығынан айыру орындарындағы сотталғандардың үлес салмағы 23 мың 544 адамды құрады. Осылайша, пробация органдарының бақылауындағы адамдардың саны пенитенциарлық мекемелерде ұсталған тұтқындардың санынан едәуір асып түсті. Бас бостандығынан айыруға балама ретінде пробация Қазақстан Республикасының қылмыстық-атқару жүйесінде айқын көшбасшыға айналды, бас бостандығынан айыру жазасына (бас

бостандығынан айыруға) баламалы қылмыстық емес санкциялардың сөзсіз басым болуына негіз құрады деп айтуға болады. Бұл Қазақстандағы ұлттық пробация тәжірибесінің өте маңызды жетістігі болып табылады, оған «түрмедегі халықты» қысқартуға бет алған басқа заманауи мемлекеттерде назар аудару керек деп есептейміз.

Бұл тәжірибенің бірегейлігінің белгілері пробацияны құқықтық реттеудің синхрондылығы, халықаралық құқықтық актілердің ұсынымдарын ескеруге және өзінің құқықтық дәстүрі мен практикасының үздік жетістіктерін сақтауға ұмтылу болды. Қазақстан Республикасы пробация жүйесі жұмыс істейтін Орталық Азия өңіріндегі алғашқы мемлекет болды, ал оның құқықтық негіздері заңнамалық деңгейде қамтамасыз етілді. Алайда, пробация қазақстандық қоғамға қылмысқа қарсы күресте тиімділіктің жемісін беруі үшін заң ғылымында бар тәжірибені ескеретін және пробацияны құқықтық реттеуді жетілдіру жолдарын іздеуге мүмкіндік беретін оның парадигмасын одан әрі доктриналық тұрғыдан түсінуді қажет етеді. Осы орайда бас бостандығынан айыру органдарының қызметкерлері мен пробация қызметкерлері жүргізіп жатқан жұмыстардың мақсаты – адамдарды қоғамға қайта бейімдеу, қайталанатын қылмыстардың алдын алу болып табылады. Бұл екі ұйымның бір мақсат жолында бірігіп жұмыс істеуі өте маңызды болып табылады. Бұл динамикаға бір жерде бірлескен оқу арқылы қол жеткізуге болады [4, 25 б.].

Пробация институты қазақ қоғамы үшін маңызды қоғамдық-саяси мәнге ие болуда. Пробацияның өте маңызды мақсаты – қылмыстардың қайталануының алдын алу және жеке қылмыстың алдын алу құралдарының бірі ретінде танылуы болып табылады. Пробацияның міндеттері қадағалауды пайдалана отырып, жазаның орындалуын қамтамасыз ету, сотталғандарды түзеу (қоғамға қайтару) процесіне жәрдемдесу және қылмыстың алдын алу болып табылады.

Өз қызметінің мәселелерін шешу үшін пробация жүйесі әртүрлі құқық қорғау қозғалыстарын, баспасөзді, теледидарды, заңсыз мінез-құлықтың алдын алу жөніндегі үкіметтік емес әйелдер мен жастар бірлестіктерін, виктимологиялық қоғамдарды, шіркеуді бірлескен жұмысқа тартады.

Халықаралық пробация тәжірибесінің ең маңызды жетістігі сотталғандар мен балама жаза түрлеріне сотталғандардың арақатынасының өзгеруі АҚШ-та 29,6% және 70,4%, ЕО елдерінде 20% және 80%; Германия әдетте 10% - 90% деңгейінде болды. Шетел мемлекеттерінің жоғарыда аталған арақатынасты ұстануына мүмкіндік беретін себептер сот тәжірибесінде жазаның баламалы түрлерінің белгіленген басымдығы да, заңнаманың икемділігі де болып табылады. Мысалы, Берлин соттары 20% жағдайда ғана түрме жазасын тағайындайды, бірақ сотталғандардың жартысынан азы бұл жазаны өтейді. Америка Құрама Штаттарында түрмеге жіберілгендердің шамамен 20% (кейбір штаттарда 40% дейін) бастапқыда неғұрлым жеңіл жаза тағайындалған және пробация қызметінің бақылауымен босатылғандар болып табылады. Бірақ өздерінің кінәсінен олар қадағалауда болу шарттарын бұзып, сот белгілеген міндеттерді орындамаған, сол арқылы сынақтан өтпеген, ал сот пробация қызметінің ұсынысы бойынша олардың бастапқы үкімін бас бостандығынан айыру жазасымен ауыстырған. Мұның бәрінің негізгі мәні сот билігінің өкілі болып табылатын мемлекет қылмыстық заңның икемділігінің арқасында қоғамға қауіп төндірмейтін және қылмыстың салдарынан ауыр зардаптарға ұшырамаған көптеген қылмыскерлерге белгілі бір талаптарды орындаған жағдайда бас бостандығынан айырудан құтылуға мүмкіндік береді [5, 11 б.].

Бүгінгі таңда әрбір мемлекет өзінің экономикалық жағдайына, қылмыстың криминогендік жағдайына және бас бостандығынан айыру орындарында отырған сотталғандардың айтарлықтай санына байланысты шет мемлекеттер тәжірибесінің негізгі оң нәтижелерін өзінің қылмыстық-атқару жүйесіне толықтай енгізе алмайды. Мемлекеттер пенитенциарлық мәселелер бойынша халықаралық келісімдер жасай отырып, тиісті халықаралық ережелерді ұлттық тәжірибеде қолдану үшін әмбебап стандарттарды әзірлеуге, содан кейін оларды өз заңнамаларында бекітуге ұмтылады. Түзеу мекемелеріндегі, бас бостандығынан айыру орындарындағы сотталғандар санының қазіргі тұрақты үрдісі және

жүргізіліп жатқан қылмыстық және қылмыстық заңнаманы ізгілендіру саясаты Қазақстан Республикасына халықаралық құжаттардың негізгі ережелерін болашақта табысты іске асыруға мүмкіндік береді.

Әдебиет

1. Гета М.Р. Концептуальная организационно-правовая модель пробации в Республике Казахстан // Ежегодник Центра исследований правовой политики. – Варшава, 2011. – С. 98-99.
2. Attorney general's survey of release procedures. Vol. II, Probation. Washington, 1939.
3. Закон Республики Казахстан О пробации от 30 декабря 2016 года №38-VI ЗРК. URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1600000038/z38_1.htm (дата обращения: 20.03.2024)
4. Рахимбердин К.Х. Гражданское общество Казахстана и его роль в гуманизации уголовной политики. – Усть-Каменогорск: – Либриус, 2010. – С. 218
5. Кыстаубаева А.Б. Институт пробации: современное состояние и перспективы развития в Республике Казахстан: дисс... д-ра философии PhD. Нур-Султан, 2019. – С. 161
6. Шнарбаев Б.К., Мизанбаев А.Е. Пробация в Казахстане: исполнение наказания и осуществление пробационного контроля (теоретические и практические аспекты). Костанай; Костанайский филиал ФГБОУ ВПО «Челябинский государственный университет», 2016. – 136 б.



СЕЙЛХАНОВА САЙДА АЙДАРБЕКОВНА

начальник кафедры уголовного права и криминологии Алматинской академии МВД
Республики Казахстан им. М. Есбулатова, к.ю.н., полковник полиции

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНСТИТУТА ПРОБАЦИИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Институт пробации является важным элементом уголовно-правовой системы, направленным на социальную реабилитацию осужденных и предупреждение рецидива преступлений. Однако современные вызовы и изменения в обществе требуют постоянного совершенствования данного института для эффективного выполнения его функций.

В соответствии с Законом Республики Казахстан «О пробации» от 30 декабря 2016 года, под пробацией понимается система видов деятельности и индивидуально определяемых мер контрольного и социально-правового характера, направленных на коррекцию поведения лиц, категории которых определены законом, для предупреждения совершения ими уголовных правонарушений [1].

Указанный закон придает казахстанской модели пробации определенную систему, выстраивает логическую цепочку из ее разновидностей, закладывает ее ключевые организационные положения. Главной сущностью пробации неизменно остается оказание социально-правовой помощи, которая теперь будет распространяться не только на осужденных и бывших осужденных, но и на подозреваемых и обвиняемых, что служит серьезным достижением по приближению национальной модели службы пробации к существующим международным стандартам.

Как отмечается в Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года, утвержденной в 2021г., актуальным остается повышение организационно-правового статуса службы пробации и его сотрудников посредством обеспечения самостоятельности пробации от тюремной службы и выделения отдельной целевой подпрограммы финансирования [2].

В указанном документе предусмотрена также необходимость пересмотра подходов к реализации пенитенциарной пробации, т.е. ресоциализации лиц, отбывающих наказание в виде лишения свободы в учреждениях уголовно-исполнительной системы (УИС) (пенитенциарной системы), на основе учета международного передового опыта, направленного на развитие личных и гибких навыков, через привлечение представителей гражданского общества.

Система организации эффективного взаимодействия служб пробаций и учреждений УИС с местными исполнительными органами для разрешения вопросов, связанных с отбыванием наказания осужденными, нуждается в более четком и подробном законодательном урегулировании.

Институт пробации можно рассматривать в качестве новой, находящейся в стадии формирования и развития формы реализации норм уголовного и уголовно-исполнительного права для казахстанской правовой системы [3, с. 32-33].

Основные проблемы института пробации

1. Недостаточная эффективность мер пробации: существующие методы и инструменты пробации не всегда обеспечивают достаточный уровень социальной адаптации осужденных и предотвращения их повторной преступной деятельности.

2. Ограниченные ресурсы и кадры: недостаток финансирования и квалифицированных специалистов в области пробации снижают эффективность работы данного института. Сложилось в большей степени военизированные методы и стили осуществления пробационных механизмов.

3. Необходимость адаптации к новым вызовам: изменения в социальной структуре, рост криминальности определенных групп населения, а также технологические изменения требуют пересмотра подходов к пробации.

Пути совершенствования института пробации

1. Расширение ассортимента мер пробации: разработка новых программ и методик, направленных на эффективное воздействие на осужденных и их реабилитацию.

2. Повышение квалификации персонала: обучение и подготовка специалистов по пробации для более эффективного выполнения их профессиональных обязанностей.

3. Использование информационных технологий: внедрение современных ИТ-решений для автоматизации процессов учета и мониторинга осужденных, а также анализа эффективности программ пробации.

4. Сотрудничество с другими институтами и организациями: установление партнерских отношений с органами социальной защиты, образовательными учреждениями, предприятиями и другими структурами для комплексного подхода к реабилитации осужденных.

По мнению Гета М.Р., модель пробации предполагает широкое участие гражданского общества в системе пробации, формами которого выступают «добровольчество» (деятельность общественных помощников службы пробации) и привлечение различных негосударственных социальных институтов (НПО, благотворительных фондов, религиозных организаций, учреждений образования и других структур гражданского общества) [4].

Следует отметить, что в Концепции развития гражданского общества в Республике Казахстан от 2020 г. никак не затрагиваются аспекты пробации [5].

Такое обстоятельство следует расценивать как существенный пробел в проведении концептуального видения проблемы пробации, предполагающей широкое участие общественности в системе пробационных мер.

Это связано с тем, что особо важное значение имеет организация исправительных работ лиц, совершивших преступление, без отрыва их от общества, семьи, в тесном взаимодействии с широкой общественностью.

Достаточно интересна позиция в данном контексте Ю.В. Хамраева, который полагает, что контроль за лицами, освобожденными от отбывания наказания может осуществляться и со стороны некоммерческих организаций, общественных и религиозных объединений, трудовых или иных коллективов, учреждений, организаций, отдельных граждан по месту жительства, работы, учебы (общественный контроль) в соответствии с действующим законодательством [6.]

Б.К. Шнарбаев полагает, что использование института пробации в уголовно-исполнительной системе потребует значительного совершенствования законодательства и практики применения мер, направленных на гуманизацию уголовных наказаний и использование службы пробации с целью повышения эффективности и результативности процесса исполнения наказаний, не связанных с лишением свободы, приведения данного вида правоохранительной деятельности в соответствии с целями правового регулирования и потребностями общества [7, с. 273].

По его мнению, наиболее действенной мерой, способствующей внедрению института пробации, является обеспечение обучения работников службы пробации исключительно на невоенных принципах.

По мнению специалистов, целесообразно применять последовательный подход к обучению для недавно принятых инспекторов, а также систематически повышать уровень квалификации для сотрудников системы пробации [7, с. 274].

В научных трудах казахстанских исследователей акцентируется внимание на необходимость принятия мер по представлению положения сотрудника службы пробации в качестве правомерного участника уголовного процесса и внесению в уголовное судопроизводство процессуальной значимости досудебного доклада [8, с. 90; 9, с. 83].

Основная задача заключается в том, чтобы повысить уровень применения пробации на стадии досудебного производства при расследовании уголовных дел, включая меры закрепления статуса сотрудника службы пробации в нормах национального уголовно-процессуального законодательства в качестве иных лиц, участвующих в судебном разбирательстве.

Следует отметить, что основную долю лиц, находящихся под пробационным контролем, составляют тюремное население и освободившиеся из мест лишения свободы. В отношении таких лиц пробация осуществляется как мера ресоциализации, социальной адаптации и коррекция их поведения с целью предупреждения новых преступлений [10, с. 34].

Казахстанский автор Е.А. Саламатов, рассматривая особенности пробации в зарубежных странах указывает, что в западных странах распространен тезис, который дословно гласит: «каждый преступник должен вернуть долг обществу». Исходя из этого в этих странах широко практикуется назначение общественных работ на социально-значимых объектах: городских парках, хосписах, домах престарелых, церквях и т.п. Проведение этих работ осуществляется в специальной унифицированной одежде, которая позволяет их идентифицировать в глазах окружающих именно как нарушителей закона. К примеру, в Великобритании, требуется надевать яркую жилетку с надписью на спине: «вернуть долг обществу» [11].

По его мнению, «страх перед прилюдным позором сооружает мощные внутренние скрепы» [11].

В современных условиях западные цивилизации не отказались от подобного элемента наказания и от средневекового глумления над преступниками на городской площади перешли к общественным работам и публичным извинениям. В казахстанских же реалиях складывается ситуация, когда общество старается упрятать своих правонарушителей в колонии и иные исправительные учреждения, где их сознание очень быстро заполняет тюремная субкультура.

В этих условиях назревает необходимость определенной настройки уголовного законодательства с позиции применения комбинированного подхода в вопросах выбора наказания.

Кроме того, считаем необходимым указать, что исходя из специфики деятельности службы пробации, ее деятельность сильно отличается от работы в закрытых учреждениях, в ряде стран пробация либо структурно не входит в пенитенциарную систему, что не мешает им тесно взаимодействовать, либо, находясь внутри нее, обладает большей организационной самостоятельностью.

В нашей стране служба пробации не обладает такой автономией, в структуре областных департаментов УИС ее подразделения имеют лишь статус отделов. Данные отделы организационно, кадрово, материально-финансово и с других позиций целиком подчинены начальникам департаментов, для которых приоритетным направлением являются исправительные колонии и следственные изоляторы.

Из-за существующей иерархии должностей сотрудники пробации, желающие расти по карьерной лестнице, стараются переводиться в закрытые учреждения УИС на оперативные и режимные должности.

Эти и другие обстоятельства, к сожалению, создает определенности сложности в развитии казахстанской службы пробации. Объективно говоря, мы просто переименовали уголовно-исполнительную инспекцию в службу пробации и этим удовлетворились. Это обуславливает дальнейшее эволюционное развитие института пробации, как системообразующего, межотраслевого правового института.

Исходя из этого, считаем необходимым создать самостоятельную службу пробации, наиболее эффективная модель которой предполагает тесную взаимосвязь между сотрудниками службы пробации и социально-реабилитационными программами и процессами, включая программы общественных организаций.

Совершенствование института пробации на современном этапе является необходимым шагом для обеспечения эффективного функционирования уголовно-правовой системы и достиже-

ния целей социальной реабилитации осужденных. Решение основных проблем, а также внедрение новых подходов и технологий позволят повысить эффективность работы пробационной службы и улучшить систему обеспечения общественной безопасности.

Литература

1. Закон Республики Казахстан «О пробации» от 30 декабря 2016 года // «Казахстанская правда» от 06.01.2017 г., №3 (28382).
2. Концепция правовой политики Республики Казахстан до 2030 года. Утв. Указом Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021г. // URL: [https://adilet.zan.kz /rus/docs/U2100000674](https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674)
3. Амуртаева Д.Т., Шаяхметов Ш.Ш. Проблемы применения пробационного контроля в Республике Казахстан // Человек: преступление и наказание. 2020. Т. 28(1–4), №1. С. 32-37.
4. Гета М.Р. Концептуальная организационно-правовая модель пробации в Республике Казахстан // prc.kz/wp-content/uploads/2020/01/Konceptualnaya-organizacziionno-pravovaya-model
5. Концепция развития гражданского общества в Республике Казахстан. Утв. Указом Президента Республики Казахстан от 27 августа 2020 года №390. // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2000000390>
6. Хамраев Ю.В. О проблемах введения в Российской Федерации службы пробации // Вестник Бурятского государственного университета // URL: <file:///C:/Users/Ashiraliyeva.Bayan/Downloads/o-problemah-vvedeniya-v-rossiyskoy-federatsii-sluzhby-probatsii.pdf>
7. Шнарбаев Б.К. Становление пробации в Казахстане в рамках международных стандартов // Социально-экономические явления и процессы. – № 3. – 2017.
8. Стамгазинова С.С., Баженов Д. С. Пробелы правовой регламентации деятельности сотрудников службы пробации // Вестник казахского гуманитарно-юридического инновационного университета. – 2017. – №2 (34). – С. 88-93.
9. Исергепова А.К. Пробационная деятельность по законодательству Республики Казахстан и значение ее результатов в сфере уголовного процесса // Труды Академии управления МВД России. 2019. №2 (50). – С. 80-86.
10. Амуртаева, Д.Т. Проблемы применения пробационного контроля в Республике Казахстан / Д.Т. Амуртаева, Ш.Ш. Шаяхметов // Человек: преступление и наказание. – 2020. – Т. 28(1–4), №1. – С. 32-37.
11. Саламатов Е.А. Проблемы Казахстанской пробации // URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37235023&pos=6;-106#pos=6;-106



СҮЛЕЙМЕНОВ ӘДІЛЕТ ДӘУЛЕТХАНҰЛЫ

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы
жедел-іздістіру қызметі кафедрасы бастығының орынбасары, полиция подполковнигі

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ПРОБАЦИЯЛЫҚ БАҚЫЛАУДЫ ҚОЛДАНУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазақстан Республикасындағы пробация институты қылмыстық құқық бұзушылықтардың жасалуының алдын алу мақсатында санаттары заңмен айқындалған адамдардың мінез-құлқын түзетуге бағытталған қызмет түрлері мен бақылау және әлеуметтік-құқықтық сипаттағы жеке айқындалатын шаралар жүйесін білдіреді. Пробация біздің құқықтық жүйеміз үшін қылмыстық және қылмыстық-атқару құқығы нормаларын іске асырудың жаңа нысаны болды.

«Пробация туралы» Қазақстан Республикасының Заңына[1] сәйкес пробация институты келесідей қарастырылады:

- қылмыстық жаза түрі (ҚР ҚК 44-бабы «бас бостандығын шектеу»);
- жазаны орындау жүйесі (бас бостандығынан айыруға байланысты емес жазалар);
- әлеуметтік-құқықтық бақылау нысаны;
- сотталған адамды түзету процесі;
- қылмыстың алдын алу шарасы және сотталғандарды қайта әлеуметтендіру құралы.

Пробация қызметіне деген қызығушылық, ең алдымен, қоғамнан оқшауланумен байланысты емес функцияны орындаумен, сондай-ақ құқық бұзушылық жасаған адамдарды қайта әлеуметтендіруге және бейімдеуге көмек көрсетумен байланысты.

Қылмыстық саясатты реформалау және ізгілендіру саласында мемлекет қабылдаған шаралардың салдарынан түрме тұрғындарының саны азайып келеді. Мәселен, бүгінгі таңда қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінде ұсталатын адамдардың саны төмендеуде. Бірақ түрме тұрғындарының азаю тенденциясы пробация есебінен өткен сотталғандар санының өсуіне себеп болды.

Пробациялық бақылаудағы адамдардың негізгі үлесін түрме тұрғындары және бас бостандығынан айыру орындарынан босағандар құрайды. Мұндай адамдарға қатысты апробация жаңа қылмыстардың алдын алу мақсатында қайта әлеуметтендіру, әлеуметтік бейімделу және олардың мінез-құлқын түзету шарасы ретінде жүзеге асырылады.

Бүгінгі жағдай пробациялық бақылауды жүзеге асырудың қазіргі жағдайы статистикалық және өзге де зерттеулер шеңберінде Қазақстан Республикасында жеткілікті түрде талданбайтындығын айғақтайды. Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының 2019 жылғы 15 сәуірдегі №25 бұйрығымен бекітілген құқықтық статистикалық ақпаратпен қамтамасыз ету жөніндегі нұсқаулықта пробация қызметтері қызметінің мәселелері бойынша есептіліктің жеке нысаны жоқ.

Елде пробациялық бақылауды жүзеге асыру Қазақстан Республикасының 2014 жылғы Қылмыстық кодексімен, Қазақстан Республикасының 2016 жылғы «Пробация туралы» Заңымен, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы бұйрығымен бекітілген пробация қызметінің қызметін ұйымдастыру қағидаларымен (бұдан әрі – қағидалар) регламенттеледі. Бұл бақылаудың мәні-қызметтер есеп берушілерге жүйелі түрде бақылау жүргізуі керек. Алайда,

қызметтердің қызметін реттейтін қолданыстағы ережелер мен нормалардың бұзылуы орын алады. Пробация қызметінің есебінде тұрған адамдардың іс материалдарын зерделеу негізінде (64 іс зерделенді) мынадай бұзушылықтар анықталды [2].

Сотталғандарды уақтылы есепке қоймаудың 15-тен астам фактісі. Мысалы, 2022 жылдың шілдесінде. Б. сотталды, ол бойынша үкім қылмыстық-атқару жүйесі департаментіне тек 2022 жылдың қыркүйегінде жіберілді, Б.-ның соңғы деректері тағы бір айдан кейін қызметке жіберілді, яғни б. 2 айдан астам уақыт бойы бақылаусыз және қадағалаусыз болды.

Есепке алынғандарды тиісінше бақыламау, пробациялық бақылауда болу тәртібін бұзу. Мысалы, сотталғандар жазаны орындаудан жалтарады не шартты түрде соттау, жазаны шартты түрде мерзімінен бұрын өтеу талаптарын бұзады, бұл ретте оларға тиісті бақылау жүзеге асырылмайды.

Жасырын адамдарды іздестіру туралы хабарландыруды бұзу. есепке алынғандарды іздестіру кеш басталады немесе мүлдем жүзеге асырылмайды, сотқа ұсыну уақтылы жіберілмейді (есепке алынатын адамдар қызметке 6 айдан артық белгі қоюға келмейтін фактілер бар, бұл ретте бастапқы іздестіру іс-шаралары жүргізілмеген).

Сотталғандарды жұмыстарды орындау үшін қызметтердің уақтылы жібермеуі (18 жағдай).

Әлсіз бақылау және өз міндеттерін тиісінше орындамау себебінен қайталама қылмыстық құқық бұзушылықтар жасау фактілерін есепке алудың болмауы, қажетті профилактикалық іс-шараларды уақтылы жүргізеу.

Жоғарыда аталған адамдарға қайталану және қайта әлеуметтену тәуекелдерін төмендету бойынша әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетудің жеке бағдарламаларының болмауы.

Жергілікті атқарушы органдардың ҚР ҚІЖК 62-бабы нормаларының талаптарын тиімсіз орындауы, бұл осы адамдарды қайта әлеуметтендіру, бейімдеу және рецидивтік қылмыстың алдын алу бойынша жүргізіліп жатқан жұмысты тиімсіз деп санауға негіз береді (негіздер - есеп берушілердің атқарылған жұмысы туралы құжаттар, осындай адамдарды әлеуметтік бейімдеу жөніндегі бағдарламалар жоқ).

Пробация қызметтерін материалдық-техникалық қамтамасыз етудің әлсіздігі, осы саладағы әлеуметтік дағдыларды жақсартуға бағытталған пробация қызметкерлері үшін арнайы біліктілікті арттыру курстарының болмауы тиісті бақылауды жүзеге асыруды қиындатады. Бұл институтты қолданудың тиімділігін шетелдік тәжірибені зерттемей бағалау мүмкін емес. Осыған байланысты біз шет елдердің ең прогрессивті пробация жүйелерін талдадық.

Швеция. Тәуелсіз шара ретінде шведтік пробация нұсқасының ерекшелігі-оны бірқатар қылмыстық-құқықтық шаралармен біріктіруге болады: айыппұл төлеу, тегін қоғамдық пайдалы жұмыстарды орындау және т.б. Швецияның ҚАЖ жүйесінде 8 мың адам жұмыс істейді, олардың мыңға жуығы пробация қызметтерінде. Бас бостандығынан айыруға сотталғандардың саны 45 000 адамды құрайды, оның ішінде шамамен 12 мың адам пробация қызметінде есепте тұр. Бір инспекторға 30-40 адам келеді (Қазақстанда 100-120 адам). Швецияның қылмыстық заңнамасында ақшалай айыппұл мен бас бостандығынан айыру қарастырылған, бірақ, әдетте, бас бостандығынан айыру тағайындалмайды. 2/3 мерзім өтелгеннен кейін сотталғандар жазасын өтеу кезеңіндегі мінез-құлқына және басқа да мән-жайларына қарамастан шартты түрде мерзімінен бұрын босатылуға ұсынылады. Осы сәттен бастап оларға әкімшілік қадағалау белгіленеді, оның барысында пробация қызметінің инспекторы өз қызметін жүзеге асырады.

Англия. Әділет министрлігінде құқық бұзушылармен жұмыс жөніндегі ұлттық қызметі бар. 1991 жылғы қылмыстық Әділет туралы заңда жазасы заңда нақты анықталмаған қылмыс туралы істі қарайтын сот Пробация туралы бұйрық шығаруы мүмкін. Бұйрықты шығару сот шенеунік тарапынан қылмыскерді қадағалау қажет деген қорытындыға келген жағдайда ғана мүмкін болады. Пробация қызметтері сондай-ақ қылмыс жасаған адамға жаза шарасын қолдану туралы ұсынымдармен сотқа дейінгі баяндама жасайды.

АҚШ. Пробацияны тағайындау мүмкіндігі федерация мен барлық Штаттардың заңнамасында түрмеге қамауға балама ретінде қарастырылған. Пробация кез-келген қылмыс үшін тағайындалуы мүмкін (А-1 класындағы фелонияны қоспағанда) және санкция 25 жылға бас бостандығынан айыруды қарастырған кезде де. Кәдімгі пробацияда агент бір уақытта 100-250 есеп берушімен, ал қарқынды қадағалау кезінде 20-50 жұмыс істейді. Пробация Әділет министрлігі жанындағы сынақ мерзіміне берілген адамдарды бақылау қызметіне кіреді. АҚШ-тағы пробацияның негізгі функциясы-есеп берушілерді бақылау.

Эстония. Пробация (қылмыстық қадағалау) қызметі сот жүйесіне біріктірілген. Пробация шенеуніктері (қылмыстық қадағалау бойынша) 1-ші сатыдағы барлық соттардың құрамында жұмыс істейтін қылмыстық қадағалау бөлімдеріне біріктірілген. Қылмыстық қадағалау бөлімі жалпы басшылық пен бақылауды жүзеге асыратын сот төрағасына бағынады. Бөлімдерде, әдетте, қызметтердің жергілікті жерде болуын қамтамасыз етуге арналған бөлімшелер бар. Эстонияның пробация қызметі түрмеге балама жазаларды қолдану үшін арнайы құрылған. Эстониядағы пробация қызметінің негізгі қызметі жаңа қылмыс жасау қаупін анықтаумен байланысты. Бұл ретте қамқорлықтағылармен олардың жаңа қылмыс жасауына жол бермеу жөніндегі шаралар жоспарлануда.

Сингапур. Негізгі функциялары сотталған адамдарды бақылау және әлеуметтік бейімдеу болып табылатын пробация қызметі қоғамдық даму және спорт министрлігінің құрамына кіреді. Пробация институтының, шетелдік заңнаманың мәнін зерттеуге сүйене отырып, пробация қызметінің бірқатар негізгі функцияларын бөліп көрсетуге болады: сотқа жазаның ең тиімді түрін анықтауға көмектесу үшін құқық бұзушы туралы ақпарат жинау; шартты түрде сотталғандарға қатысты, жүкті әйелдер мен жас балалары бар әйелдерге жазаны өтеуді кейінге қалдыру кезінде, сондай-ақ шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған азаматтарға қатысты әлеуметтік-оңалту және бақылау қызметі; бас бостандығынан айыруға байланысты емес жазаларды орындау; қылмыстық жауаптылықтан босату кезінде сот жүктеген қосымша міндеттер мен шектеулердің орындалуын бақылау; қылмыстық жауаптылықтан босату кезінде татуласу және әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіру [3].

Қазақстан Республикасында пробация институтының қолданылуын талдап, осы саладағы статистикалық деректерді, пробациялық бақылаудағы адамдардың іс материалдарын, пробациялық қызметтер қызметінің, оның ішінде рецидивтік қылмыс деңгейін төмендету бойынша шетелдік оң тәжірибесін зерделей отырып, біз ұсынамыз:

- пробация қызметі қызметінің барлық бағыттары бойынша деректер жүйеленетін ҚСЖАЕК есебінің дербес нысанын көздеу;
- осы саладағы толыққанды қызметті қамтамасыз ету жөніндегі жалғыз орган болып табылатын пробация қызметтерінің қызметіне уәкілетті органның бақылауды күшейту;
- пробация қызметінің кәсіби және материалдық қамтамасыз етілуін арттыру;
- тәуелсіз пробация қызметін құру, оның ең тиімді моделі пробация қызметінің қызметкерлері мен қоғамдық ұйымдардың бағдарламаларын қоса алғанда, әлеуметтік-оңалту бағдарламалары мен процестері арасындағы тығыз байланысты көздейді. Бұл тәсіл пробация қызметінің өзін Кадрлық қалыптастырудың түбегейлі жаңа әдісін және оны қаржыландырудың басқа әдістері мен әдістерін енгізуді талап етеді және қайталанатын қылмыстың алдын алудың тиімділігіне ғана емес, сонымен қатар қылмыстың алдын алу мәселелерінде органдар арасындағы салауатты бәсекелестікке ықпал етеді. Біздің ойымызша, арнайы орган құру пробация қызметін қылмыстық-атқару жүйесінен бөлуге мүмкіндік береді, ол бүгінгі күні өз функцияларының мазмұны бойынша пенитенциарлық жүйе мекемелерінен босатылған адамдарды әлеуметтендіруге, әлеуметтік бейімдеуге және оңалтуға нақты көмек көрсете алмайды.

Әдебиет

1. «Пробация туралы» Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 30 желтоқсандағы №38-VI ҚРЗ Заңы
2. Амуртаева Д.Т. // Қоғамдық жұмыстар түрінде жазасын өтеп жатқан адамдарға пробациялық бақылауды жүзеге асырудың кейбір мәселелері // құқық қорғау органдары Академиясының Хабаршысы. 2019. №1(11). 17-22 бет.
3. Акқұлев А.Ш. // Пробацияның жекелеген мәселелері. URL: <https://www.zakon.kz/4598354> - otdelnye-voprosy-probicii-akkulev-a.sh.html (өтініш берген күні:20.10.2019).



ТАЖЕНОВА САЛТАНАТ ИРИСМАХАНОВНА

старший преподаватель кафедры уголовного права и криминологии
Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова
подполковник полиции

**ОСОБЕННОСТИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРОБАЦИИ
В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО**

Уголовно-исполнительная политика тесно связана с уголовной политикой. Уголовная политика определяет меры уголовно-правового воздействия на преступность. Политика государства в области исполнения наказания имеет более узкое содержание по сравнению с уголовной политикой. Уголовно-исполнительная политика определяет цели, принципы, стратегию, направления деятельности государства в сфере исполнения, отбывания уголовных наказаний и иных мер уголовно-правового характера, основные формы и методы исполнения наказаний.

30 декабря 2016 года принят Закон Республики Казахстан «О пробации». Закон «О пробации» опирается на многолетний опыт работы органов уголовно-исполнительной системы, требования новых норм уголовного кодекса, уголовно-процессуального кодекса, уголовно-исполнительного кодекса по вопросам пробации, в нем также учтен опыт других стран в области пробации, рекомендации международных и национальных неправительственных правозащитных организаций, Общественного совета по вопросам деятельности органов внутренних дел, экспертов-правоведов.

Пробация – это один из важнейших элементов уголовной системы, направленный на реабилитацию осужденных и предотвращение рецидива преступлений. В Республике Казахстан пробация играет значительную роль в сфере исполнения уголовного законодательства и социальной реабилитации осужденных.

Одним из важных направлений пробационного контроля в Республике Казахстан является пробационный контроль несовершеннолетних.

Пробационный контроль в отношении несовершеннолетних представляет собой меру ювенальной юстиции, направленную на реабилитацию и социализацию подростков, совершивших правонарушения. Эта система обычно включает в себя набор мероприятий, направленных на исправление поведения подростка, укрепление его связей с обществом и предотвращение повторных правонарушений.

Согласно ст. 18 Особенности осуществления пробации в отношении несовершеннолетнего закона Республики Казахстан от 30 декабря 2016 года №38-VI «О пробации», пробация в отношении несовершеннолетнего осуществляется с учетом его индивидуальных и возрастных особенностей.

Пробация в отношении несовершеннолетних обычно рассматривает их индивидуальные и возрастные особенности, так как подростки находятся в периоде активного физического, эмоционального и когнитивного развития. При применении пробации к несовершеннолетним учитываются следующие аспекты:

Развитие мозга и когнитивные способности: Суды и пробационные службы учитывают, что мозг подростков еще не полностью сформирован, их когнитивные способности, в том числе способность к рациональному мышлению и оценке рисков, могут быть недостаточно развитыми.

Социальная и семейная среда: Пробация может учитывать семейную среду подростка, его отношения с родителями или опекунами, а также возможные факторы риска, такие как насилие в семье или неблагополучные условия проживания.

Психологические и эмоциональные потребности: Пробация может включать поддержку психологического и эмоционального благополучия подростка, включая доступ к психологической помощи или программам по управлению стрессом и агрессией.

Образование и профессиональное развитие: Пробация может включать меры по поддержке образования и профессионального развития подростка, такие как обучение навыкам, помощь в трудоустройстве или доступ к образовательным программам.

Индивидуальные потребности и специфические обстоятельства: Учитываются индивидуальные потребности и специфические обстоятельства каждого подростка, чтобы разработать наиболее подходящие и эффективные меры по исправлению поведения и восстановлению.

Также, включение семьи в процесс пробации является важным аспектом эффективной реабилитации несовершеннолетних правонарушителей. Вовлечение семьи может помочь создать поддерживающую и стимулирующую среду для подростка, а также обеспечить более широкий спектр ресурсов и поддержки. Вот как семья может быть вовлечена в процесс пробации:

Семейные консультации и совместные встречи: Пробационный офицер может организовывать встречи с подростком и его семьей для обсуждения текущих проблем, разработки плана реабилитации и установления целей.

Обучение и поддержка родителей: Родителям могут предоставляться обучающие программы по воспитанию и поддержке подростков, чтобы они могли лучше понять и поддерживать своего ребенка в процессе пробации.

Семейное лечение и терапия: В некоторых случаях может быть рекомендовано семейное лечение или терапия, чтобы помочь семье преодолеть конфликты и проблемы, которые могут способствовать поведенческим проблемам подростка.

Поддержка семьи в выполнении условий пробации: Семье может потребоваться поддержка в выполнении условий пробации подростка, таких как обеспечение его посещения программ обучения или терапии, контроль его активностей и поведения и т.д.

Разработка семейного плана действий: Семья и пробационный офицер могут работать вместе над разработкой индивидуального семейного плана действий, включающего в себя стратегии поддержки подростка и его восстановления.

Вовлечение семьи в процесс пробации не только помогает подростку успешно адаптироваться и восстановиться, но и способствует укреплению семейных отношений и созданию более благоприятной среды для роста и развития несовершеннолетнего.

Не мало важно также сотрудничество с органами опеки, попечительства и организациями по защите прав ребенка играет ключевую роль в системе пробации для несовершеннолетних. Эти органы и организации имеют особый интерес в защите интересов и благополучия несовершеннолетних, и их вовлечение обеспечивает комплексный подход к решению проблем подростков. Вот как это взаимодействие может выглядеть:

Обмен информацией: Пробационные службы могут сотрудничать с органами опеки и попечительства, а также с организациями по защите прав ребенка, для обмена информацией о ситуации несовершеннолетних, их семейной среде, рисках и потребностях.

Совместное планирование и координация: Различные организации могут работать вместе для разработки и реализации индивидуализированных планов поддержки и восстановления для несовершеннолетних правонарушителей.

Совместные встречи и консультации: Проведение совместных встреч и консультаций позволяет согласовывать действия и обсуждать стратегии по реабилитации и поддержке подростков.

Поддержка в решении юридических и социальных вопросов: Органы опеки и организации по защите прав ребенка могут оказывать юридическую и социальную поддержку несовершеннолетним и их семьям в процессе probation.

Мониторинг и оценка результатов: Сотрудничество с указанными органами и организациями также включает мониторинг и оценку эффективности probation в отношении несовершеннолетних и реагирование на любые выявленные проблемы.

В целом, probation в отношении несовершеннолетних стремится к индивидуализированному подходу, учитывающему особенности каждого подростка, и направлена на помощь им в развитии и восстановлении, чтобы они могли успешно интегрироваться в общество.

Служба probation может также осуществлять probationный контроль в отношении несовершеннолетних, которые были осуждены к наказанию в виде ограничения свободы. В таких случаях целью probation может быть обеспечение эффективного контроля за подростком и его поведением в течение периода наказания, а также предоставление поддержки и ресурсов для его реабилитации и успешной реинтеграции в общество после отбывания наказания.

Probationный контроль в отношении несовершеннолетних, осужденных к ограничению свободы, может включать в себя следующие аспекты:

Регулярные встречи с probationным офицером: Подросток должен регулярно встречаться с назначенным probationным офицером, который будет следить за его соблюдением условий наказания, а также оказывать поддержку и помощь в решении возникающих проблем.

Соблюдение условий наказания: Probationный контроль предполагает строгое соблюдение всех условий, установленных судом, таких как ограничения на передвижение, учебу или работу, а также выполнение обязательных программ или общественных работ.

Мониторинг поведения и соблюдения закона: Probationный офицер будет внимательно следить за поведением подростка и его соблюдением закона в течение периода probation, реагируя на любые нарушения и предоставляя необходимую поддержку или коррекцию.

Психологическая поддержка и реабилитация: Подросток может получать поддержку в решении психологических и эмоциональных проблем, а также участвовать в программе реабилитации для подростков, направленной на изменение поведения и предотвращение рецидива.

Сотрудничество с семьей и другими организациями: Probationный офицер может взаимодействовать с семьей подростка, а также с другими социальными службами и организациями, чтобы обеспечить комплексную поддержку и ресурсы для успешной адаптации и реабилитации.

Probation в отношении несовершеннолетних, осужденных к ограничению свободы, направлена на обеспечение их успешной реабилитации и восстановления, а также на предотвращение повторных правонарушений в будущем.

Probationный контроль несовершеннолетних осужденных, которым было назначено условное осуждение, проводится с учетом их возраста и особенностей. Служба probation будет следить за соблюдением условий, предусмотренных в решении суда о назначении условного осуждения. Это может включать выполнение обязательных требований, таких как посещение образовательных программ, исполнение общественных работ или поддержание связи с опекуном или родителями, в зависимости от конкретной ситуации.

Кроме того, probation может включать в себя регулярные встречи с представителями службы probation, чтобы оценить прогресс и помочь несовершеннолетнему адаптироваться к обществу после совершения правонарушения. Они также могут оказывать поддержку в решении проблем, которые могут возникнуть в ходе исполнения условного осуждения.

В целом, целью probation для несовершеннолетних является не только контроль за соблюдением законов, но и помощь им в реабилитации и успешной реинтеграции в общество.

В Казахстане принят закон о досудебной probation и уже применяется в отношении несовершеннолетних. Однако реализация данного закона требует более тщательного изучения мирового опыта и стандартов, и применение ее во время работы с несовершеннолетними. Данная экспертная встреча состоялась с целью выработки рекомендаций по дальнейшей реализации закона.

ЮНИСЕФ совместно с Европейским Союзом работают в развитии дружественного к детям правосудия и поддерживают применение досудебной probation, как способ альтернативного

правосудия. Альтернативные методы наказания соответствуют минимальным стандартным правилам Организации Объединенных Наций, которые устанавливают, что государства должны разрабатывать меры, не связанные с тюремным заключением, в рамках своих правовых систем с целью обеспечения других возможностей, сокращая тем самым применение тюремного заключения.

«Наличие судимости окажет негативное необратимое влияние на всю дальнейшую жизнь ребенка, он не сможет устроиться на хорошую работу, и данная стигматизация его личности будет преследовать его всю оставшуюся жизнь. Ошибку может совершить каждый человек, тем более, ребенок, находящийся в трудной жизненной ситуации, при этом если своевременно будет оказана помощь и поддержка в решении психологических и социальных проблем, ребенок не станет на преступный путь в дальнейшем, а станет полноценным членом общества. Особо необходимо развивать процедуры медиации и альтернативные программы, способствующие примирению сторон на стадии досудебной пробации.

Необходимо ввести роль специализированных должностных лиц, занимающихся пробацией. Они должны быть специально обучены работе с детьми и быть хорошо осведомлены об особенностях физического, психологического, умственного и социального развития подростков, а также особых потребностях наиболее уязвимых детей таких как: дети с инвалидностью, перемещенные дети, дети-беженцы, а также дети, принадлежащие к расовым, этническим, религиозным, языковым или другим меньшинствам.

Литература

1. Закон Республики Казахстан «О пробации» от 30 декабря 2016 года.
2. Концепция совершенствования уголовно-исполнительной политики в Республике Казахстан на 2007-2015гг. Одобрена Указом Президента Республики Казахстан от 25 сентября 2006г. №906 // URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30070590
3. Об утверждении Плана мероприятий по реализации Государственной программы дальнейшей модернизации правоохранительной системы Республики Казахстан на 2014-2020 годы: Постановление Правительства Республики Казахстан от 1 апреля 2014г. №292 (с изм. и доп. по состоянию на 09.04.2015г.). URL: <https://egov.kz/cms/ru/law-/list/P1400000292>
4. План нации – 100 шагов современное государство для всех // Казахстанская правда 20 мая 2015 г. URL: <http://www.kazpravda.kz/news/politi-ka/infografika-B. K. SHNARBAEV plan-natsii-100-konkretnih-shagov-sovremennoe-gosudarst-vo-dlya-vseh1>
5. URL: <http://prisonforum.kz/index>
6. Шнарбаев Б. К., Мизанбаев А. Е. Пробация в Казахстане: исполнение наказания и осуществление пробационного контроля (теоретические и практические аспекты). Костанай; Костанайский филиал ФГБОУ ВПО «Челябинский государственный университет», 2016.
7. Поддержка судебной и правовой реформы в Республике Казахстан. Третий промежуточный отчет 15 февр. 2011г. – 15 авг. 2011г. Приложение «I» – отчет по общей оценке исполнения уголовных решений. «Лучшая правовая Европейская практика современного исполнения уголовных решений и Службы Пробации». С. 66.
8. Проблемы сокращения и численность «тюремного населения» Казахстана за последние 10 лет: динамика и причины ее колебаний. – Астана: ТОО «Media projectkz», 2012. – С. 28-29.



ТУРГУНБАЕВА АЛЬБИНА МАРАТОВНА

Алматинская академия МВД Республики Казахстан
им. М. Есбулатова преподаватель кафедры уголовного
права и криминологии капитан полиции

**СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
В КАЗАХСТАНЕ ИНСТИТУТА ПРОБАЦИИ**

В рамках реализации приоритетных направлений дальнейшего развития уголовной политики Президентом Республики Казахстан был подписан Закон «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам службы пробации» (далее – Закон), которым, по сути, была создана служба пробации уголовно-исполнительной инспекции (далее – служба пробации), он включает в себя понятия «пробация» и «пробационный контроль» [1].

В соответствии с этим, на основании распоряжения Премьер-министра Республики Казахстан от 4 апреля 2012г. №65-р о мерах по реализации вышеназванного Закона был подготовлен и издан ряд нормативных правовых актов, в том числе Постановление Правительства РК от 28 апреля 2012г. №542 «Об утверждении правил оказания социально- правовой помощи условно осужденным» и ведомственный приказ МВД РК №157 от 19 марта 2012г. «Об утверждении правил организации деятельности службы пробации уголовно-исполнительной инспекции», предназначенный для непосредственной регламентации пробационной деятельности [2].

Анализ содержания указанных документов наглядно показывает, что ни органы внутренних дел в целом, ни уголовно-исполнительная система и уголовно-исполнительные инспекции в частности еще не готовы к переквалификации в социальную службу, предоставляемую к данному институту объеме.

Несмотря на наименование приказа МВД, который должен охватывать и конкретизировать частные аспекты деятельности службы пробации, суть его заключается преимущественно в регламентации пробационного контроля, то есть контрольно-надзорных и карательных функций, ранее присущих уголовно-исполнительной инспекции. Положения приказа и приложения к нему посвящены установлению форм учета и отчетности, сверки проверок сведений относительно условно осужденных.

Являясь в рассматриваемом аспекте практически идентичным по текстовой и смысловой нагрузке Постановлению Правительства РК «Об утверждении правил оказания социально-правовой помощи условно осужденным» (кстати, до сих пор не введенным в действие), рассматриваемый приказ регламентирует реализацию социально-правового компонента пробации самым поверхностным образом.

Диалог с руководителями уголовно-исполнительных инспекций Департамента УИС по Карагандинской области, состоявшийся в рамках круглого стола «Развитие службы пробации

в Казахстане: региональный контекст», организованного и проведенного 8 июня 2012 г. представительством PRI (Международная тюремная реформа) в Центральной Азии и общественным объединением «Кредо», позволил установить ряд практических проблем деятельности службы пробации.

Так, лица, условно осужденные до вступления в силу рассматриваемого Закона, не попадают под его действие. То есть, например, если в Департаменте УИС по Карагандинской области на тот момент на учете службы пробации состояло всего 7 условно осужденных (при штате самой службы в 70 человек), то более чем 300 условно осужденных, приговоренных ранее, остаются за рамками внимания пробации.

Сотрудники службы пробации поднимали и такой вопрос – улучшает или ухудшает положение условно осужденных новое законодательство, поскольку, с одной стороны, вводится компонент социально-правовой помощи, с другой – устанавливаются дополнительные формы контроля и учета? В связи с этим возникают сомнения: распространяется ли на лиц, условно осужденных до принятия анализируемого Закона, его положения?

Такая ситуация вызвана в первую очередь отсутствием четкой правовой основы и толкования (комментария) самого Закона и сопутствующих ему нормативных правовых актов.

Кроме того, сотрудники службы пробации испытывают затруднения, так как не имеют четкого представления о том, каким образом должна осуществляться социально-правовая помощь. При этом ссылаются на тот факт, что постановление правительства об оказании социально-правовой помощи условно осужденным в законную силу еще не вступило, а в ведомственном приказе какой-либо механизм и порядок оказания такой помощи отсутствуют.

На сегодняшний день социально-правовая составляющая пробации лежит в основном на плечах инициативных неправительственных организаций. Однако эти организации работают преимущественно с отдельными категориями осужденных к лишению свободы и, на первоначальном этапе, освобождающимися из исправительных учреждений.

Таким образом, на наш взгляд, назрела необходимость систематизации этого и других вопросов организации пробационной деятельности в Казахстане на уровне Закона РК «О пробации». При этом ведомственные инструкции должны раскрывать, конкретизировать и комментировать положения этого закона в соответствии со своей компетенцией.

Представляется, что значительная часть рассматриваемого закона должна содержать нормы, устанавливающие формы и способы взаимодействия службы пробации с государственными органами, общественными формированиями, религиозными и благотворительными объединениями, гражданами (в том числе с учетом того, что в перспективе в структуру службы пробации войдет штат волонтеров) и, возможно, бизнес-сектором.

Особый интерес к данному вопросу вызван тем, что на сегодняшний день в целом в структуре государственных органов практически отсутствует налаженный механизм взаимодействия с какими-либо внешними структурами и ресурсами. Не установлены четкие формы воздействия на должностных лиц, исполняющих некачественно, несвоевременно или вовсе не исполняющих обращения и запросы органов-отправителей. Имеющие место проблемы лишь подчеркивают отсутствие полноценного механизма взаимопонимания и сотрудничества, в частности взаимодействия.

Таким образом, Закон о пробации должен включать в себя не только управомочивающие, но и обязывающие нормы. В этих целях мы предлагаем в его содержание включить самостоятельную главу «Полномочия государственных органов, общественных организаций и граждан по осуществлению пробации», в которой будет четко прописано, что государственные органы, организации и должностные лица обязаны оказывать содействие службе пробации в выполнении функциональных задач. Также представляется возможным предусмотреть заключение договоров о взаимодействии и сотрудничестве с органами и организациями других государств.

Координацию и регулирование вопросов взаимодействия службы пробации целесообразно будет осуществлять на базе существующего института консультативно-совещатель-

ных органов при акиматах, где должны приниматься конкретные рекомендации и осуществляться контроль за их исполнением. Для этого требуется обратить внимание на искоренение существующего формализма в деятельности данного органа.

Не менее важная проблема – это отсутствие и, в определенной степени, даже отрицание потребности в финансовых вложениях в развитие вновь созданного института. Уже на стадии подготовки законопроекта «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам службы пробации» разработчиками его концепции было отмечено, что создание этой службы не потребует дополнительных финансовых затрат. Акцентируя внимание на данном вопросе, К. Рахимбердин приводит конкретные примеры и цифры: «Так, в частности, простая смена вывесок в уголовно-исполнительных инспекциях Казахстана... потребует немалых затрат. Помимо этого, потребуются изготовить новые печати, новые служебные удостоверения сотрудников пробации, выпустить новые бланки отчетности для данной службы пробации». Кроме того, внедрение системы электронного слежения потребует приобретения электронных браслетов, стоимость которых превышает сумму в 2000 долларов США за одну единицу [3].

Отдельный вопрос следует уделить кадровому потенциалу данной службы. Так, в штат территориальных служб пробации должны входить:

1) старшие инспектора и инспектора службы пробации (из числа аттестованных государственных служащих).

В основные обязанности и полномочия данных должностных лиц должны входить реализация контрольно-надзорных функций в отношении клиентов службы пробации, в том числе карательного характера, организация и поддержание взаимодействия с заинтересованными органами и службами, общественными формированиями на официальном уровне и общая координация мероприятий, осуществляемых в отношении подучетного лица.

Как представляется, инспекторский штат можно будет сформировать не только из числа сотрудников нынешней УИИ, но и с учетом привлечения молодых специалистов обязательно с высшим юридическим образованием;

1) социальные работники службы пробации (из числа гражданских государственных служащих).

Данный штат должен состоять из специалистов с высшим образованием по таким специальностям, как «Социальная работа» и «Психология и педагогика»;

2) психологи-педагоги службы пробации (из числа гражданских государственных служащих).

Штат психологов-педагогов должен формироваться из числа специалистов с высшим гуманитарным образованием по специальности «Психология и педагогика». Рациональным будет предусмотреть возможность привлечения гражданских специалистов в штат психологов-педагогов на основе почасовой оплаты.

В целях привлечения социальных работников и психологов-педагогов мы предлагаем предусмотреть возможность трудоустройства выпускников высших учебных заведений соответствующими специальностями путем распределения их в территориальные службы пробации по месту жительства на примере распределения слушателей ведомственных высших учебных заведений;

2) волонтеры службы пробации.

Штат волонтеров – это добровольные помощники службы пробации, оказывающие содействие сотрудникам службы пробации в выполнении возложенных на них обязанностей, из числа аутрич-работников, студентов соответствующих специальностей (медицина, юриспруденция, психология, педагогика, социальная работа), медицинских работников и других заинтересованных гражданских лиц. Также в штат волонтеров могли бы входить сотрудники неправительственных организаций и иных общественных формирований, реализующих проекты в сфере исполнения уголовных наказаний, в том числе в рамках общественного контроля.

Особое внимание требуется уделить правовому статусу, полномочиям и компетенции заинтересованных неправительственных организаций, работающих в сфере оказания осужден-

ным социальных услуг различного профиля, механизму взаимодействия с ними, а также механизму материального и нематериального стимулирования волонтерской деятельности.

Профессор И.Ш. Борчашвили подчеркивает: «Уже на первоначальном этапе нам следует поставить цель создания престижной службы пробации, на работу в которую будут приниматься сотрудники как постоянные, так и привлеченные на основе жесткого отбора, в соответствии со специально разработанными критериями» [4]. Тем не менее на сегодняшний день квалификационные требования, предъявляемые к сотруднику службы пробации уголовно-исполнительной инспекции, не разработаны.

Возникает впечатление, что к вопросу создания института пробации подошли не настолько принципиально, насколько следовало бы. Создание службы вроде и обосновано, сама служба создана, но в большей степени из-за необходимости приведения казахстанской системы исполнения наказаний в соответствие с требованиями международных стандартов, а не потому, что государство и общество готовы к внедрению в пенитенциарную систему нового института, а сама система имеет наработанную платформу для его успешного функционирования.

В целом анализ существующего законодательства, регламентирующего и регулирующего пробационную деятельность, оставляет ряд вопросов, большинство из которых продолжают оставаться риторическими: каким образом была осуществлена практическая апробация модели создаваемой службы? Какие результаты и данные были использованы для устранения выявленных недостатков? Насколько объективно и были ли вообще рассмотрены и учтены мнения и рекомендации ученых, практических работников УИИ, неправительственных организаций, работающих в сфере социального сопровождения осужденных, при разработке и внедрении в национальное законодательство самой концепции пробации? Насколько адекватны и практически применимы положения подготовленной в месячный срок ведомственной инструкции по организации деятельности службы, ранее не имевшей аналогов в республике?

Таким образом, сегодня мы можем говорить лишь о становлении пробации в Казахстане, но не о ее развитии. Рассматриваемые в статье аспекты являются лишь частью существующих проблем, требующих своего решения.

Литература

1. О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам службы пробации: Закон Республики Казахстан №556-IV от 15 февраля 2012 г. // Казахстанская правда. – 2012. 16 февраля. №48 (26867).
2. Об утверждении Правил организации деятельности службы пробации уголовно-исполнительной инспекции: приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан №157. – 2012. 19 марта. // Казахстанская правда. – 2012. 12 мая. №136-137 (26955-26956).
3. Рахимбердин К.Х. Приоритеты некарательного подхода // Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://www.zakon.kz/4470960-priority-nekaratelnogo-podkhoda-k.html>
4. Борчашвили И.Ш. Модель службы пробации в Казахстане // 20 лет независимости Республики Казахстан: итоги и перспективы: мат-лы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 20-летию независимости Республики казахстан и 40-летию образования учебного заведения. – Костанай: Академия КУИС МЮ РК, 2011. – С. 87.



ТУРЕЖАНОВА АРАЙ КЕМЕЛЬТАЕВНА

Талғар ауданы пробация қызметінің бастығы әділет майоры

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРОБАЦИЯ ҚЫЗМЕТІНІҢ
ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ ЖӘНЕ ПРАКТИКАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ**

Тәжірибеде көрсеткендей, бас бостандығынан айыруды кеңінен қолдану оң нәтиже бермейді, тек қоғамды қылмыстық жауапкершілікке тартуға әкеледі, өйткені бас бостандығынан айыру орындары адамды толығымен түзетудің жолы емес. Еуропаның озық елдерінің тәжірибесі көрсеткендей, жазаның балама түрлерін орындау қылмыстық-атқару инспекциясынан тыс мамандандырылған Мемлекеттік қызметке – пробация қызметіне жүктелген.

Пробацияның мәні сотталушыға белгілі бір міндеттемелер мен шектеулер жүктей отырып (пробация орталықтарына бару, бақылауды жүзеге асыратын қызметкермен мезгіл-мезгіл кездесу, белгілі бір іс-шараларға қатысу, заңға бағынатын мінез-құлықты ұстану және т.б.), оны қоғамнан оқшауламай, қадағалауды белгілеу болып табылады, оны ғалымдар мен практиктердің басым көпшілігі қолдайды [1, 189 б]. Пробация қызметінің басты мақсаты қоғамды қорғау, қайталанған қылмыстардың алдын алу, құқық бұзушының қоғамға қайта енуіне жәрдемдесу болып табылады.

Ресей Федерациясындағы пробация қызметінің ерекше аналогы-бас бостандығынан айыруға байланысты емес жазаларды орындайтын қылмыстық-атқару инспекциясы. Алайда, дамыған демократия елдеріндегі пробация қызметі қылмыстық-атқару инспекциясынан өзінің функцияларымен, қызметін ұйымдастырумен, кадрлармен қамтамасыз етумен, жұмыс әдістерімен айтарлықтай ерекшеленеді.

Қылмыстық заңнаманы гуманизациялау және ЕҚЫҰ елдерінің практикасына жақындату бағытында реформалау жолымен жүріп жатқан Қазақстан Республикасы (бұдан әрі – ҚР) жарқын мысал болып табылады. Осыған байланысты Қазақстанда пробация қызметін құруды талқылау сотталғандарды жазалау және оңалту жүйесін одан әрі жетілдіру үшін жақсы негіз бола алады [2,46 б].

ҚР-да жүргізіліп жатқан ізгілендіру саясатының нәтижесінде соңғы үш жылда қоғамнан оқшаулауға байланысты емес және қылмыстық-атқару инспекцияларын есепке алу бойынша өткен жазаларға сотталған адамдардың саны артып келеді және бұл үрдіс одан әрі сақталатын болады. Осыған байланысты қазіргі уақытта бас бостандығынан айырудың баламалы жазалау шараларын сапалы орындау мәселесі өзекті болып отыр. Аталған проблеманы шешу және республикада сотталған адамдар тарапынан қылмыстардың қайталануының алдын алу мақсатында пробация қызметін құру қажеттілігі туындады. Мәселен, 2012 жылғы 15 ақпанда ҚР Президенті пробация қызметінің қылмыстық-атқару жүйесін құруға бағытталған «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне пробация қызметі мәселелері бойынша

өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңға қол қойды, ол сотталғандарға әлеуметтік - құқықтық көмек алуға жәрдемдесуге тиіс.

Қазақстан Республикасында шартты түрде соттау, жазасын өтеуді кейінге қалдыру, шартты түрде мерзімінен бұрын босату әлеуметтік-құқықтық бақылаудың ерекше нысанын бас бостандығынан айырусыз сотталғандарды сынауға негізделген пробацияны құрайды. Пробация алғаш рет сотталған адамға немесе кәмелетке толмаған сотталған адамға екінші мүмкіндік беру үшін ізгілікті әрекеттің басталуын белгіледі. Сондай-ақ, бұрын сынақтан өткен сотталған адамға заңдарға Бағынып қана қоймай, моральдық-этикалық мінез-құлқын жақсарту қажет болды.

Пробация мен шартты түрде соттауды орындау тәртібі мен шарттары бірдей емес, сондықтан пробация қызметкерлерінің бақылаушылардың әртүрлі санаттарына қатысты функцияларының өзіндік ерекшеліктері бар. Шартты түрде сотталған адамдарға қатысты қызметкерлердің функциялары сот тағайындаған шарттардың орындалуын бақылау және олардың мінез-құлқының заңдылығын бағалау болып табылады. Шартты түрде сотталғандарға топтық тренингтерге қатысу тағайындалуы мүмкін болса да, олар үшін жеке әлеуметтендіру бағдарламасы әзірленбейді. Бұл жағдайда бақылау формальды сипатқа ие. Сот шартты түрде соттауды тағайындай отырып, пробациялық бақылауды белгілейді және сотталған адамға белгілі бір міндеттерді орындауды жүктейді. Шартты түрде сотталғандарға жәрдемдесу, әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету жөніндегі функция заңмен бекітіледі және оның негізгі бағыттары айқындалады. Шартты түрде сотталғандар үшін міндеттер қажетті сипатқа ие болады, олардың орындалмағаны үшін жауапкершілік нақтыланады. Сынақ мерзімі ұзартылған жағдайда шартты түрде сотталғандарға пробациялық бақылауды күшейту заңмен белгіленеді (мысалы, тіркеу үшін айына төрт рет келу және электрондық бақылау құралдары). Қылмыстық-атқару инспекциясы қызметкерінің ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің 336-бабы бойынша Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасауға құқығы бар оның бақылауындағы адамдар (қоғамдық орында мас күйінде пайда болуы, 100 адамның қадір-қасиетін және қоғамдық адамгершілікті қорлайтын). Жергілікті атқарушы органдардың құзыретіне пробация есебінде тұрған сотталғандарды жұмысқа орналастыру және әлеуметтік көмек көрсету жөніндегі өңірлік бағдарламаларды әзірлеу қосылды.

Пробация қызметінің маңызды функцияларының бірі сотқа дейінгі қызмет болып табылады, ол қылмысты тергеу сатысында анықтау және тергеу органдарының тергеу әрекеттерін жүргізумен бір мезгілде жүзеге асырылады. Бұл ретте адамның одан әрі мінез-құлқының болжамы және оны түрмеде немесе ерік-жігерде түзету мүмкіндіктері негізінде сотқа осы тұлға үшін ең тиімді жаза түрін (бас бостандығынан айыру немесе өзге де балама жаза) айқындауға көмек көрсету мақсатында құқық бұзушы туралы ақпарат жинау қамтамасыз етіледі. Бұл функция сотқа тергеу және сот отырысы барысында әрдайым алынбайтын тұлға туралы қосымша ақпарат алуға мүмкіндік береді, егер сот оған жазаның балама түрін тағайындаса, сотталушыны түзету бағдарламаларын немесе бас бостандығынан айыру орындарында оған тәрбиелік ықпал ету бағдарламаларын жасауға мүмкіндік береді.

Пробация қызметі дайындаған қорытынды соттың салмақты үкім шығаруына ықпал етеді, ал болашақта пробация қызметінің қызметкеріне сотталғанды түзету жөніндегі жұмысында көмектеседі. Бұл ретте пробация қызметінің қызметкері іс жүргізу қайраткері, жасалған қорытындыны растайтын сот процесіне қатысушы болып табылады және соңғысына жаза бас бостандығынан айыруға балама тағайындалған жағдайда сотталушы үшін жауапты болады [3,274 б].

Жеке тұлғаны әлеуметтік зерттеуде құқық бұзушымен, оның жақындарымен, туыстарымен, әріптестерімен, достарымен әр түрлі әңгімелер маңызды орын алады. Сондықтан, бұл функцияны орындау психология және педагогика саласындағы белгілі бір білімді талап етеді. Пробация табиғатында үш кезең бар - сотқа дейінгі, сот және пенитенциардан кейінгі, бірақ Қазақстанда елдегі баламалы жазаны орындау ерекшеліктеріне байланысты тек соңғы кезең, яғни сотталғаннан кейінгі пробация кезеңі енгізілді. ҚР Қылмыстық кодексінің 63-бабы үш жылдан аспайтын мерзімде бас бостандығынан айыруға шартты түрде сотталған адамдарға пробация белгілеуді регламенттейді. Сынақ мерзімі кезеңінде аумақтық қылмыстық-атқару

инспекциялары сотталғанды бақылау және төрт бағытта әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету бойынша жұмыс жүргізеді:

- білім беру, міндетті орта білім алу, сондай-ақ өзге де арнайы курстар саласында көмек көрсету;

- кепілдендірілген тегін көмек шеңберінде мемлекеттік медициналық мекемелер арқылы медициналық көмек көрсету;

- азаматтарды жұмыспен қамту бөлімі арқылы жұмысқа орналастыру;

- сынақ мерзімі кезеңінде сотталған адамның өзге де әлеуметтік проблемаларын шешу.

Сондай-ақ ҚР ҚК 64-бабында көрсетілген шартты түрде соттау шарттары мен тәртібін бұзғаны үшін жауапкершілік бар, ол үшін пробациялық бақылаудағы адамға шартты түрде соттаудың күші жойылуы мүмкін және бұл адам түзеу колониясына бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны өтеу үшін жіберілуі мүмкін.

Тәжірибе мамандары қылмыстық жазаларды орындаудың тиімділігі жазаны өтеу кезеңінде де, оны өтегеннен кейін де қайталанған қылмыс деңгейімен, сондай-ақ жазаны өтеуден жалтару санымен сипатталатынын атап өтті. Тәжірибеде көрсеткендей, қайталанатын қылмыстарды негізінен тұрақты тіркеуі, жұмысы жоқ, яғни әлеуметтік қорғалмаған есеп беретін адамдар жасайды. Есепке алынатын адамдар тарапынан қайталама қылмыстар жасаудың өсу себептері: сотталғандардың құқықтық санасының төмендігі; есепке алынғандардың 60%-дан астамы жұмыс іздеу мақсатында Қазақстан Республикасының кейбір өңірлерінен басқаларына қоныс аударады; тұрмыстың тұрақсыздығы, қолайсыз орта, есірткіге тәуелділік және спирттік ішімдіктерді теріс пайдалану; құқық бұзушылықтарды негізінен тәуліктің кеш не түнгі уақытында жасау; жазаны орындау тіркелген жері бойынша емес, нақты тұратын жерінде (жалдамалы) пәтерлерде де әлеуметтік жайластырылмауға әкеп соғады; сотталғандарды және бас бостандығынан айыру орындарынан босатылғандарды жұмысқа орналастыру үшін квота бөлудің жеткіліксіздігі.

Пробация қызметінің негізгі функциялары: жазаның баламалы түрлерін орындау, сотталғанды қадағалау және оны қорытындыда ұсынылған арнайы бағдарлама негізінде түзету болып табылады. Пробация қызметінің қызметкері сотталған адаммен әлеуметтік-психологиялық жұмысты жүзеге асырады, оның барысында ол адамға психологиялық әсер етуге, шиеленісті, қорқынышты, көңілсіздікті, агрессияны, наразылықты жеңілдетуге тырысады.

Сонымен қатар, қылмыстың құрамына, жеке тұлғаның сипаттамасына және оның қоғамдық қауіптілігіне байланысты сот арнайы жатақханаларда міндетті түрде тұру, психиатриялық емдеу, сондай-ақ алкоголизм мен есірткіге тәуелділікті емдеу арқылы пробацияны қосымша белгілей алады. Қадағалауды пробация қызметкерлері де, еріктілер де, құқық бұзушының айналасындағы адамдар да жүзеге асырады.

Қазіргі уақытта пробация қызметінің есебінде тұрған есепке алынатын адамдардың қайталама құқық бұзушылықтарының алдын алу және болдырмау мақсатында сотталғанның жеке басын неғұрлым мұқият зерделеу үшін жоғарыда аталған санаттағы адамдармен жұмыс істеуге бағдарланған кәсіби психологтарды пробация қызметінің штат санына енгізу қажеттілігі туралы мәселе көтерілуде. Есепке алынатын адамдарға тәрбиелік-профилактикалық ықпал етуді күшейту мақсатында оларды пробация қызметіне есепке қою кезінде сот жүктеген міндеттерді түсіндіре отырып, бастапқы әңгімелесуді неғұрлым білікті жүргізу, сондай-ақ одан әрі профилактикалық әңгімелер жүргізу кезінде сотталушының мінез-құлқын түзету және қайталама құқық бұзушылықтар жасауға жол бермеу мақсатында олардың жеке басын зерделеу қажет. Профилактикалық әңгімелер жүргізу кезінде, пробация қызметкерлері тығыз жұмыс істеуі керек, психологтар есеп берушілердің мінез-құлық ерекшеліктерін, әдеттерін, психологиялық бейімділігін мұқият зерттеп, сендіру әдісіне баса назар аудара отырып, олардың теріс тәуелділіктерін ескереді [4, с. 151].

Айта кету керек, барлық дамыған елдердегі пробация қызметінің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі – бұл мемлекеттік мекемелермен және жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғалармен, қоғаммен, атап айтқанда бақылаушылардың әлеуметтік бейімделуіне көмектесу үшін еріктілермен (еріктілермен) ынтымақтастық. Осыған байланысты қылмыстық жауапкершілікке тартылған және

пенитенциарлық мекемелерден тыс адамдарды қадағалауды жүзеге асыру ісінде азаматтық қоғамның көмегінің толық жоқтығын, оның ішінде ҚР-да бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын өтеген адамдарды қайта әлеуметтендіру жөніндегі жұмыстың әлсіздігін атап өту қажет [5, с. 67]

Бүгінгі күні 2015 жылғы 1 қаңтардан бастап қолданылып жүрген ҚР жаңа қылмыстық және қылмыстық-атқару кодекстері қолданылады. Оларға сәйкес пробациялық бақылау белгіленетін сотталғандардың тізбесі кеңейтілді, қоғамдық жұмыстар осы шаралардың барлық адресаттары үшін міндетті және электрондық білезіктер енгізілді. Бұл новеллалар пробацияны дамытуға, сондай-ақ Қазақстанды баламалы жазалау шараларын орындау жөніндегі халықаралық стандарттарға жақындатуға қызмет етеді.

Осылайша, Қазақстан Республикасында пробация қызметінің жұмыс тәжірибесі оның мынадай негізгі міндеттерін тұжырымдауға мүмкіндік береді: 1) қылмыскердің қоғамға енуіне жәрдемдесу, оның әлеуметтік және құқықтық нормаларға құрметін қалыптастыру; 2) жәбірленушінің қылмыстық процеске қатысуы және оның құқықтарын қорғау бойынша әділдікті қалпына келтіру; 3) қылмыскерді қалпына келтіру процесіне тарту; 4) жазаның баламалы түрлерін тиімді қолданудың арқасында қоғамды қорғау; 5) қайталама қылмыстар жасау тәуекелін азайту.

Ресей Федерациясының қолданыстағы Қылмыстық-атқару кодексіне бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған сотталғандарды қайта әлеуметтендіру процесін реттейтін және оларға әлеуметтік-құқықтық қызметтердің қажетті көлемін көрсетуге қатысты нормаларды енгізу де жетекші рөл атқаруы керек деп санаймыз. Осы бағыттағы қоғамдық ұйымдар мен азаматтардың мүмкіндіктерін кешенді іске асыруда мемлекеттік органдарды жаңғырту және дамыту тетігі қажет. Құқықтық қатынастардың осы саласының барлық субъектілерінің өзара іс-қимылының тиімділігін арттыруға ерекше назар аудару қажет [6, 221 б.]. Кешенді стратегия бас бостандығынан айыру орындарынан босатылғаннан және пробация қызметінің есебіне қойылғаннан кейін оның салдарымен күресте ғана емес, әлеуметтік бейімсіздік пен айыру алғышарттарын жоюға бағытталуы тиіс. Кешенді стратегия ережелерін өмірге енгізу заңнама нормаларына негізделуі, сабақтас және әдістемелік сипатта болуы, барлық құқықтарды, бостандықтар мен заңды мүдделерді, қол сұғылмаушылықты және Ресей Федерациясының Конституциясында жарияланған құқықтарды іске асыру, азаматтардың бостандықтары мен заңды мүдделері. Бұл ұстаным Қазақстан Республикасында да, басқа елдерде де пробация қызметінің қызметі барысында алынған жетістіктердің тиімділігін, ағымдағы жай-күйінің мониторингі мен объективті бағалауын ескере отырып түзетілуі мүмкін.

Осылайша, Қазақстан Республикасының пробация саласындағы тәжірибесін зерделеу, оның қажеттілігін түсіну Ресей Федерациясында бас бостандығынан айыруға байланысты емес жазалардың барлық түрлерін орындауға өкілетті болатын тиісті қызметті құруға және заңнамалық бекітуге жақындауға мүмкіндік береді.

Әдебиет

1. Хармаев Ю.В. О проблемах введения в Российской Федерации службы пробации // Вестник БГУ. 2013. №2. – С. 187-189.
2. Жолдаскалиев С.М. Критерии эффективности пробационной деятельности уголовно-исполнительной системы органов внутренних дел Республики Казахстан: постановка отдельных методологических аспектов // Труды Академии управления МВД России. 2018. №3 (47). – С. 148-152.
3. Шнарбаев Б.К. Становление пробации в Казахстане в рамках международных стандартов // Социально-экономические явления и процессы. 2017. №3. – С. 272-277.
4. Уткин В.А. Европейские правила о пробации и проблемы их реализации // Вестник Томского государственного университета. Право. 2012. №1 (3). – С. 45-50.
5. Бабина С.А. Особенности применения условного осуждения в зарубежных странах (на примере США) // Бизнес в законе. 2010. №4. – С. 66-68.
6. Садыков А.У. Перспективы института пробации в современной России // Общество и право. 2011. №3 (35). С. 214-222



ТУЯКБАЕВ РУСТЕМ МАУЛЕТКАЗЫҰЛЫ

заместитель начальника отдела службы пробации Карасайского района ДУИС
по г.Алматы, Алматинской области и области Жетісу

ОБЩИЕ ПОНЯТИЯ И ВИДЫ ПРОБАЦИИ, А ТАКЖЕ ПОЛНОМОЧИЯ СЛУЖБЫ ПРОБАЦИИ

Служба пробации в своей деятельности руководствуется Конституцией Республики Казахстан, законами, актами Президента и Правительства Республики Казахстан, иными нормативными правовыми актами.

К нормативно-правовым актам, которыми в своей деятельности руководствуется служба пробации помимо Конституции РК являются Уголовный, Уголовно-процессуальный и Уголовно-исполнительный кодексы Республики Казахстан, Закон Республики Казахстан «О пробации» от 30 декабря 2016 года и другие НПА, в том числе Международные договоры, ратифицированные Республикой Казахстан.

Закон Республики Казахстан «О пробации» регулирует общественные отношения в сфере организации и функционирования пробации и устанавливает понятие, цель, задачи, принципы, виды и формы осуществления пробации, а также правовой статус лиц, в отношении которых применяется пробация, и субъектов, ее осуществляющих.

Пробация – система видов деятельности и индивидуально определяемых мер контрольного и социально-правового характера, направленных на коррекцию поведения лиц, категории которых определены законом, для предупреждения совершения ими уголовных правонарушений.

Целью пробации является содействие в обеспечении безопасности общества путем:

- 1) коррекции поведения подозреваемого, обвиняемого;
- 2) ресоциализации осужденного;
- 3) социальной адаптации и реабилитации лица, освобожденного из учреждения уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы.

Задачами пробации являются:

- 1) оказание социально-правовой помощи лицам, в отношении которых применяется пробация;
- 2) исполнение определенных законом видов наказаний, не связанных с лишением свободы;
- 3) осуществление пробационного контроля за осужденными, в отношении которых он установлен судом;
- 4) подготовка к освобождению осужденного, отбывающего наказание в учреждении уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы.

Принципы на которых основывается пробация:

- 1) соблюдения прав, свобод и законных интересов человека и гражданина;

- 2) законности;
- 3) гуманизма;
- 4) гласности, за исключением сведений, составляющих государственные секреты и иную охраняемую законом тайну;
- 5) дифференцированного и индивидуального подхода при определении объема социально-правовой помощи и осуществлении пробационного контроля в отношении лиц, к которым применяется probation;
- 6) стимулирования правопослушного и активного общественно полезного поведения лиц, в отношении которых применяется probation;
- 7) взаимодействия субъектов, осуществляющих probation.

Права и обязанности лиц, в отношении которых применяется probation

Категории лиц, в отношении которых применяется probation, определяются Уголовным и Уголовно-исполнительным кодексами Республики Казахстан, а также Закон Республики Казахстан «О probation»

Лица, в отношении которых применяется probation, имеют право на:

- 1) обращение, получение сведений на родном или другом языке, которым они владеют, о своих правах и обязанностях, примененном судом наказании, порядке и условиях исполнения иных мер уголовно-правового воздействия, их изменениях, а также порядке представления предложений, заявлений и жалоб;
- 2) обжалование действий или бездействия субъектов, осуществляющих probation, в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан;
- 3) участие в мероприятиях по ресоциализации, социальной адаптации и реабилитации в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан.

Лица, в отношении которых применяется probation имеют также другие права, предусмотренные законодательством Республики Казахстан.

Лица, в отношении которых применяется probation, обязаны:

- 1) исполнять и соблюдать порядок и условия пробационного контроля;
- 2) выполнять законные требования субъектов, осуществляющих probation;
- 3) представлять достоверные сведения субъектам, осуществляющим probation.

Формы осуществления probation

1. Probation осуществляется в формах пробационного контроля и оказания социально-правовой помощи лицам, состоящим на учете службы probation.

2. Пробационный контроль представляет собой деятельность службы probation и полиции по осуществлению контроля за исполнением лицами, состоящими на их учете, обязанностей, возложенных на них законом и судом.

3. Социально-правовая помощь – комплекс мер, реализуемых субъектами, осуществляющими probation, направленных на ресоциализацию, социальную адаптацию и реабилитацию лиц, в отношении которых применяется probation.

Меры ресоциализации, социальной адаптации и реабилитации лиц, в отношении которых применяется probation

1. Ресоциализация, социальная адаптация и реабилитация лиц, в отношении которых применяется probation, обеспечиваются путем:

- 1) оказания социально-правовой помощи по вопросам:
 - получения медицинских услуг;
 - получения среднего образования;
 - овладения профессией (профессиональная подготовка, переподготовка и повышение квалификации);
 - содействия в трудоустройстве;
 - обеспечения психологического сопровождения;
 - получения установленных законодательством Республики Казахстан льгот и социальных выплат;
- 2) содействия в восстановлении и формировании поддерживающей системы социальных связей, включающего:

- социально-психологическое и психологическое консультирования;
- социальный патронаж;
- помощь в восстановлении семейных и иных социально-позитивных связей при условии взаимного согласия сторон;

3) социально-бытовой адаптации, включающей:

- обеспечение местом пребывания;
- организацию реабилитационных мероприятий;
- привлечение к участию в культурных мероприятиях;

4) предоставления консультаций по социально-правовым вопросам.

Меры, предусмотренные пунктом 1, реализуются субъектами, осуществляющими пробацию.

Субъекты, осуществляющие пробацию

Субъектами, осуществляющими пробацию, являются государственные органы, действующие в пределах своей компетенции, в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан о пробации, а также граждане, общественные объединения и иные юридические лица.

Компетенция органов внутренних дел

К компетенции Министерства внутренних дел Республики Казахстан относятся:

- 1) реализация государственной политики в сфере пробации;
- 2) осуществление государственного контроля в сфере пробации;
- 3) утверждение: методики проведения психосоциального тестирования личности подозреваемого, обвиняемого на стадии досудебной пробации; методики подготовки досудебного доклада;

4) выполнение иных функций, возложенных на него Законом РК "О пробации", актами Президента и Правительства Республики Казахстан.

2. К компетенции уполномоченного органа уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы относятся:

- 1) обеспечение взаимодействия субъектов, осуществляющих пробацию;
- 2) координация деятельности учреждений уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы и служб пробации;
- 3) разработка: методики проведения психосоциального тестирования личности подозреваемого, обвиняемого на стадии досудебной пробации; методики подготовки досудебного доклада;

4) осуществление иных полномочий, предусмотренных законодательством Республики Казахстан.

Полиция в пределах своей компетенции, установленной законодательством Республики Казахстан, осуществляет:

- 1) комплекс мер по профилактике, выявлению, изучению, устранению причин и условий, способствующих совершению правонарушений со стороны лиц, находящихся под пробационным контролем;
- 2) пробационный контроль в отношении несовершеннолетних;
- 3) иные полномочия, предусмотренные законодательством Республики Казахстан.

Полномочия службы пробации

Служба пробации – орган уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы, осуществляющий исполнительные и распорядительные функции по обеспечению исполнения уголовных наказаний без изоляции от общества, а также организации и функционированию пробации.

Служба пробации:

- 1) ведет учет лиц, в отношении которых применяется пробация;
- 2) устанавливает место жительства лица, в отношении которого применяется пробация, состояние его здоровья, уровень образования и трудовую занятость;
- 3) разъясняет порядок получения социально-правовой помощи, оказывает содействие в ее получении;
- 4) осуществляет подготовку досудебного доклада в отношении подозреваемого, обвиняемого;

5) разъясняет лицам, к которым применены наказания, не связанные с лишением свободы, порядок исполнения возложенных на них судом обязанностей и последствия их неисполнения;

6) разъясняет лицам, в отношении которых установлен пробационный контроль, порядок и условия его осуществления и прекращения, а также последствия несоблюдения условий пробационного контроля;

7) осуществляет пробационный контроль;

8) запрашивает необходимые для осуществления своих полномочий сведения, справки, характеристики, иную информацию от юридических лиц с соблюдением требований законодательства Республики Казахстан о государственных секретах и иной охраняемой законом тайне;

9) участвует в разработке и реализации:

– программ в сфере защиты прав несовершеннолетних и семьи;

– механизмов вовлечения субъектов, осуществляющих пробацию, в деятельность по защите прав несовершеннолетних и семьи;

10) участвует в проведении мониторинга качества услуг по защите прав несовершеннолетних и семьи;

11) осуществляет иные полномочия, предусмотренные законодательством Республики Казахстан.

Виды пробации

К видам пробации относятся:

1) досудебная пробация – деятельность и совокупность мер по подготовке досудебного доклада;

2) приговорная пробация – деятельность и совокупность мер по установлению и осуществлению пробационного контроля в отношении лиц, осужденных к ограничению свободы, а также осужденных условно, и оказанию им социально-правовой помощи;

3) пенитенциарная пробация – деятельность и совокупность мер по ресоциализации лиц, отбывающих наказание в виде лишения свободы в учреждениях уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы;

4) постпенитенциарная пробация – деятельность и совокупность мер по установлению и осуществлению пробационного контроля в отношении лиц, освобожденных из учреждений уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы, и оказанию им социально-правовой помощи.

Досудебная пробация

Досудебная пробация применяется на добровольной основе в отношении подозреваемых, обвиняемых:

1) несовершеннолетних;

2) лиц с инвалидностью;

3) женщин: в возрасте пятидесяти восьми и свыше лет; беременных; имеющих малолетних детей в возрасте до трех лет;

4) мужчин: в возрасте шестидесяти трех и свыше лет; воспитывающих в одиночку малолетних детей в возрасте до трех лет.

Досудебная пробация не применяется в отношении лиц, к которым применена мера пресечения в виде домашнего ареста или содержания под стражей.

Досудебная пробация осуществляется по письменному заявлению, выше указанных лиц, с момента их обращения.

4. Служба пробации на основании сведений, справок, характеристик и иной информации, составляет досудебный доклад, представляемый лицу, к которому применяется досудебная пробация, до начала судебного разбирательства.

По результатам реализации указанной программы, а также на основании сведений, полученных сведений, справок, характеристик и пр., служба пробации составляет досудебный доклад, представляемый лицу, к которому применяется досудебная пробация, до начала судебного разбирательства.

Указанное лицо может участвовать в подготовке досудебного доклада и выражать мнение по его содержанию, которое должно быть отражено в досудебном докладе.

5. В случае прекращения уголовного дела на стадии досудебного расследования служба пробации прекращает досудебную пробацию.

Приговорная пробация

1. Приговорная пробация применяется в отношении:

- 1) осужденного к ограничению свободы;
- 2) осужденного условно.

2. Приговорная пробация осуществляется в форме пробационного контроля по правилам статьи 44 Уголовного кодекса Республики Казахстан, продолжительность которого определяется приговором или постановлением суда.

3. Лицо, в отношении которого установлен пробационный контроль, обязано

1) явиться в течение десяти суток со дня вступления приговора или постановления суда в законную силу в службу пробации для постановки на учет;

2) соблюдать условия и порядок отбывания наказания и иных мер уголовно-правового воздействия;

3) являться в службу пробации в установленные дни для регистрации и проведения с ним профилактической беседы;

4) письменно информировать службу пробации об изменении места жительства, работы или учебы;

5) выполнять иные обязанности, возложенные на него законом и судом.

4. В случае несоблюдения лицом условий пробационного контроля служба пробации:

1) в отношении осужденного к ограничению свободы применяет взыскание в виде письменного предупреждения, а в случае злостного уклонения от отбывания наказания представляет в суд материалы для решения вопроса о замене неотбытой части ограничения свободы на наказание в виде лишения свободы;

2) в отношении осужденного условно вносит представление о продлении срока пробационного контроля либо отмене условного осуждения и исполнении наказания, назначенного приговором суда.

5. Если по истечении не менее половины установленного срока пробационного контроля осужденный условно своим поведением доказал свое исправление, то служба пробации направляет в суд представление об отмене условного осуждения и снятии с осужденного судимости.

Пенитенциарная пробация

1. Пенитенциарная пробация применяется в отношении осужденного, отбывающего наказание в виде лишения свободы в учреждениях уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы.

2. Ресоциализация осужденного осуществляется с момента его прибытия в учреждение уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы в соответствии с требованиями уголовно-исполнительного законодательства Республики Казахстан.

3. В отношении осужденного, отбывающего наказание в виде лишения свободы, которому до отбытия срока наказания остался один год, ресоциализация осуществляется администрацией учреждения уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы в форме оказания социально-правовой помощи.

4. Индивидуальная программа оказания социально-правовой помощи составляется и реализуется администрацией учреждения уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы.

5. Индивидуальная программа оказания социально-правовой помощи содержит:

1) данные досудебного доклада (при его наличии), разработанного службой пробации на этапе досудебной пробации;

2) материалы, характеризующие поведение осужденного в период пребывания в учреждении уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы;

3) сведения о возмещении и (или) невозмещении исковых требований лицом, подготовляемым к освобождению;

4) сведения о социальных связях осужденного, подготавливаемого к освобождению, состоянии его здоровья, уровне образования, трудовых навыках, осведомленности о правовых механизмах реализации прав и свобод, а также иные необходимые сведения для коррекции социального поведения и успешной социальной адаптации осужденного;

5) конкретные мероприятия, направленные на оказание социально-правовой помощи осужденному, подготавливаемому к освобождению;

6) планируемые мероприятия по оказанию социально-правовой помощи, трудовому и бытовому устройству осужденного после его освобождения.

6. По просьбе осужденных, в отношении которых применяется пенитенциарная пробация, администрация учреждения уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы совместно с местными исполнительными органами по избранному ими месту жительства после освобождения устанавливает их взаимодействие:

1) с центрами занятости населения для регистрации осужденного и предоставления ему информации о вакансиях;

2) со специализированными организациями (агентствами) по найму жилья;

3) с социальными службами для содействия пожилым лицам, лицам с инвалидностью и лицам без определенного места жительства в получении социальных услуг.

7. При реализации индивидуальной программы оказания социально-правовой помощи администрация учреждения уголовно-исполнительной (пенитенциарной) системы:

1) взаимодействует с иными субъектами, осуществляющими пробацию, по вопросам трудового и бытового устройства лиц, подготавливаемых к освобождению;

2) проводит работу по разъяснению лицам, в отношении которых применяется пробация, законодательства Республики Казахстан, регламентирующего порядок трудового и бытового устройства, информирует о действующих правовых механизмах реализации и защиты прав и свобод;

3) разъясняет объем и порядок получения социально-правовой помощи при освобождении из мест лишения свободы;

4) предварительно информирует о порядке осуществления административного надзора и пробационного контроля, а также последствиях его нарушения.

Постпенитенциарная пробация

1. Постпенитенциарная пробация применяется в отношении лица:

1) условно-досрочно освобожденного от отбывания наказания в виде лишения свободы;

2) освобождаемого из мест лишения свободы, в отношении которого судом установлен административный надзор;

3) которому лишение свободы было заменено ограничением свободы в соответствии со статьей 73 Уголовного кодекса Республики Казахстан;

4) которому лишение свободы было заменено штрафом в соответствии со статьей 73 Уголовного кодекса Республики Казахстан;

5) отбывшего назначенный судом срок наказания в виде лишения свободы.

2. Постпенитенциарная пробация в отношении лица, условно-досрочно освобожденного от отбывания наказания в виде лишения свободы, применяется в форме пробационного контроля, **осуществляемого полицией по месту его жительства**, а также оказания социально-правовой помощи местными исполнительными органами, общественными объединениями и иными организациями в соответствии с законодательством Республики Казахстан.

3. Постпенитенциарная пробация в отношении лица, которому судом установлен административный надзор, осуществляется в форме оказания социально-правовой помощи.

4. Постпенитенциарная пробация в отношении лица, которому лишение свободы было заменено ограничением свободы, осуществляется по правилам, предусмотренным приговорной пробации

5. Постпенитенциарная пробация в отношении лиц, указанных в подпунктах 4) и 5) пункта осуществляется в форме оказания им социально-правовой помощи в соответствии с законодательством Республики Казахстан по их инициативе путем обращения в местные исполнительные органы.

Особенности осуществления пробации в отношении несовершеннолетнего

Пробация в отношении несовершеннолетнего осуществляется:

- 1) с учетом его индивидуальных и возрастных особенностей;
- 2) с привлечением семьи;
- 3) при взаимодействии с органами, осуществляющими функции по опеке или попечительству, и организациями, осуществляющими функции по защите прав ребенка;
- 4) при взаимодействии с гражданами, общественными объединениями и иными юридическими лицами.

Осуществление пробационного контроля в отношении несовершеннолетнего

1. Служба пробации осуществляет пробационный контроль в отношении несовершеннолетнего:

- 1) осужденного к наказанию в виде ограничения свободы;
- 2) осужденного условно.

2. Полиция осуществляет пробационный контроль в отношении несовершеннолетнего:

- 1) условно-досрочно освобожденного от отбывания наказания в виде лишения свободы;
- 2) в отношении которого судом назначена принудительная мера воспитательного воздействия, установленная пунктом 4) части первой статьи 84 Уголовного кодекса Республики Казахстан.

3. Служба пробации при постановке на учет несовершеннолетнего, в отношении которого установлен пробационный контроль, реализует комплекс мер в соответствии со статьями 69, 169 и 174 Уголовно-исполнительного кодекса Республики Казахстан с учетом положений особенностей осуществления пробации в отношении несовершеннолетнего.

При необходимости индивидуальной программой оказания социально-правовой помощи несовершеннолетнему предусматривается участие педагога и психолога.

4. В отношении несовершеннолетнего наряду с мерами, указанными в выше, служба пробации совместно с представителями органа опеки и попечительства ежеквартально проводит обследование жилищных условий несовершеннолетнего с составлением акта.



ШАМШИЕВА ИНДИРА СЕРИКОВНА

ҚР ІІМ Алматы академиясы М. Есболатов атындағы жоғары оқу орнынан кейінгі
факультет 2 курс докторанты полиция подполковнигі

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТАР ШЕҢБЕРІНДЕ ҚАЗАҚСТАНДА ПРОБАЦИЯНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ

Қазақстандағы пробация жұмысында әртүрлі деректерді талдау негізінде өзектілігі ашылады. Пробация институтын тиімді енгізу үшін бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған немесе баламалы жазалау шараларына ұшыраған адамдарды қайта әлеуметтендіру проблемаларымен тікелей байланысты пенитенциарлық-құқықтық мәселелер саласындағы теориялық білімнің тұтас массивін қайта қарау қажет болады. Тұжырымдалған міндеттерді шешу кезінде алынған нәтижелер қылмыстық-атқару жүйесінің, атап айтқанда пробация қызметінің практикалық қызметіне, мүдделі мемлекеттік органдардың қызметіне, сондай-ақ оқу процесіне енгізілген кезде ғана белгілі бір ғылыми және практикалық құндылыққа ие болатынын көрсету өзекті болып табылады.

Тиімді шаралар ретінде пробация қызметі қызметкерінің үлгілік біліктілік сипаттамасын әзірлеу, оларды дайындау бойынша мамандықтар мен оқу орындарын анықтау ұсынылады. Қазақстанда пробация институтын зерттеу және кешенді талдау, жүйе құраушы проблеманы, оның қылмыстық жазаны орындау жүйесіндегі рөлі мен орнын анықтау бойынша үлкен жұмыс жүргізілуде.

Алға қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін халықаралық практикада қолданылатын пробацияның қолданыстағы үлгілері, шет елдерде пробация қызметтерінің жұмыс істеуінің он тәжірибесін Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару жүйесінің жағдайларына бейімдеу мүмкіндіктері зерделенді, сондай-ақ қылмыстық-атқару жүйесінің шартты түрде сотталғандарға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету мәселелері бойынша мемлекеттік органдармен және азаматтық сектормен өзара іс-қимылына ықпал ететін шаралар ұсынылды. Пробация институтын енгізуге ықпал ететін пәрменді шара пробация қызметінің қызметкерлерін оқытуды қамтамасыз ету болып табылады.

Жаңадан қабылданған инспекторлар үшін оқытудың дәйекті тәсілін қолдану ұсынылады. Қазақстан Республикасында пробация саласында белсенді күш-жігерді үйлестіруге тиіс.

Құқық бұзушыларды қайта әлеуметтендіру бағдарлары (92)16-да 1992 жылы Еуропа Кеңесі қабылдаған қоғамдық санкциялар мен жазалау шараларын қолдану жөніндегі Еуропалық ережелер, Еуропа Кеңесі Министрлер комитетінің ұсынымдары туралы айқын көрсетілген. Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасында. 2.10-тармақта «Соттардың бас бостандығынан айыруға балама шараларды

неғұрлым белсенді қолдануы үшін оларды орындау тиімділігін арттыруға қол жеткізу қажет, ол үшін осындай шараларды орындауға жауапты мамандандырылған органның институционалдық дамуы талап етіледі» [1].

Пробация институты нақты белгіленген жоғарыда аталған тұжырымдамаларды нысан, құрал-сайман түрінде жүзеге асыруға бағытталған маңызды құжаттардың бірі Қазақстан Республикасының Құқық қорғау жүйесін одан әрі жаңғыртудың 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспары болып табылады. «Құқық қорғау жүйесінің ұйымдық-құқықтық негіздерінің тиімділігін арттыру», мынадай міндеттер белгіленді: құқық қорғау қызметінің құқықтық негіздерін жетілдіру; нақты міндеттерді орындаудың тиімділігін қамтамасыз етуге бағытталған құқық қорғау органдарының қызметін оңтайландыру; ювеналды әділет жүйесін жетілдіру; пенитенциарлық сипаттағы, оның ішінде қоғамды құқық қорғау органдарымен шоғырландыру кезіндегі шаралардың тиімділігін қамтамасыз ету [2].

Пробация институты қазақстандық қоғам үшін маңызды әлеуметтік-саяси мәнге ие болады. «Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған және пробация қызметінің есебінде тұрған азаматтарды әлеуметтік оңалтудың тиімді жүйесін құру. Мұндай азаматтар үшін әлеуметтік оңалтудың кешенді стратегиясын және арнаулы әлеуметтік қызметтер стандартын әзірлеу» [3].

Бас бостандығынан айыруға балама шараларды енгізу векторын анықтаудың маңыздылығы өте уақтылы және мұнда пробация институты бойынша сарапшылардың көзқарасымен келісу керек. Шынында да, бұл отандық қылмыстық-құқықтық саясаттағы жаңа құбылыс және оған деген көзқарас екіұшты. Кейбіреулер оны тәуелсіз, жеке жаза түрі деп санайды және мұның өзіндік түсіндірмесі бар. Өзінің дамуының бір ғасырдан астам кезеңінде пробация институты шартты түрде соттау түрінің бастапқы түрінен жазаның тәуелсіз түріне, түрмеге қамаудың заманауи баламасына дейін бірқатар елеулі өзгерістерге ұшырады. Басқалары оны сот шешім шығарғанға дейін де (яғни сотқа дейінгі талқылау сатысында да, сот талқылауы барысында да үкім шығармай, сол арқылы соттың үкімді жариялауын кейінге қалдырып) және сот шешімі бойынша да (үкімді орындауды біраз уақытқа кейінге қалдыру) қолдануға мүмкіндік беретін институт деп түсінеді. Тағы біреулері пробация институтының қарамағында баламалы жазалардың барлық түрлерін, соның ішінде медиация немесе қалпына келтіру сот төрелігі (татуласу) институтын біріктіреді. Кейбіреулер оның функцияларын, соның ішінде күдікті ұсталған сәттен бастап құқықтық қатынастар орбитасына пробацияны және оны пенитенциардан кейінгі қайта әлеуметтендірумен аяқтауды, соның ішінде бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды жеткілікті түрде түсінеді. Басқалары оны жазаның тәуелсіз түрі ретінде қабылдай отырып, тар функцияларды анықтайды. Яғни, бәрі белгілі бір елдің заң шығарушысына байланысты және пробация институтының бір немесе басқа нұсқасын өзінің түсінігіне, орындылығына және оның максималды тиімділігіне сүйене отырып таңдау ғана қалады [4].

Пробация институтының мүмкіндіктерін әлемдік қауымдастық кеңінен қолданады. Алға қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін: қылмыскердің, оның жақын туыстарының жеке басының моральдық – адамгершілік аспектілері бейнеленетін айыпталушының немесе сотталушының жеке басы туралы сотқа дейінгі хабарламаны (баяндаманы, есепті) сотқа беру; бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарға көмек көрсету; бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарға көмек көрсету; бас бостандығынан айыру қадағалаудағы адамдардың әлеуметтік мінез-құлқын түзету бағдарламаларын жүзеге асыру; қылмыскер мен қылмыс құрбаны арасындағы татуласу процесін ұйымдастыруға; қылмыстық жауаптылықтан шартты түрде босатылған, шартты түрде сотталған адамдарды оларға қажетті көмек көрсете отырып қадағалауды жүзеге асыруға; үкімнің орындалуына шолу мен оның мінез-құлқы туралы ақпаратты қамтитын қадағалаушы туралы мерзімді хабарламаларды сотқа ұсынуға; тәрбие шаралары қолданылған кәмелетке толмағандарды

бақылауға алуға, Қазақстанда пробация институтын зерттеу және кешенді талдау бойынша үлкен жұмыс жүргізілуде.

Алға қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін халықаралық практикада қолданылатын пробацияның қолданыстағы үлгілері, шет елдерде пробация қызметтерінің жұмыс істеуінің он тәжірибесін Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару жүйесінің жағдайларына бейімдеу мүмкіндіктері зерделенді, сондай-ақ қылмыстық-атқару жүйесінің шартты түрде сотталғандарға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету мәселелері бойынша мемлекеттік органдармен және азаматтық сектормен өзара іс-қимылына ықпал ететін шаралар ұсынылды. Қылмыстық-атқару жүйесінде пробацияны енгізу бас бостандығынан айыруға байланысты емес жазаларды орындау процесінің тиімділігі мен нәтижелілігін арттыру, құқық қорғау қызметінің осы түрін құқықтық реттеу мақсаттары мен қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес келтіру мақсатында қылмыстық жазаларды ізгілендіруге және пробация қызметін пайдалануға бағытталған шараларды қолдану заңнамасы мен практикасын жетілдіруді талап етеді. Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған немесе баламалы жазалау шараларына ұшыраған адамдарды қайта әлеуметтендіру проблемаларымен тікелей байланысты пенитенциарлық-құқықтық мәселелер саласындағы теориялық білімнің тұтас массивін қайта қарау қажет болады. Тұжырымдалған міндеттерді шешу кезінде алынған нәтижелер оларды қылмыстық атқару жүйесінің, атап айтқанда пробация қызметінің практикалық қызметіне, мүдделі мемлекеттік органдардың қызметіне, сондай-ақ оқу процесіне енгізген кезде ғана белгілі бір ғылыми және практикалық құндылыққа ие болады. Соңғысы маңызды, өйткені пробация қызметкері қандай болуы керек және қоғам оған қандай талаптар қоюға құқылы деген сұрақ ашық күйінде қалып отыр. Пробация қызметі қызметкерінің үлгілік біліктілік сипаттамасын әзірлеу, оларды даярлау бойынша мамандықты және оқу орындарын айқындау талап етіледі.

Түрме қызметкерлері мен пробация қызметкерлері орындайтын жұмыстың мақсаты-адамдарды қоғамға қайта қосу және рецидивизмнің алдын алу. Осы екі ұйым үшін Бір мақсат бойынша бірлесіп жұмыс істеу өте маңызды[5].

«Әлеуметтік қалпына келтірудің» мақсаты – оның қызметіне сындарлы қатысуға қабілетті және жаңа қылмыстар жасамайтын моральдық тұрақты тұлғаның қоғамдағы өміріне оралу. Пробацияның өте маңызды мақсаты-қылмыстың қайталануын болдырмау және құқық бұзушылықтың жеке алдын алу құралдарының бірі ретінде. Пробацияның міндеттері қадағалауды пайдалана отырып, жазаның орындалуын қамтамасыз ету, сотталғандарды түзету (қоғамға оралу) процесіне көмек көрсету және құқық бұзушылықтардың алдын алу болып табылады.

Мұның бәрінің басты мәні-сот билігі жағдайында мемлекет қылмыстық заңның икемділігінің арқасында қоғамға қауіп төндірмейтін және қылмыс нәтижесінде ауыр зардаптардың туындауына жол бермейтін көптеген қылмыскерлерге белгілі бір талаптар орындалған жағдайда бас бостандығынан айыруға мүмкіндік береді [6].

Түзеу мекемелерінде бас бостандығынан айыру орындарында сотталғандар санының қалыптасқан тұрақты үрдісі және қылмыстық және қылмыстық-атқару заңнамасын ізгілендіру бойынша жүргізіліп жатқан саясат Қазақстан Республикасына халықаралық құжаттардың негізгі ережелерін одан әрі табысты іске асыруға мүмкіндік береді. Түйіндеме Қылмыстық-атқару жүйесіндегі Пробация заңнаманы және қылмыстық жазаларды ізгілендіруге бағытталған шараларды қолдану практикасын жетілдіруді талап етеді. Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған немесе баламалы жазалау шараларына ұшыраған адамдарды қайта әлеуметтендіру проблемаларымен тікелей байланысты пенитенциарлық-құқықтық мәселелер саласындағы теориялық білімнің тұтас массивін қайта қарау қажет болады. Зерттелетін жазаның баламасы іздестіру, одан әрі жетілдіру жағдайында және шет елдердегі қоғамға аз шығынмен салыстырмалы түрде аз қауіпті қылмыстардың алдын алу проблемаларын шешуге мүмкіндік береді, оның тәжірибесі Қазақстанда және басқа мемлекеттерде талап етілуі тиіс.

Әдебиет

1. Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясатының тұжырымдамасы (16.01.2014 ж. өзгерістер мен толықтырулармен). Утв. Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы №858 Жарлығымен / / Қазақстан Республикасының ПУАЖ-ы. 2009. №35. 331-бап
2. Қазақстан Республикасының Құқық қорғау жүйесін одан әрі жаңғыртудың 2014-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014.
3. Ұлт жоспары-100 қадам Баршаға арналған қазіргі мемлекет // Казахстанская правда 20 мамыр 2015ж. URL: <http://www.kazpravda.kz/news/politi-ka/infografika-әлеуметтік-экономикалық-құбылыстар-мен-процестер>.
4. URL: <http://prisonforum.kz/index>
5. Қазақстан Республикасындағы сот және құқықтық реформаны қолдау. Үшінші аралық есеп қосымшасы-қылмыстық шешімдердің орындалуын жалпы бағалау туралы есеп. «Қылмыстық шешімдер мен пробация қызметін заманауи орындаудың үздік құқықтық Еуропалық тәжірибесі». Б. 66.
6. Соңғы 10 жылдағы Қазақстанның «түрме тұрғындарының» азаю мәселелері мен саны: оның ауытқу динамикасы мен себептері. – Астана: «Media» ЖШС project.kz.

РЕЗОЛЮЦИЯ круглого стола

Направления совершенствования института пробации в Республике Казахстан

В работе круглого стола приняли участие профессорско-преподавательский состав, практические работники – сотрудники служб пробации, слушатели факультета послевузовского образования.

Определенный научный интерес вызвали доклады участников. Сообщая мы пришли к следующим выводам:

– Институт пробации – является важным звеном в системе уголовного правосудия, которое помогает осужденным адаптироваться к обществу после отбытия наказания и способствует предотвращению рецидива уголовных правонарушений.

– Одним из важных направлений улучшения института пробации в Казахстане является повышение квалификации персонала. Сотрудники пробации должны иметь не только хорошее профессиональное образование, но и постоянно совершенствовать свои знания и навыки. Обучение сотрудников по современным методам работы с осужденными, психологическим и социальным аспектам реабилитации играет важную роль в их успешной профессиональной деятельности.

– Направлением улучшения института пробации в Казахстане может быть создание специализированных программ для осужденных. Эти программы могут включать в себя различные виды помощи – психологическую, социальную, трудовую. Осужденные должны иметь возможность пройти все необходимые этапы реабилитации, чтобы повысить их шансы на успешное возвращение в общество после отбытия наказания.

– Следующим направлением совершенствования института пробации в Республике Казахстан может стать улучшение сотрудничества с другими институтами – судебной системой, правоохранительными органами, социальными службами. Только в тесном сотрудничестве всех этих институтов можно достичь наилучших результатов в реабилитации осужденных и предотвращении рецидива преступлений.

– Действенным направлением улучшения института пробации в Республике Казахстан может быть улучшение материально-технической базы. Современное оборудование и технологии помогут сотрудникам пробации более эффективно выполнять свои обязанности, а также повысят степень безопасности как для них самих, так и для осужденных.

– Совершенствование института пробации в Республике Казахстан включают в себя внедрение новых технологий и методов мониторинга, улучшение профессиональной подготовки сотрудников и расширение сотрудничества с общественными организациями и международными партнерами. Эти шаги помогут повысить эффективность работы пробационной службы, обеспечить более качественное реабилитационное воздействие на осужденных и снизить уровень рецидива преступлений. Развитие института пробации играет ключевую роль в современной уголовно-правовой системе и способствует построению справедливого и гуманного общества.

– Пробация, как доказавшая свою эффективность коррекционная практика развитых государств, стала своего рода социальной франшизой, на основе которой планируется добиться стойких положительных результатов в улучшении криминальной ситуации в обществе, снижении количества общественно опасных посягательств, социальной адаптации и реабилитации лиц, их совершающих. Действующая изначально исключительно в рамках института условного осуждения пробация постепенно перешла и в сферу уголовно-исполнительного воздействия и имеет тенденцию дальнейшего расширения.

Интеграция Казахстана в международное правовое сообщество, присоединение к основным международным правовым актам, защищающим права осужденных, гуманизация уголовного законодательства Республики Казахстан являются основными факторами развития института пробации в государстве. Однако, успешная правоприменительная практика в сфере пробации возможна лишь в случае четкой правовой регламентации данного института в отечественном законодательстве.

Совершенствование института пробации на современном этапе является необходимым шагом для обеспечения эффективного функционирования уголовно-правовой системы и достижения целей социальной реабилитации осужденных. Решение основных проблем, а также внедрение новых подходов и технологий позволят повысить эффективность работы пробационной службы и улучшить систему обеспечения общественной безопасности.

Қазақстан Республикасындағы пробация институтын жетілдіру бағыттары атты дөңгелек үстелдің ҚАРАРЫ

Дөңгелек үстел жұмысына профессор-оқытушылар құрамы, тәжірибелік қызметкерлер – пробация қызметінің қызметкерлері, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің тыңдаушылары қатысты.

Қатысушылардың баяндамалары белгілі бір ғылыми қызығушылықты тудырды. Бірлесе отырып біз келесі қорытындыға келдік:

– Пробация институты-сотталғандарға жазасын өтегеннен кейін қоғамға бейімделуге көмектесетін және қылмыстық құқық бұзушылықтардың қайталануын болдырмауға көмектесетін қылмыстық сот төрелігі жүйесіндегі маңызды буын.

– Қазақстандағы пробация институтын жақсартудың маңызды бағыттарының бірі персоналдың біліктілігін арттыру болып табылады. Пробация қызметкерлері тек жақсы кәсіби білімге ие болып қана қоймай, сонымен қатар өздерінің білімдері мен дағдыларын үнемі жетілдіріп отыруы керек. Қызметкерлерді сотталғандармен жұмыс істеудің заманауи әдістері, оңалтудың психологиялық және әлеуметтік аспектілері бойынша оқыту олардың табысты кәсіби қызметінде маңызды рөл атқарады.

– Қазақстандағы пробация институтын жақсарту бағыты сотталғандар үшін мамандандырылған бағдарламалар құру болуы мүмкін. Бұл бағдарламалар әртүрлі көмек түрлерін қамтуы мүмкін – психологиялық, әлеуметтік, еңбек. Сотталғандар жазасын өтегеннен кейін қоғамға сәтті оралу мүмкіндігін арттыру үшін оңалтудың барлық қажетті кезеңдерінен өтуі керек.

– Қазақстан Республикасындағы пробация институтын жетілдірудің келесі бағыты басқа институттармен – сот жүйесімен, құқық қорғау органдарымен, әлеуметтік қызметтермен ынтымақтастықты жақсарту болуы мүмкін. Осы институттардың барлығының тығыз ынтымақтастығында ғана сотталғандарды оңалтуда және қылмыстардың қайталануын болдырмауда жақсы нәтижелерге қол жеткізуге болады.

– Қазақстан Республикасындағы пробация институтын жақсартудың пәрменді бағыты материалдық-техникалық базаны жақсарту болуы мүмкін. Заманауи жабдықтар мен технологиялар пробация қызметкерлеріне өз міндеттерін тиімдірек орындауға көмектеседі, сондай-ақ өздері үшін де, сотталғандар үшін де қауіпсіздік дәрежесін арттырады.

– Қазақстан Республикасындағы пробация институтын жетілдіру мониторингтің жаңа технологиялары мен әдістерін енгізуді, қызметкерлердің кәсіби даярлығын жақсартуды және қоғамдық ұйымдармен және халықаралық әріптестермен ынтымақтастықты кеңейтуді қамтиды. Бұл қадамдар пробация қызметінің тиімділігін арттыруға, сотталғандарға оңалтудың жақсы әсерін қамтамасыз етуге және қылмыстардың қайталану деңгейін төмендетуге көмектеседі. Пробация институтының дамуы қазіргі қылмыстық-құқықтық жүйеде шешуші рөл атқарады және әділ және гуманитарлық қоғам құруға ықпал етеді.

– Пробация, дамыған мемлекеттердің түзету тәжірибесі өзінің тиімділігін дәлелдегендей, әлеуметтік франшизаның бір түріне айналды, оның негізінде қоғамдағы қылмыстық жағдайды жақсартуда, әлеуметтік қауіпті қол сұғушылықтардың санын азайтуда, оларды жасайтын адамдарды әлеуметтік бейімдеу мен оңалтуда тұрақты оң нәтижелерге қол жеткізу жоспарлануда. Бастапқыда тек шартты түрде соттау институты аясында жұмыс істейтін пробация біртіндеп қылмыстық-атқарушылық ықпал ету саласына көшті және одан әрі кеңею үрдісіне ие.

Қазақстанның халықаралық құқықтық қоғамдастыққа кірігуі, сотталғандардың құқықтарын қорғайтын негізгі халықаралық құқықтық актілерге қосылуы, Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасын ізгілендіру мемлекеттегі пробация институтын дамытудың негізгі факторлары болып табылады. Алайда, пробация саласындағы табысты құқық қолдану практикасы осы институттың отандық заңнамада нақты құқықтық регламенттелуі жағдайында ғана мүмкін болады.

Қазіргі кезеңде пробация институтын жетілдіру қылмыстық-құқықтық жүйенің тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету және сотталғандарды әлеуметтік оңалту мақсаттарына қол жеткізу үшін қажетті қадам болып табылады. Негізгі проблемаларды шешу, сондай-ақ жаңа тәсілдер мен технологияларды енгізу пробациялық қызмет жұмысының тиімділігін арттыруға және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесін жақсартуға мүмкіндік береді.

МАЗМҰНЫ

Қазақстан Республикасындағы пробация институтын жетілдіру бағыттары атты дөңгелек үстелдің бағдарламасы	3
Программа круглого стола направления совершенствования института пробации в Республике Казахстан	4
Список участников круглого стола Направления совершенствования института пробации в Республике Казахстан	5
Қазақстан Республикасындағы пробация институтын жетілдіру атты дөңгелек үстелдің қатысушылар тізімі	7
АБАЖАНОВА А.З. Правовое регулирование деятельности службы пробации в Республике Казахстан.....	9
АБИЖАНОВ С.М. Германия еліндегі сотталғандарға көрсетілетін постпенитенциарлық көмек көрсету тәртібі мен оның құқықтық реттелуі	14
АБУЛКАИРОВА Б.Т., БАПАНОВА Т.Т. Пробация қызметін ұйымдастырудың шет елдік тәжірибесі	17
АЙТКЕШ А.К. Направления совершенствования института пробации в Республике Казахстан	20
АКИМЖАНОВ Т.К., ШИДЕМОВА А.Г. Роль и значение пенитенциарной пробации в реализации целей уголовного наказания.....	23
БАПАНОВ Т.А., БАПАНОВ М.Т. Пробация және шартты түрде соттау: түсінігі, айырмашылығы	30
БАТЫРБАЕВ А.К. Шет мемлекеттерде пробацияны қолдану тәжірибесі.....	34
ЗУЛЕЕВА А.Ж. Қылмыстық сот төрелігіндегі пробация жүйесінің тиімділігі.....	38
КЕРИМБЕКОВА У.М. Қазақстан Республикасындағы пробация институтын жетілдіру бағыттары.....	42
МАЙМАҚОВ А.Т. Пробация қызметін әлемдік тәжірибеге сүйене отырып жетілдіру жолы	46
МАРАТ А.М. Зарубежные аспекты института пробации	51
НУРАБАЕВА С. Н. Қазақстандағы пробация институтының қазіргі таңдағы даму үрдісі.....	56
СЕЙЛХАНОВА С.А Совершенствование института пробации на современном этапе	60

СҮЛЕЙМЕНОВ Ә.Д. Қазақстан Республикасында пробациялық бақылауды қолдану мәселелері	64
ТАЖЕНОВА С.И. Особенности осуществления probation в отношении несовершеннолетнего	67
ТУРГУНБАЕВА А.М. Состояние и перспективы развития в Казахстане института probation	71
ТУРЕЖАНОВА А.К. Қазақстан Республикасының пробация қызметінің құқықтық реттеу және практикалық тәжірибесі.....	75
ТУЯКБАЕВ Р.М. Общие понятия и виды probation, а также полномочия службы probation	79
ШАМШИЕВА И.С. Халықаралық стандарттар шеңберінде қазақстанда пробацияның қалыптасуы	86
Резолюция круглого стола Направления совершенствования института probation в Республике Казахстан	90
Қазақстан Республикасындағы пробация институтын жетілдіру бағыттары атты дөңгелек үстелдің қарары	91

Беттеу:
Туренова Б.Ю.

Қазақстан Республикасы ПМ М. Есболатов атындағы
Алматы академиясы ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа
жұмыстарын ұйымдастыру бөлімі
050060, Алматы қ., Өтепов көш., 29

Басуға 30 мамыр 2024 ж. жіберілді.
Пішімі 60x84 1/16 №1 баспаханалық қағаз.
Ризографтық басылыс. Есептік баспа табағы 7.
Таралымы 100.